

COUNCIL OF EUROPE CONSEIL DE L'EUROPE

Strasbourg, 25 July 2007

ACFC/SR(2007)002

Montenegrin version

**Report submitted by the Republic of Montenegro
pursuant to Article 25, paragraph 1
of the Framework Convention
for the Protection of National Minorities**

(received on 25 July 2007)

**Republika Crna Gora
VLADA REPUBLIKE CRNE GORE
Ministarstvo za zaštitu ljudskih
i manjinskih prava**

**PRVI IZVJEŠTAJ
REPUBLIKE CRNE GORE**

***O OSTVARIVANJU OKVIRNE KONVENCIJE
ZA ZAŠTITU NACIONALNIH MANJINA***

**podnjet na osnovu člana 25. stav 1.
Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina**

Podgorica, jun 2007.godine

PRVI IZVJEŠTAJ REPUBLIKE CRNE GORE

O OSTVARIVANJU OKVIRNE KONVENCIJE ZA ZAŠTITU NACIONALNIH MANJINA

podnjet na osnovu člana 25. stav 1.
Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina

SADRŽAJ:

	str.
I UVODNE NAPOMENE -----	3
II OPŠTE INFORMACIJE -----	5
1. Osnovni istorijski podaci-----	5
2. Osnovni demografski podaci-----	6
3. Osnovni ekonomski pokazatelji-----	11
4. Institucionalna zaštita manjina-----	14
5. Ustavna reforma-----	15
III OSTVARIVANJE OKVIRNE KONVENCIJE -----	17
Član 1.-----	17
Član 2.-----	20
Član 3.-----	21
Član 4.-----	23
Član 5.-----	28
Član 6.-----	32
Član 7.-----	38
Član 8.-----	41
Član 9.-----	43
Član 10.-----	48
Član 11.-----	53
Član 12.-----	55
Član 13.-----	61
Član 14.-----	61
Član 15.-----	63
Član 16.-----	66
Član 17.-----	67
Član 18.-----	68
Član 19.-----	69

I UVODNE NAPOMENE

Republika Crna Gora je, nakon obnove nezavisnosti, pismom ministra inostranih poslova RCG od 06. juna 2006. godine, izjavila da prihvata sve obaveze koje proizilaze iz konvencija i sporazuma Savjeta Evrope koje je potpisala ili ratifikovala bivša državna zajednica Srbija i Crna Gora. Dodjeljujući status posmatrača Crnoj Gori, Komitet ministara SE je još u pretprijemnom periodu priznao Crnoj Gori članstvo u konvencijama i protokolima otvorenim za pristup država nečlanica, kao i sukcesorski status u određenom broju tzv. zatvorenih konvencija. Između ostalih i Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina (u daljem tekstu: *Okvirna konvencija*).

Republika Crna Gora je 11. maja 2007. godine postala punopravna članica Savjeta Evrope, a članstvo u Okvirnoj konvenciji joj je priznato od 06. juna 2006. (datuma izjave o sukcesorskom statusu u konvencijama i protokolima SE, kojih je strana ili potpisnica bila bivša državna zajednica Srbija i Crna Gora).

Na osnovu odredbe iz člana 25. stav 1. Okvirne konvencije, ugovorne strane su dužne da u roku od godinu dana od njenog stupanja na snagu, dostave Generalnom sekretaru Savjeta Evrope puna obavještenja o zakonodavnim i drugim mjerama preduzetim radi ostvarivanja načela utvrđenih Okvirnom konvencijom. Kada je riječ o Crnoj Gori, rok za taj izvještaj (u daljem tekstu: *Izvještaj*) je 06. jun 2007. godine, tj. godinu dana nakon što je Okvirna konvencija stupila na snagu u odnosu na Crnu Goru.

Na taj način, *Izvještaj* se podnosi u predviđenom roku i ima za cilj da ukaže na zakonodavne i druge mjere koje je Republika Crna Gora preduzela i preduzima da bi realizovala obaveze utvrđene Okvirnom konvencijom.

Prateći uputstva Komiteta ministara Savjeta Evrope, *Izvještaj* se, koliko je bilo moguće, pridržava forme odgovora na pojedina pitanja. Ipak, sa ciljem da se da što više informacija i da tekst bude koherentan, nijesu se mogla izbjeći ponavljanja, a korišćeno je upućivanje na neke informacije date prilikom obrađivanja drugih članova Okvirne konvencije. Takođe, na ovom mjestu ukazujemo na činjenicu korišćenja različite terminologije u obuhvatanju pojma ***nacionalne manjine*** (koji koristi Okvirna konvencija). Različitost u terminologiji proizilazi iz činjenice da Ustav Republike Crne Gore usvojen 1992.godine koristi termine ***nacionalne i etničke grupe***, a Zakon o manjinskim pravima i slobodama iz 2006.godine upotrebljava pojam ***manjine***. Na onim mjestima u *Izvještaju* gdje je citiran ili korišćen Ustav upotrebljavana je ustavna terminologija, a gdje je korišćen zakon upotrebljavana je terminologija iz zakona. Takođe, nazivi institucija, organa, tijela itd. korišćeni su u izvornom obliku.

Izvještaj sadrži i kratke informacije o osnovnim istorijskim, ekonomskim i demografskim pokazateljima, prikaz institucija najdirektnije vezanih za praćenje problematike manjinskih prava, kao i kratka objašnjenja za ustavnu reformu koja je u toku.

Ovaj *Izvještaj* je sačinila Radna grupa koju su činili predstavnici resornih ministarstava na koje se odnose odredbe Okvirne Konvencije:

- Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava
- Ministarstvo prosvjete i nauke
- Ministarstvo zdravlja, rada i socijalnog staranja
- Ministarstvo inostranih poslova
- Ministarstvo kulture, sporta i medija
- Nacionalni koordinator za implementaciju Akcionog plana za Dekadu inkluzije Roma

Takođe, u rad Radne grupe bila su uključena dva predstavnika nevladinog sektora, čiji je doprinos izuzetno značajan, prvenstveno zbog njihove komunikacije sa nevladinim sektorom, prenošenja i inkorporiranja stavova nevladinog sektora u ovaj Izvještaj .

II OPŠTE INFORMACIJE

1. OSNOVNI ISTORIJSKI PODACI

Državnost Crne Gore seže duboko u prošlost, njeni korijeni su stariji od sadašnjeg imena za državu i narod. Ona je, kroz svoj historijski hod, prošla kroz nekoliko razvojnih perioda i više državnih formi. U historijskom smislu, Crna Gora se razvijala na razmeđu dvaju svijetova, na periferiji i pod uticajem velikih carstava i država. Na ovom prostoru su se ukrštale i velike monoteističke religije i crkve: rimokatolička, pravoslavna i islam. U kulturološkom smislu, to je bio prostor na kojem su se susretali istok i zapad, Mediteran i zalađe, te su u tom smislu različiti civilizacijski slojevi tokom vremena oblikovali kompleksnu i raznovrsnu baštinu na koju se oslanja savremena Crna Gora. Istrajala je, kao država, i u najtežim vremenima i pored izvjesnih prekida u kontinuitetu, svoju državnost u hiljadugodišnjoj povjesnici obnavljala čak četiri puta.

Iako se za simbolički početak crnogorske državnosti može uzeti pečat arhonta Petra, prvog vladara dukljanskih Slovena kojeg pominju pisani izvori, rodonačelnikom države historičari uzimaju kneza Stefana Vojislava (1016-1043), koji je u ratovima uspio izboriti državnu samostalnost, utemeljiti njenu nezavisnost u odnosu na Vizantiju i postati rodonačelnikom dinastije Vojislavljevića. Njegov sin Mihailo uzdiže državu na rang kraljevstva 1077.godine i stiče međunarodno priznanje. Druga crnogorska vladarska dinastija su bili Balšići, treća Crnojevići, a četvrta, poslednja i najznačajnija – Petrovići.

Odlukama *Berlinskog kongresa 1878.godine*, Crna Gora dobija državnu nezavisnost i međunarodno priznanje, te značajno teritorijalno proširenje. Opšti napredak u razvoju i izgradnji države, zadobijanje ugleda na međunarodnoj sceni, posvećivanje pažnje za manjinska- vjerska prava, uz unutrašnje antagonizme – glavne su karakteristike Crne Gore poslije *Berlinskog kongresa*.

Poslije učešća u *Balkanskim ratovima i I Svjetskom ratu*, zaokruživanjem teritorije, odlukama tzv. *Podgoričke skupštine* iz 1918.godine, kralj Nikola je zbačen sa crnogorskog prijestola, njegova dinastija svrgnuta i protjerana iz zemlje i proglašeno je bezuslovno ujedinjenje/prisajedinjenje Crne Gore Srbiji. Prisajedinjena i bezimena ona ulazi u novu državnu formu - Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca. Kasnije, u novostvorenoj Kraljevini Jugoslaviji, Crna Gora je svedena na administrativnu oblast (Zetsku banovinu).

Poslije aprilskog sloma (1941), rasparčavanjem Jugoslavije od strane okupatora, Crna Gora postaje italijanski protektorat. Dajući svoj puni doprinos antifašističkoj borbi i oslobođenju, Ustavom iz 1946. godine Crna Gora obnavlja državnost i postaje ravnopravna republika u FNRJ (kasnije SFRJ).

Raspadom ex-Jugoslavije, Crna Gora nastavlja svoju državnu egzistenciju u SR Jugoslaviji, kasnije u Državnoj zajednici Srbija i Crna Gora. U ovom periodu (1992-2007), Crna Gora se susretala sa brojnim političkim, ekonomskim i drugim teškoćama.

Ratovi u okruženju, sankcije međunarodne zajednice, NATO-intervencija 1999.godine, unutrašnja politička previranja, pritisci režima u Beogradu itd. itekako su važni elementi koji su se reflektovali na položaj Crne Gore, a pogotovu na položaj manjinskih zajednica.

Period 1992-1997 je obilježen kršenjem elementarnih ljudskih prava, a pogotovu prava manjina. U ovom periodu su se desili neki veoma teški slučajevi kršenja ljudskih prava i zločini, a najteži su bili: otmica Muslimana u Štrbcima, etničko čišćenje u Bukovici, deportacija izbjeglih lica državljana Bosne i Hercegovine iz Crne Gore, politička suđenja rukovodstvu Stranke demokratske akcije, iseljavanje Roma iz Danilovgrada, te mnogi slučajevi otpuštanja sa posla zbog nacionalne pripadnosti.¹

Radikalnim otklonom od nacionalističke politike koja je vođena u tadašnjoj državi, stvaraju se opšte pretpostavke za ukupnu demokratizaciju društva, pa i za rješavanje pitanja položaja manjinskih zajednica.

U Crnoj Gori 21.maja 2006.godine je sproveden referendum na kojem je od preko 86% upisanih birača njih 55,5% glasalo za crnogorsku nezavisnost. Država Crna Gora je veoma brzo postala članica Ujedinjenih nacija, OEBS-a i drugih međunarodnih asocijacija. Punopravnim članom Savjeta Evrope Crna Gora postaje 11.maja 2007.godine.

2. OSNOVNI DEMOGRAFSKI PODACI

Osnovna demografska karakteristika Crne Gore je velika izmješanost različitih etničkih zajednica na relativno malom prostoru. Istorijske okolnosti, kao što su iseljavanje naroda i neprestani ratovi uz često mijenjanje granica, osnovni su uzrok crnogorske šarolikosti.

Poslednji popis stanovništva, domaćinstava i stanova sproveden je u periodu od 01. do 15. novembra 2003.godine. Za razliku od ranijih popisa gdje su u stalno stanovništvo ubrajani i crnogorski građani na privremenom radu u inostranstvu, kao i članovi njihovih porodica (bez obzira na dužinu boravka), ovaj popis je, u skladu sa međunarodnim preporukama i Zakonu o popisu, u stalno stanovništvo obuhvatio crnogorske građane čiji je boravak u inostranstvu kraći od godinu dana.

Podaci o nacionalnom sastavu stanovništva prikupljeni su na osnovu slobodnog izjašnjavanja stanovništva. Treba imati u vidu da je popis sproveden u vremenu naraslih političkih tenzija, te da su rezultati umnogome odražavali političke prilike, odnosno političko izjašnjavanje. To se lako može vidjeti iz uporednih rezultata popisa iz 1991. i 2003. godine. Treba istaći još neke činjenice koje su uticale na rezultate popisa:

¹ Otmica u Štrbcima je imala sudski epilog u kojem je jedno lice osuđeno na kaznu zatvora od 15 godina; za slučaj etničkog čišćenja u Bukovici nije pokrenut postupak; u toku je sudski postupak za deportaciju BiH izbjeglica iz Crne Gore; rukovodstvo stranke SDA je abolirano 1994.godine; država je isplatila odštetu prognanim Romima iz Danilovgrada; završeni su sudski procesi u svim pojedinačnim slučajevima.

- Struktura popisivača nije odražavala nacionalnu strukturu stanovništva;
- Među popisivačima nije bilo Roma;
- Edukacija stanovništva o popisu je bila veoma slaba;
- Dvojna izjašnjavanja (npr. Bošnjak/Musliman, Srbin/Crnogorac, Crnogorac/Musliman isl.) su se svrstavala po prvoj odrednici;

Konačni rezultati popisa stanovništva po nacionalnoj strukturi prikazani su sljedećoj tabeli:

Stanovništvo prema nacionalnoj pripadnosti²

r/b	Nacionalna pripadnost	1991.god. ³		2003.god. ⁴	
		Broj pripadnika	Procentualni udio	Broj pripadnika	Procentualni udio
1.	Crnogorci	380.467	61,86%	267.669	43,16%
2.	Srbi	57.453	9,34%	198.414	31,99%
3.	Jugosloveni	26.159	4,24%	1.860	0,30%
4.	Albanci	40.415	6,57%	31.163	5,03%
5.	Bošnjaci	-	-	48.184	7,77%
6.	Egipćani	-	-	225	0,04%
7.	Italijani	58	0,01%	127	0,02%
8.	Makedonci	1.072	0,17%	819	0,13%
9.	Mađari	205	0,04%	362	0,06%
10.	Muslimani	89.614	14,57%	24.625	3,97%
11.	Njemci	124	0,02%	118	0,02%
12.	Romi	3.282	0,53%	2.601	0,42%
13.	Rusi	118	0,02%	240	0,04%
14.	Slovenci	369	0,06%	415	0,07%
15.	Hrvati	6.244	1,02%	6.811	1,10%
16.	Ostali	1.001	0,16%	2.180	0,35%
17.	Neizjašnjeni	943	0,15%	26.906	4,34%
18.	Regionalna pripad.	998	0,16%	1.258	0,20%
19.	Nepoznato	6.076	0,99%	6.168	0,99%
UKUPNO		615.035	100%	620.145	100%

Veoma bitni podaci sa aspekta primjene Okvirne konvencije su i podaci o vjerskoj strukturi stanovništva Crne Gore, kao i o strukturi prema maternjem jeziku.

² Podaci Zavoda za statistiku-MONSTAT

³ Popis 1991.god. urađen po staroj metodologiji

⁴ Popis 2003.god. urađen po novoj metodologiji

Stanovništvo prema vjeroispovjesti⁵

r/b	Vjeroispovjest	Broj	Procentualni udio
1.	Islamska	110.034	17,74%
2.	Judaistička	12	0,002%
3.	Katolička	21.972	3,54%
4.	Pravoslavna	460.383	74,28%
5.	Protestanska	383	0,06%
6.	Proorijentalni kultovi	58	0,009%
7.	Druge vjeroispovjesti	2.424	0,39%
8.	Neizjašnjen	13.867	2,24%
9.	Nije vjernik	6.003	0,97%
10.	Nepoznato	5.009	0,81%
U K U P N O		620.145	100%

Stanovništvo prema maternjem jeziku⁶

r/b	Maternji jezik	Broj	Procentualni udio
1.	Srpski	393.740	63,49%
2.	Crnogorski	136.208	21,96%
3.	Albanski	32.603	5,26%
4.	Bosanski	14.172	2,28%
5.	Bošnjački	19.906	3,21%
6.	Mađarski	255	0,04%
7.	Makedonski	507	0,08%
8.	Njemački	126	0,02%
9.	Romski	2.602	0,42%
10.	Slovenački	232	0,04%
11.	Hrvatski	2.791	0,45%
12.	Ostali jezici	3.101	0,50%
13.	Nije se izjasnio i nepoznato	13.902	2,24%
U K U P N O		620.145	100%

S obzirom da se izvjestan dio primjene Okvirne konvencije tiče lokalnog nivoa, u sljedećoj tabeli dat je prikaz strukture stanovništva (nacionalna pripadnost) po crnogorskim opštinama:

⁵ Popis stanovništva, domaćinstva i stanova 2003.god.; Podaci-MONSTAT

⁶ Popis stanovništva, domaćinstva i stanova 2003.god.; Podaci-MONSTAT

Broj i procentualni udio manjina po opštinama⁷

r/b	Opština	Bošnjaci		Albanci		Muslimani		Hrvati		Romi	
		broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
1.	Andrijevića	0	0	0	0	8	0,14	2	0,03	0	0
2.	Bar	919	2,30	3046	7,61	2575	6,43	259	0,65	56	0,14
3.	Berane	5662	16,15	36	0,10	2301	6,56	46	0,13	119	0,34
4.	Bijelo Polje	11377	22,63	31	0,06	7936	15,78	45	0,09	133	0,26
5.	Budva	24	0,15	55	0,35	204	1,28	178	1,12	39	0,25
6.	Danilovgrad	1	0,01	7	0,04	58	0,35	46	0,28	5	0,03
7.	Žabljak	0	0	0	0	1	0,02	2	0,05	0	0
8.	Kolašin	1	0,01	1	0,01	32	0,32	11	0,11	0	0
9.	Kotor	16	0,07	76	0,33	106	0,46	1762	7,68	48	0,21
10.	Mojkovac	9	0,09	2	0,02	14	0,14	4	0,04	0	0
11.	Nikšić	148	0,20	28	0,04	695	0,92	132	0,18	335	0,44
12.	Plav	6809	49,32	2719	19,70	788	5,71	4	0,03	0	0
13.	Plužine	0	0	0	0	1	0,02	1	0,02	0	0
14.	Pljevlja	1865	5,21	8	0,02	2913	8,14	16	0,04	0	0
15.	Podgorica	2307	1,36	9296	5,50	4399	2,60	709	0,42	1389	0,82
16.	Rožaje	18628	82,09	1008	4,44	1510	6,65	4	0,02	15	0,07
17.	Tivat	37	0,27	144	1,06	156	1,14	2663	19,54	20	0,15
18.	Ulcinj	297	1,46	14638	72,14	681	3,36	77	0,38	115	0,57
19.	Herceg Novi	79	0,24	25	0,08	220	0,67	798	2,42	198	0,60
20.	Cetinje	5	0,03	43	0,23	22	0,12	49	0,27	129	0,70
21.	Šavnik	0	0	0	0	5	0,17	3	0,10	0	0

Uslijed ratnih dešavanja na prostorima ex-Jugoslavije i refleksija tih dešavanja na Crnu Goru, desile su se izvjesne demografske promjene. Veliki broj građana Crne Gore, bez obzira na nacionalnu pripadnost, napuštao je Crnu Goru tražeći svoj životni prostor uglavnom u razvijenim zemljama Zapadne Evrope. Ova činjenica je karakteristična pogotovu za pripadnike manjina. Rat u Hrvatskoj se direktno odrazio na položaj hrvatske manjine u Crnoj Gori čiji pripadnici su, zbog bezbjedonosnih, političkih i ekonomskih razloga, napuštali crnogorski prostor. Sa ratom u Bosni i Hercegovini pripadnici bošnjačkog i muslimanskog naroda su zbog istih uzroka i povoda napuštali Crnu Goru. Prisutne su bile i svakodnevne migracije albanske populacije, pogotovu u vremenima sukoba na Kosovu.

Svi ratovi vođeni u okruženju za Crnu Goru su značili i nove poteškoće. Ogroman priliv izbjeglica iz ratom zahvaćenih područja je bio izazov i veliki problem. U jednom momentu (NATO-intervencija 1999.) izbjeglička i raseljenička populacija je premašila brojku od 130.000 što je u tom momentu bilo preko 20% ukupnog stanovništva. U Crnoj Gori trenutno boravi 8.474 izbjeglica iz bivših jugoslovenskih republika⁸ i 16.136 interno raseljenih lica sa Kosova⁹. Ukupan broj izbjeglica je **24.610**, što je **4,2% od ukupne populacije**.

⁷ Popis stanovništva, domaćinstva i stanova 2003.god.; Podaci-MONSTAT

⁸ Izvor: Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave

⁹ Izvor: Zavod za zbrinjavanje izbjeglica

Vladina **Strategija za trajno rješenje pitanja izbjeglica i interno raseljenih lica u Crnoj Gori** (usvojena 01.03.2005. godine) je dokument kojim je Vlada RCG pokazala svoju opredjeljenost za pronalaženje najpovoljnijih trajnih i održivih rješenja za ove kategorije lica. U njoj su u skladu sa međunarodnim standardima, predviđena tri rješenja: repatrijacija, lokalna integracija i odlazak u treće zemlje. Ova pitanja za Crnu Goru predstavljaju veliki problem sa aspekta ekonomske moći države i demografskih promjena. Svih ovih godina se u Crnoj Gori sprovodi faktička socio-ekonomska integracija raseljeničke populacije. Od početka su ova lica uključena u redovni formalni obrazovni sistem i obezbjeđena ima je zdravstvena zaštita. U periodu od 1999. godine do sada iz Crne Gore je na područje Kosova vraćeno 1. 200 lica, od toga 880 Roma. Najviše u region Peć, Đakovica, Klina, Lipljan, Istok. Odlazak u treće zemlje, je mogućnost koja je do sada već iskorištena.

Vlada Crne Gore, je nakon sticanja nezavisnosti 20. juna 2006. godine donijela **Odluku o privremenom zadržavanju statusa i prava izbjeglih i interno raseljenih lica u Crnoj Gori**, kojom se definiše privremeno zadržavanje statusa ovih lica u Crnoj Gori, u skladu sa zakonima kojima se uređuje pitanje azila i stranaca, Strategijom za trajno rješenje pitanja izbjeglica i interno raseljenih lica u Crnoj Gori i regionalnim dokumentima o rješavanju pitanja izbjeglica i raseljenih lica.

Kada su u pitanju demografske karakteristike, veoma važna činjenica su i unutrašnje migracije u Crnoj Gori. Uslijed neuravnoteženog regionalnog razvoja (nerazvijeni sjever i relativna razvijenost centralnog i južnog dijela), veoma česte, gotovo svakodnevne, su i migracije iz nerazvijenih područja u ona koja su razvijenija.

Uporedni pregled popisa stanovništva po opštinama 1991. i 2003. godine¹⁰

r/b	Opština	1991.	2003.
1.	Andrijevica	6561	5785
2.	Berane	37759	35068
3.	Bijelo Polje	54590	50284
4.	Žabljak	4900	4204
5.	Kolašin	11046	9949
6.	Mojkovac	10743	10066
7.	Plav	15998	13805
8.	Plužine	5221	4272
9.	Pljevlja	39405	35806
10.	Rožaje	22474	22693
11.	Šavnik	3680	2947
	UKUPNO -SJEVER	212377	194879
12.	Danilovgrad	14585	16523
13.	Nikšić	73983	75282
14.	Podgorica	146121	169132
15.	Cetinje	20171	18482
	UKUPNO-CENTAR	254860	279419
16.	Bar	34463	40037

¹⁰ Izvor: MONSTAT

17.	Budva	11547	15909
18.	Kotor	22137	22947
19.	Tivat	11186	13630
20.	Ulcinj	19861	20290
21.	Herceg Novi	27073	33034
	UKUPNO-JUG	126267	145847
	UKUPNO CRNA GORA	593504	620145

Iz prikazane tabele lako se da uočiti da je, iako je broj stanovnika 2003. u odnosu na 1991. porastao za 26641, broj stanovnika na sjevernom dijelu smanjen za 17498, dok se u centralnom i južnom dijelu zajedno povećao za 44139.

3. OSNOVNI EKONOMSKI POKAZATELJI

Crna Gora je u procesu sveopštih ekonomskih reformi. Transformacija privrede se sprovodi kroz privatizacione postupke (masovna vaučerska privatizacija i privatizacija), uz bitno smanjenje učešća državnog kapitala, a uz stvaranje povoljnog ambijenta. Radi stvaranje što bolje slike o ekonomskim prilikama u Crnoj Gori, iznosimo neke osnovne pokazatelje za protekle dvije godine i prvi kvartal ove godine.

Crnogorska ekonomija konstantno bilježi stabilan rast bruto domaćeg proizvoda, nisku stopu inflacije, stopu nezaposlenosti koja je prvi put u posjednoj deceniji ispod nivoa od 14%, te konstantan rast plata i penzija. Država smanjuje svoju potrošnju, dok državni budžet ostvaruje veće primitke od planiranih i bilježi značajan suficit, tako da se stvaraju uslovi i za prijevremnu otplatu kako unutrašnjeg, tako i spoljnog duga Republike. Ukoliko se nastavi ovakav trend u smanjenju državne potrošnje i rastu budžetskog suficita, realno je očekivati i da se ostvare srednjoročni fiskalni prioriteti u pogledu smanjenja državne potrošnje na nivo od 35% BDP-a, smanjenja javnog duga ispod nivoa od 30% BDP-a, te dodatnog poreskog rasterećenja crnogorske ekonomije do 2011. godine. Ono što se može istaći kao nosilac ekonomskih reformi u Crnoj Gori je finansijski sektor, koji ne samo da je u potpunosti privatizovan, već je i jedan od najkonkurentnijih u regionu. Bankarski sektor bilježi sve veći rast depozita i kredita, te pad kamatnih stopa, čime sve stvaraju uslovi za sve povoljnije finansiranje privrede i u krajnjem rast ekonomske aktivnosti. Berzanski indeksi bilježe trocifrene stope rasta, dok je sve veći broj stranih investitora u Crnoj Gori prisutan upravo kroz ulaganja na tržištu kapitala. Strane direktne investicije su i dalje na visokom nivou, bez obzira što je gotovo 90% ekonomije već privatizovano i bilježe konstantan rast. Protekle godine strane direktne investicije su iznosile preko 30% BDP-a čime se Crna Gora svrstava u lidere u Evropi.

Prema zvaničnim podacima Monstata BDP u 2006. godini je iznosio 1.932 miliona eura, sa realnom stopom rasta od 6.5% u poređenju sa 2005. godinom kada je iznosio 1785.3 miliona eura. Prema procjenama urađenim u saradnji sa predstavnicima MMF-a procjenjuje se da će BDP do 2009. godine realno rasti po prosječnoj stopi oko 6%.

Prema podacima Sekretarijata za razvoj RCG, u prvom kvartalu 2007. godine ostvaren je bruto domaći proizvod u iznosu od 433,9 miliona eura, što predstavlja realni rast od 6,6% u odnosu na isti period prethodne godine.

Godišnja inflacija, mjerena indeksom cijena na malo u 2006. godini, iznosila 2,0% što je više za 0.2 procentna poena u odnosu na 2005. godinu, kada je iznosila 1.8%. Pored neznatnog povećanja inflacija se kreće na nivou zemalja Evropske unije.

Tokom prvog kvartala ove godine, cijene u Crnoj Gori, mjerene indeksom troškova života u martu u odnosu na kraj prethodne godine, porasle su za 0,6%, pri čemu su cijene roba porasle za 0,7%, a cijene usluga za 0,5%. Na godišnjem nivou, cijene su u martu bile više za 2,4%, što se i dalje kreće u okviru stopa inflacije u zemljama Evropske unije.

Na kraju 2006. godine stopa nezaposlenosti je iznosila 14,73%, što je u odnosu na isti period prethodne godine manje za 3,87 procentna poena. Na dan 21. 05. 2007. godine stopa nezaposlenosti iznosi 13,70%, što je u odnosu na isti period prethodne godine manje za 4.1 procentni poen. Ukoliko navedene podatke uporedimo sa julom 2000. godine kada je registrovana najveća stopa nezaposlenosti od 32.7%, zaključujemo da činjenice jasno ukazuju na sve pozitivnija kretanja na tržištu rada kao posljedicu rasta ekonomske aktivnosti koja je dovela do otvaranja novih radnih mjesta.

U 2006. godini je nastavljen trend rasta prosječnih neto plata, tako da je u toj godini zabilježen iznos od 282 eura, što je znatno više u odnosu na 2005. godinu kada je prosječna neto plata iznosila 213 eura. U prvom kvartalu 2007. godine prosječna plata iznosila je 315 eura, što je za 15.8% više nego u istom periodu prethodne godine kada je taj iznos bio 272 eura.

I prosječne penzije bilježe rast u proteklih godinu dana. Tako je prosječna penzija u 2006. godini iznosila 139,7 eura, što je u poređenju sa prethodnom godinom više za 9%. U prvom kvartalu 2007. godine prosječna penzija iznosila je 148 eura, što predstavlja rast od 6% u odnosu na 2006. godinu.

U 2006. godini konsolidovana javna potrošnja koja podrazumijeva objedinjenju potrošnju državnog budžeta i vanbužetskih fondova i opština je iznosila 45.78% BDP-a, što je neznatno više u poređenju sa prethodnom godinom kada je iznosila 44.82% BDP-a. Naime, ovo povećanje je posljedica prethodne potcijenjenosti potrošnje lokalnih samouprava za 2-3%. Ukoliko posmatramo javnu potrošnju, bez potrošnje lokalnih samouprava ona se kreće na nivou od ispod 40% BDP-a. Konsolidovani deficit javne potrosnje za 2006. godinu godine planiran je u iznosu od 31,54 miliona eura ili 1.63% BDP, a ostvaren je suficit u nivou od 58,31 mil.€ ili 3% BDP-a.

Konsolidovana javna protrošnja u prvom kvartalu 2007. godine ostvarena je na nivou od 212.98 miliona eura, odnosno 11.02% BDP-a. Konsolidovani deficit javne potrosnje za prva tri mjeseca 2007. godine godine planiran je u iznosu od 42,81 miliona eura ili 2.2% BDP-a, a ostvaren je suficit od 16,22 miliona eura ili 0.83% BDP-a.

Stanje javnog duga na kraju 2005. godine iznosilo je 700,4 miliona €, što je 39.2 % BDP-a iz 2005. godine. Na dan 31. 12. 2006. godine javni dug je iznosio 701.1 miliona

eura, što predstavlja 36.3% BDP za 2006. godinu. Srednjoročni cilj za period 2007 -2009. godina je održavanje ukupnog javnog duga na nivou od 35 % BDP-a sa prosječno godišnjom planiranom otplatom ino duga na nivou od 30 mil €, u cilju obaranja nivoa javnog duga ispod 30 % BDP-a (isključujući dugovanja po osnovu restitucije) do 2011. godine.

Strane direktne investicije su u 12 mjeseci 2006. godine iznosile su 644,3 miliona eura ili 33.34%BDP, pri čemu se 337,9 miliona eura odnosi na ulaganja nerezidenata u nekretnine, 252,1 miliona eura na ulaganje nerezidenata u preduzeća i banke, dok se 45,1 miliona eura odnosi na strane direktne investicije u formi interkompanijskog duga. Crna Gora je u 2006. godini bila zemlja sa najvišim nivoom stranih direktnih investicija u Evropi.

Ubrzo nakon izglasavanja nezavisnosti Crna Gora je postala članica ključnih međunarodnih finansijskih institucija (Međunarodni monetarni fond, Svjetska banka, Evropska banka za obnovu i razvoj) i intenzivirala saradnju sa ovim i drugim institucijama.

MAKROEKONOMSKI INDIKATORI¹¹

	2005.	2006.	2007.
BDP (mil.€)	1.785,3	1,970,0	433,9 ¹²
Stopa realnog rasta BDP-a	4,0	8,3	6,6
BDP (per capita)	2.864,0	3.154,0	-
Inflacija	1,8	2,0	1,3
Broj zaposlenih	145.479	155.062	153.140
Broj nezaposlenih	48.845	38.876	38.714 ¹³
Stopa nezaposlenosti		14,7	14,6
Industrijska proizvodnja	-1,9	1,0	-2,8

Sa aspekta ekonomskih pokazatelja za Okvirnu konvenciju, smatramo korisnim iznijeti sljedeću tabelu sa osnovnim ekonomskim pokazateljima po opštinama¹⁴:

r/b	Opština	Broj zaposlenih	Bruto zarada (u €)	Prirodni priraštaj	Društveni proizvod po glavi stanovnika ¹⁵
1.	Andrijevića	540	267,96	-27	509.1
2.	Bar	11105	299,76	76	2929.6
3.	Berane	5218	277,23	111	663.3
4.	Bijelo Polje	7316	261,93	130	676.7
5.	Budva	9306	396,78	61	2683.1
6.	Danilovgrad	2546	300,77	-7	873.1
7.	Žabljak	805	256,69	-23	1149.6
8.	Kolašin	1410	306,08	-50	918.8

¹¹ Izvor: Sekretarijat za razvoj i MONSTAT

¹² Izvor: Ocjena Sekretarijata za razvoj za prvi kvartal 2007.god.

¹³ Izvor: Zavod za zapošljavanje

¹⁴ Izvor: MONSTAT, podaci za 2006.godinu

¹⁵ Izvor: MONSTAT, podaci za 2002.godinu

9.	Kotor	5547	383,59	-49	1397.1
10.	Mojkovac	1415	260,40	-13	657.6
11.	Nikšić	17616	431,37	103	1363.4
12.	Plav	1470	225,21	58	616.6
13.	Plužine	909	359,74	-25	2831.3
14.	Pljevlja	7235	403,79	-70	1840.1
15.	Podgorica	53107	452,24	1023	2557.3
16.	Rožaje	3292	218,53	275	450.8
17.	Tivat	2940	369,39	10	1062.7
18.	Ulcinj	3994	266,28	27	964.4
19.	Herceg Novi	10130	320,12	-19	1352.3
20.	Cetinje	4545	248,60	-86	674.2
21.	Šavnik	279	341,95	-19	1003.4

4. INSTITUCIONALNA ZAŠTITA MANJINA

U Crnoj Gori zaštitom prava i unapređenjem položaja manjina bavi se nekoliko veoma značajnih institucija i organa. Ustavom je definisano tijelo – **Republički savjet za zaštitu prava pripadnika nacionalnih i etničkih grupa**, čiji je zadatak očuvanje i zaštita nacionalnog, etničkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta pripadnika manjina. Ovim tijelom po funkciji rukovodi Predsjednik Crne Gore. Sastav ovog tijela, pored političkih predstavnika, čine i vjerski poglavari i nezavisni intelektualci iz reda manjina. U svom dosadašnjem radu ovaj Republički savjet nije opravdao svoju funkciju, s obzirom da se rijetko sastajao i nije imao veliki uticaj na poboljšanje i zaštitu manjinskih prava¹⁶.

U Skupštini Republike Crne Gore djeluje stalno radno tijelo - **Odbor za ljudska prava i slobode**. Ovaj Odbor razmatra pitanja, pogotovu normativne predloge, iz oblasti ljudskih i manjinskih prava, i iznosi Skupštini svoj zauzeti stav.

Kao produkt demokratskog iskoraka i osnovnih stremljenja sadržanih u »Sporazumu o minimumu principa za razvoj demokratske infrastrukture u Crnoj Gori¹⁷« iz 1997. godine, već naredne godine, poslije vanrednih parlamentarnih izbora i formiranja nove Vlade, konstituše se **Ministarstvo za zaštitu prava pripadnika nacionalnih i etničkih grupa**. Novom organizacionom strukturom Vlade RCG 2006.godine, ovo ministarstvo mijenja naziv u **Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava**, te dobija i ingerencije praćenja i zaštite onih ljudskih prava za koja drugi resori nijesu zaduženi. Ovaj Vladin resor ima za cilj da prati i proučava, te vrši zaštitu prava manjina u skladu sa Ustavom RCG i međunarodnim dokumentima koji se odnose na istu problematiku, a u skladu sa demokratskim trendovima kojima Crna Gora teži.

Imajući u vidu programsku orijentaciju Ministarstva za zaštitu ljudskih i manjinskih prava, ovo Ministarstvo radi na realizaciji svojih osnovnih strateških projekcija. Osnova te strategije je puna integracija manjinskih naroda u društveni život uz

¹⁶ S obzirom na ustavnu reformu u Crnoj Gori, kao i na nove mogućnosti organizovanja manjina i komuniciranja sa državnim organima koje daje Zakon o manjinskim pravima i slobodama, od strane nevladinog sektora se traži preispitivanje postojanja ove institucije i način njenog efikasnijeg rada.

¹⁷ Sporazum potpisan od strane tadašnje Vlade RCG i opozicije;

dalje očuvanje i razvijanje njihove nacionalne i kulturne posebnosti, te unapređenje njihovih zakonskih prava i sloboda. To se ostvaruje stalnom komunikacijom Ministarstva sa predstavnicima svih manjinskih naroda, političkih subjekata, nevladinih organizacija, institucija i ustanova, te partnerskim odnosom sa relevantnim međunarodnim organizacijama i institucijama koje se bave pitanjima zaštite ljudskih i manjinskih prava.

U Crnoj Gori djeluje niz veoma kvalitetnih i aktivnih *nevladinih udruženja i organizacija* koje se bave problematikom zaštite prava manjina i unapređenjem položaja manjinskih zajednica u crnogorskom društvu.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda u Republici Crnoj Gori je samostalna i nezavisna institucija koja, između ostalog, štiti ljudska prava i slobode zajamčene Ustavom, zakonom, ratifikovanim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, kada su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa lokalne samouprave i javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja.

To je organ kojem se građani mogu lako, bez posebnih formalnosti i troškova, obratiti za brzu i efikasnu intervenciju ali, takođe, može postupati i po sopstvenoj inicijativi. Postupak pred Zaštitnikom je povjerljiv i niko ko podnese pritužbu ili učestvuje na bilo koji način u postupku koji sprovodi Zaštitnik ne može zbog toga biti pozvan na odgovornost niti se po tom osnovu dovesti u nepovoljan položaj.

Sa svojim nalazima, stavovima i mišljenjima on upoznaje Parlament i širu javnost, čime doprinosi otvaranju i transparentnosti javne uprave i drugih javnih službi i organa prema Parlamentu, Vladi, javnosti i građanima.

Prema sadašnjim normativnim rješenjima Zaštitnik ima dva zamjenika, od kojih se jedan bavi zaštitom manjinskih prava.

5. USTAVNA REFORMA

U vremenu pisanja ovog Izvještaja, Crna Gora se nalazi pred velikim zadatkom i izazovom. U toku je procedura izrade i usvajanja novog Ustava, kao najvišeg pravnog akta u državi Crnoj Gori, a buduća normativna rješenja iz ovog akta će u mnogome opredjeliti i set manjinskih prava.

Zakonom o postupku za donošenje i proglašenje novog Ustava Crne Gore, koji je Parlament usvojio 31.oktobra 2006.godine, utvrđeni su procedura izrade teksta Nacrta Ustava, javna rasprava, utvrđivanje predloga Ustava i postupak donošenja i proglašenje Ustava. Skupština je 20.novembra 2006.god obrazovala Ustavni odbor od 17 članova, čiji sastav odgovara stranačkoj zastupljenosti poslanika u Skupštini. Ustavni odbor je sačinio Nacrt Ustava opštom saglasnošću i dostavio Skupštini 22.marta 2007. godine.Za pojedina rješenja u tekstu Nacrta Ustava date su i alternative pojedinih poslaničkih klubova na kojim su insistirali pojedini članovi Ustavnog odbora.

Skupština je 28. marta 2007.g. utvrdila Nacrt Ustava, koji je upućen na javnu raspravu u trajanju od 60 dana i koja je završena 28. maja 2007.g.. Ukupno je Ustavnom odboru stiglo preko 500 stranica teksta raznih sugestija i mišljenja. Tokom javne rasprave organizovani su brojni okrugli stolovi, uz učešće državnih organa, strukovnih udruženja, nevladinog sektora i drugih. Elektronski i štampani mediji su, takođe, posvetili veliku pažnju donošenju Ustava. U javnu raspravu su se uključile i međunarodne organizacije prisutne u Crnoj Gori kao Savjet Evrope, OEBS, NDI i druge. Venecijanska komisija je dostavila svoje komentare na predloženi nacrt Ustava.

Po Zakonu, dalja procedura u donošenju Ustava je sljedeća: po završetku javne rasprave Ustavni odbor je dužan da razmotri predloge, mišljenja i sugestije date na Nacrt Ustava i o svakom da zauzme stav, nakon čega utvrđuje **Predlog Ustava**, koji se dostavlja Skupštini. Rok za ove aktivnosti je 15 dana od dana zaključenja javne rasprave. Na Predlog Ustava, amandmane mogu podnijeti klubovi poslanika, predsjednik Republike i Vlada. O Predlogu Ustava Skupština odlučuje većinom glasova ukupnog broja poslanika i donosi odluku o raspisivanju referendumu za potvrđivanje Ustava. Referendum se održava u roku od 10 do 20 dana od dana raspisivanja. Ustav je potvrđen na referendumu, ako je za njega glasala većina od ukupno važećih glasova glasača koji su glasali. Zakonom je predviđena i mogućnost neodržavanja referendumu, ako se u Skupštini Predlog Ustava usvoji dvotrećinskom većinom ukupnog broja poslanika, odnosno ako se postigne širi konsenzus. Nakon usvajanja Ustava, dvotrećinskom većinom poslanika u Skupštini, odnosno potvrđivanju na referendumu, Skupština donosi odluku o proglašenju Ustava većinom glasova ukupnog broja poslanika.

Nacrt Ustava je koncipiran kao moderni, konstitutivni, osnovni pravni akt države Crne Gore, sa principima i načelima koji izražavaju osnovna ustavnopravna opredjeljenja Crne Gore kao nezavisne i suverene, demokratske, socijalne i ekološke države. Osnovna načela su: vladavina prava, podjela vlasti, poštovanje i zaštita ljudskih prava i sloboda, parlamentarizam, sloboda tržišta i preduzetništva i privrženosti međunarodnom pravnom poretku i primatu međunarodnog prava nad domaćim zakonodavstvom. Nacrt Ustava sadrži ukupno 146 članova, pri čemu su za 17 članova date alternative.

Prilikom izrade Ustava posebno se vodilo računa o poštovanju evropskih standarda. Savjet Evrope, dostavio je Skupštini Predlog minimuma principa koje treba ugraditi u Ustav Crne Gore. Najviši predstavnici poslaničkih grupa u Ustavotvornoj Skupštini su potpisali 8. februara 2007.g. Deklaraciju o prihvatanju minimuma principa koje treba ugraditi u Ustav radi prijema Crne Gore u Savjet Evrope.

Predstavnici organizacija manjina smatraju da su sve dosadašnje verzije Ustava, kao i Nacrt Ustava koji je na javnoj raspravi, išle ispod nivoa stečenih prava manjina, što se ne smije desiti prilikom usvajanja Ustava. Pored ovih sugestija, Ustavnom odboru je sugerisano da uvaži realnost sastava stanovništva i društveno-istorijskih činjenica.

III OSTVARIVANJE OKVIRNE KONVENCIJE

Član 1.

Zaštita nacionalnih manjina i prava i sloboda pripadnika tih manjina sastavni je dio međunarodne zaštite ljudskih prava i kao takva spada u oblast međunarodne saradnje.

Ministarstvo inostranih poslova Crne Gore je, odmah nakon proglašenja nezavisnosti Crne Gore (*Odluka o proglašenju nezavisnosti RCG*) preduzelo aktivnosti na planu utvrđivanja načina preuzimanja međunarodnih multilateralnih konvencija, sporazuma i protokola, kojima je bila pristupila državna zajednica Srbija i Crna Gora, a kojima Crna Gora, nakon sticanja nezavisnosti, ima interesa da pristupi.

U prvoj fazi, Ministarstvo inostranih poslova je pokrenulo proceduru za pristupanje relevantnim multilateralnim dokumentima (koji su uglavnom i preduslov za članstvo u odgovarajuću organizaciju) uglavnom nakon inicijative od strane nadležnog resornog ministarstva ili nakon obavljenih konsultacija s više nadležnih institucija (pr. Svjetska zdravstvena organizacija, Međunarodna organizacija rada, Međunarodna organizacija za migracije, i sl).

U drugoj fazi pokrenuta je procedura za pristupanje relevantnim multilateralnim konvencijama deponovanim kod generalnog sekretara UN, čiji je potpisnik, takođe, bila državna zajednica Srbija i Crna Gora, odnosno ranije SRJ.

U trećoj fazi pokrenuta je procedura pristupanja multilateralnim konvencijama čiji su depozitari pojedinačne zemlje. Očekuje se odgovor od ministarstava inostranih poslova većih zemalja depozitara (SAD, Kanada, Francuska, Švajcarska, Holandija, Švedska, Danska¹⁸, Austrija, Njemačka¹⁹, Italija, Kina, Portugal, Španija i Japan), na osnovu čijih spiskova će MIP pokrenuti proceduru pristupanja konvencijama čiji je član bila SCG, nakon konsultacija s resornim ministarstvima. Dosad je dovršena procedura pristupanja multilateralnim konvencijama deponovanim u Velikoj Britaniji i Rusiji.

Ujedinjene Nacije

Set Konvencija UN, čiji je depozitar Generalni sekretar Ujedinjenih nacija – instrument za pristupanje ovim Konvencijama proslijeđen je Misiji Crne Gore u Njujorku, radi deponovanja kod Generalnog sekretara UN. Instrument je predat 23. oktobra 2006. Riječ je o nizu konvencija UN iz različitih oblasti: diplomatskih i konzularnih odnosa, zaštite ljudskih prava, prava izbjeglica i osoba bez državljanstva, borbe protiv droga i psihoterapeutskih supstanci, trgovine ljudima, zdravlja, međunarodne trgovine i razvoja, transporta, obrazovanja, prava mora, trgovačke arbitraže, telekomunikacije, razoružanja, zaštite životne sredine i dr.

¹⁸ Danska je obavijestila MIP RCG da nije depozitar nijednog multilateralnog sporazuma čiji je potpisnik bila Srbija i Crna Gora

¹⁹ Njemačka je obavijestila MIP RCG da nije depozitar nijednog multilateralnog sporazuma čiji je potpisnik bila Srbija i Crna Gora

Republika Crna Gora je najznačajniji vid međunarodne saradnje u oblasti zaštite nacionalnih manjina ostvarila sa relevantnim međunarodnim organizacijama – Savjetom Evrope i OEBS-om.

Savjet Evrope

Saradnja Crne Gore i Savjeta Evrope je dobila novu dimenziju punopravnim članstvom CG u ovoj panevropskoj organizaciji država. Naročito intenzivna saradnja sa Savjetom Evrope ostvarena je u oblasti manjinskih prava i njihove zaštite. Ta saradnja je obuhvatila:

- stručnu podršku eksperata Savjeta Evrope u pripremi Zakona o manjinskim pravima i slobodama,
- posjete crnogorskih eksperata Savjetu Evrope,
- održavanje raznih seminara i skupova koji su kao temu imali pitanje zaštite ljudskih prava i fundamentalnih sloboda, sa naročitim osvrtom na prava i slobode manjinskih naroda.

Crne Gora je u julu 2006. uputila izjavu o sukcesiji u odnosu na sve konvencije SE čija je potpisnica ili strana ugovornica bila državna zajednica Srbija i Crna Gora. Ova je izjava prihvaćena u odnosu na konvencije koje su bile otvorene za države nečlanice. Sticanjem članstva u Savjetu Evrope, sukcesorske izjave su prihvaćene i za konvencije koje su otvorene samo za članice, s datumom stupanja na snagu 6. juna 2006. Samo u odnosu na Statut Savjeta Evrope datum stupanja na snagu je 11. maj 2007.

Sporazumi otvoreni samo za zemlje članice, potpisani i ratifikovani, s datumom stupanja na snagu 6. juna 2006.

- 001 *Statut Savjeta Evrope* - datum stupanja na snagu Statuta je 11. maja 2007., kad je Crna Gora primljena u članstvo Savjeta Evrope
- 005 *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih sloboda*
- 009 *Protokol uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih sloboda*
- 018 *Evropska konvencija o kulturi*
- 024 *Evropska konvencija o izručenju*
- 030 *Evropska konvencija o međusobnoj pomoći u kriminalnim stvarima*
- 041 *Konvencija o odgovornosti vlasnika hotela za imovinu njihovih gostiju*
- 044 *Protokol br.2 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih sloboda, kojim se odnosi na ovlašćenje Evropskog suda za ljudska prava da daje savjetodavna mišljenja*
- 045 *Protokol br.3 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih sloboda, kojim se vrši izmjena člana 29, 30 i 34 Konvencije*
- 046 *Protokol br.4 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih sloboda, kojim se obezbjeđuju određena prava i slobode drugačije od onih već pomenutih Konvencijom i prvim Protokolom*
- 050 *Konvencija o elaboraciji evropske farmakopeje*
- 051 *Evropska Konvencija o nadzoru uslovnog kažnjenih ili uslovno oslobođenih prestupnika*

- 055 *Protokol br.5 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih sloboda, kojim se vrši izmjena člana 22 i 40 Konvencije*
- 062 *Evropska konvencija o informacijama o stranom pravu*
- 069 *Evropski sporazum o produženom plaćanju školarine studentima koji studiraju u inostranstvu*
- 073 *Evropska konvencija o prenosu sudskog postupka u krivičnim stvarima*
- 086 *Dodatni protokol uz Evropsku konvenciju o izručenju*
- 087 *Evropska konvencija za zaštitu životinja uzgajanih za potrebe domaćinstva*
- 088 *Evropska Konvencija o međunarodnim efektima uskraćivanja prava na vožnju motornog vozila*
- 090 *Evropska Konvencija o suzbijanju terorizma*
- 092 *Evropski Sporazum o dostavi zahtjeva za pravnu pomoć*
- 097 *Dodatni protokol uz Evropsku konvenciju o informacijama o stranom pravu*
- 098 *Drugi dodatni Protokol uz Evropskuk o izručenju*
- 099 *Dodatni protokol uz Evropsku konvenciju o međusobnoj pomoći u krivičnim stvarima*
- 102 *Evropska Konvencija za zaštitu životinja za klanje*
- 105 *Evropska konvencija o priznanju i jačanju odluka vezano za brigu o djeci i o uspostavi starateljstva nad djecom*
- 108 *Konvencija za zaštitu pojedinicama sa osvrtom na automatsku obradu ličnih podataka*
- 112 *Konvencija o transferu osuđenika*
- 114 *Protokol br. 6 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih sloboda vezano za aboliciju smrtne kazne*
- 117 *Protokol br.7 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih sloboda*
- 118 *Protokol br.8 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih sloboda*
- 120 *Evropska konvencija o nasilju gledalaca i lošem ponašanju na sportskim mečevima naročito na fudbalskim utakmicama*
- 121 *Konvencija za zaštitu arhitektonskog nasljeđa u Evropi*
- 126 *Evropska konvencija za sprečavanje torture i nehumano ili ponižavajuće ponašanje ili kažnjavanje*
- 134 *Protokol uz Konvenciju o elaboraciji evropske farmakopeje*
- 135 *Konvencija o antidopingu*
- 141 *Konvencija Savjeta Evrope o pranju, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji predmeta dobijenih krivičnim djelom*
- 147 *Evropska konvencija o kinematografskoj ko-produkciji*
- 148 *Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima*
- 151 *Protokol br.1 uz Evropsku konvencija za sprečavanje torture i nehumano ili ponižavajuće ponašanje ili kažnjavanje*
- 152 *Protokol br.2 uz Evropsku konvencija za sprečavanje torture i nehumano ili ponižavajuće ponašanje ili kažnjavanje*
- 155 *Protokol br.11 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih sloboda, kojim se vrši restrukturiranje mehanizma kontrole uspostavljenog Konvencijom*
- 157 *Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina*
- 165 *Konvencija o priznavanju kvalifikacija vezano za visoko obrazovanje u Evropskoj Regiji*
- 167 *Dodatni protokol uz konvenciju o transferu osuđenika*

173 *Krivično-pravna konvencija o korupciji*

177 *Protokol br. 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih sloboda*

187 *Protokol br.13 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih sloboda, vezano za aboliciju smrtne kazne u svim okolnostima*

194 *Protokol br. 14 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih sloboda, kao amandman o kontroli sistema Konvencije*

OEBS

Saradnja crnogorskih organa sa OEBS-om je obuhvatila:

- saradnju sa Visokim komesarom i njegovim timom na izradi Zakona o manjinskim pravima i slobodama,
- zajednički rad na reformi obrazovanja manjina,
- saradnja sa kancelarijom za ljudska prava i demokratske institucije OEBS-a u pogledu izbornog zakonodavstva,
- saradnja sa predstavnicima OEBS-a na polju sprečavanja svih oblika diskriminacije i netolerancije
- razvijanje romskih liderskih potencijala u Crnoj Gori, jačanje kapaciteta organizacija koje se bave statusom Roma i osnivanje Fondacije za stipendiranje Roma kao ključnog servisa za podršku Romima koji se školuju u srednjim školama ili studiraju na Univerzitetu Crne Gore.

Član 2.

Odredbe ove Okvirne konvencije primjenjuju se u dobroj vjeri, u duhu razumijevanja i tolerancije i u skladu sa načelima dobrosusjedstva, prijateljskih odnosa i saradnje među državama.

Pospješivanje duha razumijevanja i tolerancije i razvijanje međunarodnih odnosa u skladu sa načelima dobrosusjedstva, prijateljskih odnosa i saradnje među država jeste smjernica spoljne politike Crne Gore i u domenu manjinskih prava. Komunikacija Crne Gore sa svim državama, pogotovu sa državama u okruženju, ostvaruje se u duhu ovih odredaba. U vremenu poslije smirivanja ratnih dešavanja u okruženju, pomjenom političkih prilika i kursa politike poslije 1997.godine, Crna Gora je izgrađivala dobrosusjedske odnose sa Hrvatskom i Bosnom i Hercegovinom, kao i svim bivšim jugoslovenskim republikama, a sada samostalnim državama. U vremenu funkcionisanja Državne zajednice Srbija i Crna Gora, Crna Gora je zadržala svoje ministarstvo inostranih poslova, a u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini otvorila svoje misije.

Obnovom državnosti, u razvoju diplomatsko-konzularne mreže, pored prioriteta na najznačajnijim adresama (Brisel, Vašington, London, Berlin, Njujork-UN, OEBS itd.), Crna Gora je otvorila svoja diplomatsko-konzularna predstavništva u Sarajevu, Zagrebu, Beogradu, Skoplju, Ljubljani.

Veliki značaj u ostvarivanju i osnaživanju veza sa sujedima imale su crnogorske manjine. Pored angažmana državnih organa, manjinske nevladine organizacije i ugledni pojedinci pripadnici manjina doprinijeli su dobrim vezama, te otvaranju granica i poboljšavanju odnosa sa susjedima. Poboljšanje odnosa Crne Gore i Albanije, a pogotovu Crne Gore i Bosne i Hercegovine i Crne Gore i Hrvatske, sa kojima su nakon raspada zajedničke države dobrosusjedski odnosi bili veoma narušeni, velika je zasluga i crnogorskih manjina.

Član 3.

- 1. Svaki pripadnik nacionalne manjine ima pravo da slobodno bira da se prema njemu postupa ili ne postupa kao takvom i neće doći u nepovoljan položaj zbog takvog opredjeljenja ili ostvarivanja prava vezanih za to opredjeljenje.**
- 2. Pripadnici nacionalnih manjina mogu da ostvaruju ona prava i uživaju slobode koje proizilaze iz načela sadržanih u ovoj Okvirnoj konvenciji, pojedinačno ili u zajednici s drugima.**

Stav 1.

Ustav Republike Crne Gore u članu 34. u stavu 2. jamči slobodu izražavanja i ispovjedanja vjere, kao i izražavanja nacionalne pripadnosti, kulture i upotrebe svoj jezika i pisma. U istom članu stav 3. precizira da niko nije obavezan da se izjašnjava o svom mišljenju, vjeri i nacionalnoj pripadnosti. Ova odrednica je od suštinske važnosti za zaštitu manjina u demokratskom društvu. Takođe, Ustav garantuje slobodu i jednakost bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo i garantuje jednakosti pred zakonom (član 15.) čime se daju garancije građanima da zbog svog nacionalnog opredjeljenja ili zbog korišćenja prava vezanih za to opredjeljenje ne mogu doći u nepovoljan položaj. I Zakon o manjinskim pravima i slobodama (član 6.) ističe ravnopravnost pripadnika manjina i drugih državljana, kao i uživanje jednake zakonske zaštite.

Prema definiciji sadržanoj u Zakonu o manjinskim pravima i slobodama, manjina je **svaka** grupa državljana Republike, brojučano manja od ostalog preovlađujućeg stanovništva, koja ima zajedničke etničke, vjerske ili jezičke karakteristike, različite od ostalog stanovništva, istorijski je vezana za Republiku i motivisana je željom za iskazivanjem i očuvanjem nacionalnog, etničkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta. Pod pojmom »**manjina**« zakon prepoznaje autohtone brojučano manjinske narode, nacionalne manjine i etničke manjine. Ovakva definicija i obim pojma «manjina» je prvo normativno određenje manjina u Crnoj Gori. U Ustavu Republike Crne Gore je korišćen pojam «nacionalne i etničke grupe», bez bližeg definisanja i određenja. Izloženo rješenje iz Zakona o manjinskim pravima i slobodama dozvoljava da se kao manjine odrede, a time i uživaju Zakonom zajamčena prava, praktično sve zainteresovane zajednice odnosno njihovi pripadnici. Takođe, ovom definicijom je ujednačena

terminologija koja je do donošenja ovog Zakona bila neujednačena, a svi ostali akti i dokumenti pisani poslije usvajanja ovog Zakona koriste ovu terminologiju.

Crnogorskim ustavom i zakonima zajamčena je i zaštita podataka o ličnosti. Svaki građanin ima pravo da bude upoznat sa razlozima za prikupljanje podataka koji se na njega odnose, pa i na podatke o nacionalnoj pripadnosti, kao i pravo da, u slučaju zloupotrebe tih podataka, zatraži sudsku zaštitu.

Prema metodološkim uputstvima za pripremu, organizovanje i spovođenje popisa stanovništva, domaćinstava i stanova koje je sačinio Zavod za statistiku («MONSTAT»), u prazna polja su se unosili, između ostalih, i podaci o nacionalnoj pripadnosti, vjeroispovjesti i jeziku. Popisivači su bili dužni da na ova pitanja upišu one odgovore koje im je saopštilo popisivano lice, s tim da je popisivano lice imalo prava da ne odgovori na ova pitanja.

U dosadašnjoj praksi Ministarstva nije bilo nikakvih primjedbi da je neko lice, zbog svog izjašnjavanja ili ne izjašnjavanja o nacionalnoj pripadnosti, snosilo konsekvence bilo kakve vrste.

Stav 2.

Ustav Republike Crne Gore je, u svom posebnom odjeljku 5, prepoznao posebna prava *pripadnika* nacionalnih i etničkih grupa. Iako su nabrojana neka prava koja se garantuju pripadnicima manjina, iz samih tih prava proiziliza da se ona koriste sa drugim članovima zajednice. Takva su prava pravo na upotrebu jezika i pisma, pravo na školovanje i informisanje na svom jeziku, upotreba i isticanje svojih nacionalnih simbola, pravo osnivanja prosvjetnih, kulturnih i vjerskih udruženja, obuhvatnost istorije i kulture manjina u nastavnim planovima i programima, srazmjerna zastupljenost u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave, ostvarivanje kontakata sa građanima van Crne Gore itd.

Član 3. Zakona o manjinskim pravima i slobodama decidno definiše mogućnost ostvarivanja prava i uživanja sloboda za pojedince, pripadnike manjina, pojedinačno ili u zajednici sa drugima. Sva prava koja su kolektivne prirode, a koje prepoznaje Zakon o manjinskim pravima i slobodama, data su na korišćenje manjinama – kao kolektivitetima, i njihovim pripadnicima – kao individualnima. Nema sumnje da Zakon o manjinskim pravima i slobodama priznaje, pored individualnih, i kolektivna prava manjina.

U ostvarivanju zagarantovanih prava manjina kao kolektiviteta, uz velike smetnje i prepreke na početku procesa, uočljivi su vidni pomaci, što će biti izloženo u nastavku Izvještaja. Na ovom mjestu je dovoljno ukazati na slobodu udruživanja i postojanje velikog broja kulturnih, umjetničkih i drugih udruženja i organizacija, nacionalnih političkih partija koje aktivno učestvuju u političkom životu Crne Gore, medija koji štampaju ili emituju program na jeziku manjine, škola na svim nivoima koje nastavu izvode na jeziku manjine itd. Ipak, očigledni su nedostaci kapaciteta u društvu, kako kod

većine tako i kod manjine, o razumijevanju i poznavanju ljudskih i manjinskih prava i posebno u afirmisanju i korišćenju prije svega individualnih prava svakog pojedinca.

Član 4.

- 1. Ugovornice se obavezuju da zajamče pripadnicima nacionalnih manjina ravnopravnost pred zakonom i jednaku zakonsku zaštitu. U tom smislu zabranjena je bilo kakva diskriminacija na osnovu pripadnosti nacionalnoj manjini.**
- 2. Ugovornice se obavezuju da usvoje, gdje je to potrebno, odgovarajuće mjere za unapređenje, u svim oblastima ekonomskog, socijalnog, političkog i kulturnog života, pune i efektivne ravnopravnosti između pripadnika nacionalne manjine i onih koji pripadaju većini. U tom pogledu će voditi računa o posebnim uslovima pripadnika nacionalnih manjina.**
- 3. Mjere usvojene shodno stavu 2. ne smatraju se aktom diskriminacije.**

Stav 1

Jednakost pred zakonom i jednaka zakonska zaštita su od suštinske važnosti za zaštitu manjina. Jednakost i zabrana nedozvoljenog razlikovanja su proklamovani i Ustavom i zakonima Republike Crne Gore. Ustavom Republike Crne Gore u Odjeljku »Slobode i prava«, članovima 15, 16, 17 i 18 regulisano je da su svi građani Republike Crne Gore »slobodni i jednaki, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo.« (član 15.); »svako ima pravo na jednaku zaštitu svojih sloboda i prava u zakonom utvrđenom postupku « (član 17.); odnosno »svako ima pravo na pravnu pomoć« (član 18.). Da su ova prava i slobode nepovredivi, utvrđuje član 16. Ustava.

Shodno odredbama Ustava ustanovljen je Republički savjet za zaštitu prava pripadnika nacionalnih i etničkih grupa kojim rukovodi predsjednik Republike. Ovaj Savjet predstavlja mehanizam afirmisanja ravnopravnosti i nediskriminacije, promovisanja tolerancije i monitoringa Ustavom utvrđenih prava pripadnika manjina, usvajanjem zaključaka i preporuka. Obrazovanje Savjeta direktno korespondira sa nekoliko važnih evropskih direktiva i preporuka o postojanju tijela koja promovišu načelo ravnopravnog tretmana.

Poseban zakon koji je u posvećen zabrani diskriminacije ne postoji u pravnom sistemu Crne Gore. Njegova izrada i usvajanje planirani su za sljedeću godinu. Diskriminacija je u pravnom poretku Crne Gore zabranjena u zakonima iz različitih oblasti zaštite ljudskih i manjinskih prava, a inkriminisana je krivičnim zakonodavstvom.

Zakon o manjinskim pravima i slobodama pripadnicima manjina garantuje ravnopravnost sa drugim državljanima i uživanje jednake zakonske zaštite. Takođe, ovaj

zakon zabranjuje svaku posrednu i neposrednu diskriminaciju po bilo kom osnovu, pa i po osnovu rase, boje, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porijekla, rođenja ili sličnog statusa, vjeroispovjesti, političkog ili drugog ubjeđenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta.

Zakonom o zapošljavanju predviđeno je da nezaposlena lica u ostvarivanju prava na zaposlenje su jednaka bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, obrazovanje, socijalno porijeklo, imovno stanje i drugo lično svojstvo.

Zakonom o radu predviđeno je da su zaposleni u ostvarivanju prava po osnovu rada jednaki bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, obrazovanje, socijalno porijeklo, imovno stanje i drugo lično svojstvo.

Zakonom o socijalnoj i dječijoj zaštiti predviđeno je u ostvarivanju prava iz socijalne i dječije zaštite građani su jednaki, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, socijalno porijeklo ili druga lična svojstva.

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti propisano je da u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu građani su jednaki bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, starost, jezik, vjeru, obrazovanje, socijalno porijeklo, imovno stanje i drugo lično svojstvo.

Sadržaji seta medijskih, kao i seta zakona iz oblasti obrazovanja takođe sadrže nediskriminatorski pristup u ostvarivanju prava iz ovih oblasti. Bliža objašnjenja iz ovih oblasti data su u objašnjenjima članova 5, 6, 9, 12 i 14. Okvirne konvencije.

U septembru 2005.godine, grupa nevladinih organizacija je dostavila Skupštini Republike Crne Gore Predlog zakona o ravnopravnosti građana, tražeći hitan postupak za usvajanje ovog zakona. Skupština nikada nije ovaj Predlog zakona uvrstila u dnevni red.

Diskriminacija je u pravnom poretku Crne Gore inkriminisana krivičnim zakonodavstvom. Krivični zakonik Republike Crne Gore usvojen je u novembru 2003. godine. Krivični zakonik sadrži nekoliko odredbi kojima se inkriminiše svako širenje ideja zasnovano na superiornosti rase i mržnji, svako podsticanje na rasnu diskriminaciju, kao i sva djela nasilja sa rasističkom pozadinom.

Glava XV Krivičnog zakonika - Krivična djela protiv sloboda i prava čovjeka i građanina reguliše sankcionisanje:

- povrede prava upotrebe jezika i pisma - član 158; Predviđena je novčana kazna ili zatvor do jedne godine.
- povrede ravnopravnosti - član 159; Predviđena je kazna zatvora do tri godine. Ako je krivično djelo počinilo službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina.

- povrede slobode izražavanja nacionalne ili etničke pripadnosti ili kulture - član 160; Predviđena je novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine. Ako je krivično djelo počinilo službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.
- povrede slobode vjerovanja ili ispovijedanja vjere i vršenja vjerskih obreda - član 161; Predviđena je novčana kazna ili zatvor do dvije godine. Ako je krivično djelo počinilo službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.

Glava XVII Krivičnog zakonika - Krivična djela protiv časti i ugleda, članom 199, javno izlaganje poruzi naroda, nacionalne i etničke grupe koja živi u Crnoj Gori sankcioniše novčanom kaznom od tri hiljade do deset hiljada eura.

Glava XXIX Krivičnog zakonika - Krivična djela protiv ustavnog uređenja i bezbjednosti Republike Crne Gore, članom 360, za pokušaj promjene ustavnog uređenja Crne Gore silom ili prijetnjom upotrebe sile propisuje kaznu zatvora od 3 do 15 godina.

Stav 2.

Efektivnu ravnopravnost, naročito u različitim oblastima društvenog života, teško je unaprijed predvidjeti i obezbijediti, pa je stoga moguće i aktima slabije pravne snage od Ustava, ne dirajući u ravnopravnost uživanja istih prava i sloboda koje Ustav garantuje, propisati mjere za njihovo ostvarivanje. U tom smislu, nizom zakona i podzakonskih akata propisane su mjere čiji je osnovni cilj unapređenje ravnopravnosti.

Zakon o manjinskim pravima i slobodama, pored uživanja seta opštih ljudskih i građanskih prava, manjinama garantuje i posebna prava i slobode, a sve u cilju njihove stvarne jednakosti sa ostalim stanovništvom. Cjelokupan duh ovog Zakona, kao i razlozi za njegovo donošenje su usmjereni na ostvarivanje stvarne jednakosti manjina u crnogorskom društvu, uz korišćenje principa afirmativne akcije u pojedinim oblastima značajnim za očuvanje identiteta manjina.

Vlada Republike Crne Gore je 2005.godine usvojila dokument pod nazivom *«Strategija regionalnog razvoja»*. Koncept ovog dokumenta polazi od osnovnih opredjeljenja strategije razvoja Crne Gore i predstavlja njenu dalju razradu i konkretizaciju po pojedinim cjelinama. Polazi se od činjenice da znatne razlike u stepenu razvijenosti između regiona, a prije svega zaostajanje Sjevernog regiona, proističu iz uslova i mogućnosti razvoja u dužem periodu. Osnovni konceptijski prilaz u Strategiji je da se u procesu ukupnog razvoja Republike realizuje politika ravnomjernijeg razvoja regiona i pojedinih plansko-funkcionalnih zona, polazeći od prirodnih uslova, raspoloživih resursa, privrednih fondova i tempa razvoja infrastrukture. Realizacijom zacrtanih ciljeva, odnosno uravnoteženim razvojem Crne Gore, na ekonomskom planu će se stvoriti uslovi razvoja sredina tradicionalno naseljenih manjinskom populacijom.

Vlada je usvojila i *„Strategiju razvoja i redukcije siromaštva”* (2003), dokument koji na sistematizovan i sveobuhvatan način tretira analizu profila siromašnih u Crnoj

Gori. Ovaj dokument je definisao i strateške pravce borbe protiv siromaštva za sve kategorije ugroženog stanovništva. Posebno važna činjenica je da je profil siromaštva u Crnoj Gori integrisao, između ostalih, i profil siromaštva Roma (linija siromaštva bila na nivou od čak 52,3%, dok je ukupna linija siromaštva u Crnoj Gori na nivou 12,2%). Tadašnje procjene govore o 10.200 pripadnika romske populacije. Na bazi Strategije razvoja i redukcije siromaštva, definisan je i čitav niz neophodnih sektorskih strategija.

Jedan od osnovnih ciljeva „*Strategije zapošljavanja 2007-2010*” je razvijanje posebnih programa i specijalizovanih izvođača za rad sa marginalnim grupama. Od posebnog značaja za unapređenje pune i efektivne ravnopravnosti u sferi ekonomskog života romske populacije je kreiranje i sprovođenje posebnih projekata i programa u oblasti zapošljavanja. Projekat “Romi vidljivi na tržištu rada” imao je za cilj da se dođe do rezultata o obrazovnom statusu, zainteresovanosti za prijavljivanje na Biro rada, motivaciji i potencijalu za uključivanje u programe aktivne politike zapošljavanja romske populacije, kao i prikupljanje podataka o ličnim dokumentima, koje je organizovano kao javni rad. Izvršni partner za javni rad bila je Fondacija za stipendiranje Roma koja je djelovala u saradnji sa lokalnim romskim organizacijama, članicama koalicije NVO “Romski krug”. Fondacija je u svojstvu poslodavca, a u saradnji sa Zavodom za zapošljavanje, angažovala 27 anketara od čega 25 pripadnika romske populacije koji su bili obučeni za sprovođenje ankete. Projekat je trajao 2 mjeseca i očekivanja su bila da se poveća informisanost kod najmanje 3000 pripadnika romske populacije o aktivnoj politici zapošljavanja. Iznos sredstava koji je Zavod obezbijedio za ovaj javni rad je oko 17 000 eura.

Projekat “Druga šansa” je projekat koji objedinjava dva najznačajnija problema kod Roma: obrazovanje i zapošljavanje. Projekat predstavlja zajednički napor Vlade RCG, međunarodne organizacije DVV International, Fondacije za stipendiranje Roma, Centra za stručno obrazovanje i Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, a pod pokroviteljstvom EU posredstvom EAR. Ciljevi projekta su funkcionalno opismenjavanje i stručno osposobljavanje. Certifikati koje polaznici dobijaju odgovaraju četvrtom razredu osnovne škole i II stepenu stručnosti, u skladu sa nacionalnim propisima. Zavod za zapošljavanje razvio je svoje kapacitete za rad sa osjetljivim grupama: u Podgorici i Baru sproveden je program obuke za reciklažu otpada u kojem je učestvovalo 25 pripadnika romske populacije; u Podgorici je organizovan program obuke za elektrozarivače i frizere (20 polaznika); u Rožajama su sprovedene obuke za dimnjičare (10 polaznika) i servisere računarske opreme (6 polaznika). U Baru je organizovana obuka 3 polaznika za zanimanje farbar, u Nikšiću obuka za pomoćnog konobara za jednog polaznika. Iznos sredstava koje je Zavod obezbijedio za navedene obuke je oko 35000 eura. U pripremi je obuka za 14 kandidata u Podgorici za zanimanje konfeksionar kao i 10 lica za reciklažu otpada u Nikšiću.

Takođe, Vlada Republike Crne Gore je u aprilu ove godine usvojila *Uredbu o poreskim olakšicama za zapošljavanje određenih kategorija nezaposlenih lica*, kojom je

utvrdila poreske olakšice za pravna lica i preduzetnike koji zaposle određene kategorije teže zapošljivih lica.

Trenutno važećim izbornim zakonodavstvom u Crnoj Gori se primjenjuje većinski izborni sistem po kojem je cijela teritorija Crne Gore jedinstvena izborna jedinica. Od ukupnog broja poslanika, pet poslanika se bira na biračkim mjestima, određenim posebnom skupštinskom odlukom, sa većinskim albanskim stanovništvom. Ovim zakonskim rješenjima je jedino albanskoj manjini omogućen preferencijalni tretman u izbornom procesu, tako da je i na poslednjim izborima pet poslanika izabrano u Skupštinu Republike Crne Gore sa ovih posebnih biračkih mjesta. Odlukom o određivanju biračkih mjesta za izbor pet poslanika u Skupštinu Republike Crne Gore određeno je 69 biračkih mjesta u kojem pripadnici albanske nacionalnosti glasaju za poslanike i to: u Opštini Podgorica 23 biračka mjesta, u Opštini Ulcinj 31 biračko mjesto, u Opštini Bar 11 biračkih mjesta, u Opštini Plav 3 biračka mjesta i u Opštini Rožaje 1 biračko mjesto. Ovih pet poslanika, nacionalno Albanaca, dolaze iz različitih partija, dva iz koalicije DPS-SDP, a po jedan iz Demokratske unije Albanaca, Albanske alternative i Demokratskog saveza u Crnoj Gori.

U sferama obrazovanja, kulture i informisanja, kako kroz normativno oblikovanje, tako i kroz konkretne programe i projekte, sprovodi se niz mjera za unapređenje efektivne ravnopravnosti²⁰.

Stav 3.

Propisi, pojedinačni pravni akti, kao i mjere i aktivnosti, donijeti i preduzeti u cilju obezbjeđenja pune i efektivne ravnopravnosti pripadnika manjina ne smatraju se aktom diskriminacije. Duh Ustava i pojedinih zakona, kao i preduzete mjere iz pojedinih oblasti značajnih za zaštitu i unapređenje manjinskih prava, rukovođeni su principom afirmativne akcije.

Nedoumicu²¹, u pravnom smislu, izaziva tumačenje odredbi člana 159 Krivičnog zakonika, kojim se propisuje kaznena odredba za onog „ko zbog nacionalne ili etničke pripadnosti, rasi ili vjeroispovijesti ili zbog odsustva te pripadnosti ili zbog razlika u pogledu političkog ili drugog ubjeđenja, pola, jezika, obrazovanja, društvenog položaja, socijalnog porijekla, imovnog stanja ili nekog drugog ličnog svojstva, drugome uskrati ili ograniči prava čovjeka i građanina utvrđena Ustavom, zakonima ili drugim propisima ili opštim aktima ili potvrđenim međunarodnim ugovorima ili mu na osnovu ove razlike daje povlastice ili pogodnosti...” Zakonopisac je ovim odredbama pokušao da suzbije protekcionizam po različitim osnovama, a na osnovu ovih odredaba Krivičnog zakonika u sudskoj praksi nije bilo slučajeva da je neko kažnjen iz razloga primjene afirmativne akcije.

Član 5.

²⁰ Bliže informacije su date u objašnjenjima za članove 5, 6, 9, 12 i 14 Okvirne konvencije

²¹ Ova nedoumica je apostrofirana od strane predstavnika nevladinog sektora

- 1. Ugovornice se obavezuju da unapređuju uslove potrebne za održavanje i razvijanje kulture pripadnika nacionalnih manjina i očuvanje neophodnih elemenata njihovog identiteta: vjere, jezika, tradicije i kulturnog naslijeđa.**
- 2. Bez štete po mjere preduzete u okviru svoje opšte integracione politike, ugovornice će se uzdržati od politike i prakse asimilacije pripadnika nacionalnih manjina protivno njihovoj volji i štiteći ih od svake akcije usmjerene ka takvoj asimilaciji.**

Stav 1.

Na osnovu odredbi Ustava Crne Gore (Posebna prava pripadnika nacionalnih i etničkih grupa, od člana 67. do člana 76.), pripadnicima nacionalnih i etničkih grupa zajemčena je zaštita nacionalnog, etničkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta. Ta prava pripadnici nacionalnih i etničkih grupa ostvaruju u skladu sa međunarodnom zaštitom ljudskih i građanskih prava.

Više od jedne decenije Crna Gora, u skladu sa objektivnim političkim, društvenim i ekonomskim mogućnostima, radi kako na primjeni međunarodnih, tako i na razvijanju sopstvenih, mehanizama manjinske zaštite posebno insistirajući na građanskom i multikulturalnom konceptu crnogorske državne politike u oblasti kulture. To je opredjeljenje ranijih i aktuelne Vlade. Takođe, jedinstveno je opredjeljenje svih relevantnih društvenih subjekata da proces definisanja nacionalne kulturne politike ne može imati smisla bez odgovornog razmišljanja o manjinama i njihove istinske participacije u njemu.

U Crnoj Gori postoji široka zainteresovanost da se uz opšti kulturni dijalog, pristupi inoviranju i izradi novih dokumenata od nacionalnog značaja u oblasti kulturne politike kao i pozitivna atmosfera i klima podrške da se nacionalna politika i programi moraju planirati i sprovoditi uz dužnu pažnju posvećenu legitimnim interesima pripadnika manjina.

Kada je u pitanju oblast kulture i umjetnosti ne postoji poseban tretman po pitanju prava nacionalnih manjina u zakonima koji se primjenjuju u oblasti kulturno-umjetničkog stvaralaštva (Zakon o izdavaštvu, Zakon o kinematografiji, Zakon o pozorišnoj djelatnosti, Zakon o autorskom i srodnim pravima). Razlog za to nalazi se u činjenici da umjetnost, prije svega likovna i muzička, odnosno umjetničko djelo kao kulturni proizvod predstavlja tvorevinu ljudskog duha koja »govori« univerzalnim jezikom umjetnosti i posjeduje opšte vrednosne kriterijume, pa samim tim prevazilazi sve što čini nacionalnu ili etničku barijeru.

Međutim, Ministarstvo kulture, sporta i medija u obezbjeđivanju materijalne osnove za unapređenje i razvoj kulturno-umjetničkog stvaralaštva, kroz interna pravila i kriterijume obezbjeđuje finansijsku potporu kreativnom potencijalu nacionalnih i etničkih grupa i njihovih pripadnika, podstičući na taj način prezentaciju i razvijanje njihovog

kulturnog identiteta, tradicije i kulturnog nasljeđa. Na ovaj način Ministarstvo pomaže realizaciju i promociju sljedećih programskih aktivnosti nacionalnih i etničkih grupa:

- štampanje časopisa i knjiga,
- prevođenje djela iz oblasti književnosti i istorije,
- programe prezentacije folklornog nasljeđa, tradicije i običaja,
- programe saradnje sa srodnim institucijama i ustanovama u zemljama porijekla.

Civilno društvo, istraživači ljudskih prava i predstavnici manjina cijene da pri razmišljanju o nacionalnoj kulturnoj politici treba povesti više računa o obezbjeđenju neophodnih pretpostavki za kvalitetan i dinamičan kulturni suživot kao i da u oblasti kulture, briga države za manjine mora biti unaprijeđena. Posebno kada je riječ o adaptaciji, održavanju i izgradnji sakralnih i drugih objekata koji su od značaja za nacionalne manjine i društvo u cjelini, o razvijanju kulturne autonomije, pružanju podrške u obezbjeđenju stručnog kadra za rad u oblasti kulture, o učešću predstavnika manjina u tijelima koja odlučuju o raspodjeli sredstava u oblasti kulture. Prepoznata je potreba i učinjeni su značajni naponi da dalji kulturni razvoj ide u pravcu decentralizacije i dekoncentracije kulturnog života i kulturnih institucija. U tom pogledu neophodna je snažnija komunikacija između lokalnog i nacionalnog nivoa. Sugestije su sa lokalnog nivoa, iz stručnih krugova i civilnog društva, da nadležni vladin resor u oblasti kulture osnaži saradnju, razmjenu informacija, iskustava, mišljenja sa lokalnim kulturnim poslenicima. Ranije je inicirano konstituisanje crnogorskog kulturnog kolegijuma, kao stalnog i koordinacionog tijela u kome bi se, pored nacionalnog ministra kulture, nalazili sekretari lokalnih zajednica zaduženi za pitanja kulture.

Vlada Republike Crne Gore je još 2001.godine usvojila Odluku o osnivanju Centra za očuvanje i razvoj kulture pripadnika nacionalnih i etničkih grupa. Ova značajna institucija za očuvanje i razvoj kulture manjina, uslijed pravnih poteškoća i nedostatka finansijskih sredstava, do sada nije profunkcionisala²². Mandat u oblasti kulture imaće i savjeti nacionalnih manjina, posebno kroz osnivanje svojih kulturnih centara, koji će podsticati pozorišne, muzičke, likovne i književne programe.

Pravni osnov za zaštitu spomenika kulture i njihove okoline sadržan je u Ustavu Republike Crne Gore (čl. 64) kojim je predviđeno da država štiti naučne, kulturne, umjetničke i istorijske vrijednosti. Zakonom o zaštiti spomenika kulture uređen je sistem zaštite i korišćenja spomenika kulture, ostvarivanje posebnog društvenog interesa, prava i obaveze pravnih i fizičkih lica u vezi zaštite spomenika kulture, način organizovanja zavoda koji obavljaju djelatnost zaštite spomenika kulture, način sticanja sredstava za finansiranje rada zavoda i mjere zaštite.

U oblasti zaštite i valorizacije kulturnog nasljeđa primjenjuju se, pored navedenog, i: Zakon o muzejskoj djelatnosti (1977, 1989), Zakon o bibliotečkoj

²² Vlada RCG je 17.05.2007.god. usvojila izmjene ove Odluke, otklonivši pravne nedostatke i prepreke u mogućnosti konstituisanja Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina. Takođe, Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava je nekoliko puta (i kod stranih donatora) konkurisalo za sredstva kako bi stvorilo i finansijske pretpostavke za rad ovog Centra, ali bez pozitivnih odgovora.

djelatnosti (1977, 1989), Zakon o arhivskoj djelatnosti (1991, 1994), Zakon o obnovi i revitalizaciji starih gradova postradalih u katastrofalnom zemljotresu od 15. aprila 1979. (1984, 1986), Zakon o obnovi spomeničkog fonda Kotora (1991) i Zakon o spomenicima, spomen obilježjima, istorijskim događajima i ličnostima (1971, 1972, 1988, 1989, 1991, 1992, 1994).

Ovim zakonima se posebno ne tretiraju pitanja prava nacionalnih manjina jer je kulturna baština Crne Gore sama po sebi multikulturalna i raznolika i jednako tretirana kao zajednička baština svih građana Crne Gore. Dakle kulturni prostor Crne Gore odlikuje multikulturalnost u najširem smislu riječi, a kroz raznovrsnost registrovanih i zakonom zaštićenih spomenika kulture se iščitava istorija ovog prostora i materijalni su dokaz o multikulturalnom miljeu Crne Gore.

U Crnoj Gori spomenici kulture se štite na jedinstven način, kroz pomenuto zakonodavstvo i institucionalni okvir. Veoma značajan i najbitniji segment kulturne baštine Crne Gore pripada sakralnoj arhitekturi i čine ga manastirski kompleksi, crkve i džamije svih nacionalnih grupa. Ovaj dio kulturne baštine sastoji se od 205 spomeničkih jedinica, sve tri konfesije (pravoslavne, katoličke i islamske).

U Republičkom zavoda za zaštitu spomenika kulture na Cetinju nema zvaničnih podataka o etničkoj strukturi zapošljenih, ali prema nezavisnim istraživanjima među zapošljenima je zanemarljiv broj pripadnika manjina. U okviru redovnih aktivnosti ovog Zavoda vodi se briga o nasljeđu manjina i to se radi na jedinstven način s obzirom da cjelokupno spomeničko nasljeđe u Crnoj Gori ima isti tretman. Nevladine organizacije nijesu uspjele dobiti odgovor na pitanje o odnosu broja zaštićenih spomenika kulture i određene vjeroispovijesti ili manjine u posljednje tri godine.

U sklopu redovnih aktivnosti Državnog arhiva ne vodi se posebna briga o nasljeđu pripadnika manjina, niti se albanski jezik, na bilo koji način, koristi kao radni.

Aktivnosti na obnovi spomenika kulture najznačajnija su kroz investiciona ulaganja Republike u spomenike kulture a realizuju su preko Direkcije javnih radova, Ministarstva kulture, sporta i medija, državnih institucija i opštinskih samouprava. Osim ulaganja u očuvanje i prezentaciju spomenike kulture, Ministarstvo kulture, sporta i medija je pomagalo aktivnosti na osnivanju, stručnoj obradi i opremanju Etnografskog muzeja Malesije, koji je formiran kao nevladina organizacija u Tuzima, kod Podgorice.

Vlada RCG je zajedno sa Ministarstvom kulture takođe je finansirala izgradnju i djelimično uređenje objekta «Ganića kula» u Rožajama, za potrebe Zavičajnog muzeja iz Rožaja. Ministarstvo kulture, sporta i medija je kroz logističku pomoć iz domena vlastite nadležnosti podržavalo i aktivnosti na osnivanju Zavičajne zbirke u Plavu, u objektu «Kula Redžepagića».

Koliko je biblioteka, kao javna ustanova kojom se obezbjeđuje slobodan pristup informacijama i idejama, značajna za njegovanje i očuvanje identiteta manjinskih naroda, govore i Smjernice Savjeta Evrope o knjižnom zakonodavstvu i politici u Evropi. U njima se ističe zaštita knjižnog nasljeđa u cilju "prikupljanja nacionalne kolekcije, kako bi se sačuvala, razvijala i budućim generacijama prenijela nacionalna kultura". Političkim

tijelima država članica preporučuje se stvaranje "pravnih i finansijskih uslova koji će garantovati građanima nesmetan pristup kulturnim, naučnim, obrazovnim i socijalnim informacijama pomoću biblioteka...". Smjernice Savjeta Evrope naglašavaju značaj "usluga biblioteke kao neophodnih u podržavanju i razvoju demokratije", a definišući principe za razvijanje knjižnog fonda, između ostalog ističu: "Trebalo bi obezbijediti materijal za manjine na njihovom vlastitom jeziku i koji se tiče njihove kulture. Uz to, trebalo bi da kolekcije biblioteke široj zajednici predstavljaju kulture manjina." Biblioteke bi svoje usluge morale omogućiti svim građanima, bez obzira na njihovu rasu, nacionalnost, religiju, kulturu, političku pripadnost, starost, fizičku ili mentalnu slabost, pol ili seksualnu orijentaciju. Neophodno je, shodno tom principu, osigurati kvalitet servisa u samim ustanovama.

Centralna narodna biblioteka Crne Gore "Đurađ Crnojević", sa sjedištem na Cetinju, matična je institucija u oblasti bibliotekarske djelatnosti u Crnoj Gori. Među zapošljenima pripadnika manjina je oko 3%. Nacionalna biblioteka sabira knjižni fond i na albanskom jeziku. U kolektivu trenutno nema zapošljenih lica koji poznaju albanski jezik. Ovu situaciju istraživali su predstavnici civilnog društva kojima menadžment biblioteke nije sporio potrebu za prijem lica sa znanjem albanskog jezika, ali su naglasili nedostatak finansija i jasnih instrukcija iz Vlade.

Polazeći od osnovnih pretpostavki da interkulturalnost i različitosti predstavljaju društvene vrijednosti koje treba njegovati i unapređivati, Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava je proteklih godina organizovalo manifestaciju »**Dani kulture manjina u Crnoj Gori**«. Ovom manifestacijom se na dobar način prezentuje široka lepeza različitosti kako porijekla, jezika, istorije, vjeroispovjesti, tradicije, tako i sveukupnih materijalnih i duhovnih dostignuća. U okviru manifestacije se održavaju likovne izložbe, književne večeri, prezentuje izdavaštvo, organizuju se koncerti narodnih igara i pjesama, organizuju se okrugli stolovi itd. Do sada je manifestacija organizovana četiri puta, i to u Podgorici, Tivtu, Ulcinju i Rožajama.

Lokalne javne biblioteke u sredinama u kojima značajnije participiraju manjine nijesu adekvatno opremljene i zbog finansijskih razloga nema redovne nabavke knjiga, kako na službenom tako i na manjinskim jezicima. U tom pogledu, ocjene sa lokalnog nivoa, su da Vlada mora pružiti dodatnu pomoć.

U pojedinim opštinama razvijeni su kulturni festivali i programi uglavnom sezonskog tipa (ljetnjeg karaktera) čiji je opstanak i dalji razvoj, iz godine u godinu, sve ugroženiji, kako zbog nedostatka finansija tako i zbog nedovoljno razvijenih kapaciteta.

Učešće pripadnika manjina je, u kulturnom životu, na lokalnom nivou sasvim je zadovoljavajuće. Određene lokalne administracije po tom pitanju učinile su značajan progres.

Stav 2.

Ustavne i zakonske norme koje garantuju očuvanje nacionalnog, etničkog, jezičkog, vjerskog, kulturnog i drugog identiteta manjina, usmjerene su u pravcu zaštite manjina od asimilacije. Sprečavanju od asimilacije služe norme i praksa koja se sprovodi u Crnoj Gori, pogotovu na poljima obrazovanja, kulture, informisanja, upotrebe jezika i pisma, slobode udruživanja i djelovanja, zabrane promjene demografske strukture stanovništva itd.

U Crnoj Gori uvažena je preporuka o razvoju mehanizama koji bi obezbijedili da se interesi manjina razmatraju u okviru odgovarajućih ministarstava, tako što bi, na primjer, postojali službenici zaduženi za pitanja manjina (primjer odsjeka u Ministarstvu prosvjete i nauke).

U Crnoj Gori ne postoje direktne i druge mjere koje vode ka gubljenju kulturnog identiteta manjina. U proteklom periodu, reformom obrazovanja, učinjen je značajan napredak, kroz obrazovne sisteme na svim nivoima, na polju prezentacije i upoznavanja sa kulturom i kulturnom baštinom manjina. Ipak, neophodno je unaprijediti pažnju države za očuvanje i razvoj kulture i tradicije kod Roma.

Član 6.

- 1. Ugovornice treba da podstiču duh tolerancije i međukulturnog dijaloga i preduzimaju efikasne mjere za unapređenje uzajamnog poštovanja i razumijevanja i saradnje među svim ljudima koji žive na njihovoj teritoriji, bez obzira na njihov etnički, kulturni, jezički ili vjerski identitet, posebno u oblasti obrazovanja, kulture i medija.**
- 2. Ugovornice se obavezuju da preduzmu odgovarajuće mjere zaštite lica izloženih prijetnjama ili diskriminaciji, neprijateljstvima ili nasilju zbog svog etničkog, kulturnog, jezičkog ili vjerskog identiteta.**

Stav 1.

Obrazovanje

U Crnoj Gori politika obrazovanja počiva na principima demokratije, poštovanja građanskih i ljudskih prava i obezbjeđenja jednakih mogućnosti za sve. Imperativ reforme obrazovanja u Crnoj Gori jeste postići kvalitetno obrazovanje za sve.

U skladu sa tekućim društveno - ekonomskim promjenama i tendencijom globalizacije i ukidanja granica, škola treba da mlade ljude pripremi za život u multikulturnoj Evropi i demokratskom društvu. S toga, reformisani obrazovni sistem u Crnoj Gori svoja polazišta bazira na ključnim relevantnim međunarodnim dokumentima Ujedinjenih nacija, Savjeta Evrope, Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju i Evropske unije.

Ustav Crne Gore garantuje slobodu svih građana bez obzira na bilo kakvu posebnost i lično svojstvo kao i punu jednakost pred zakonom (član 15.). Ustavom Republike Crne Gore jamči se pravo svima, na školovanje pod jednakim uslovima: »Svako ima pravo na školovanje pod jednakim uslovima. Osnovno školovanje je obavezno i na njega se ne plaća školarina« (član 62 Ustava RCG). Takodje, Ustavom RCG je zagantovano da: »Pripadnici nacionalnih i etničkih grupa imaju pravo na slobodnu upotrebu svog jezika i pisma, pravo na školovanje, pravo na informisanje na svom jeziku« (član 68 Ustava RCG).

Crna Gora je 2001. godine objavila KNJIGU PROMJENA, koja predstavlja osnovni dokument koji sadrži ciljeve i smjernice na kojima se temelji reforma obrazovnog sistema u Crnoj Gori.

Nakon toga, donijet je set zakona iz oblasti obrazovanja i vaspitanja, i to:

- Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju
- Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju
- Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju
- Zakon o gimnaziji
- Zakon o stručnom obrazovanju
- Zakon o obrazovanju odraslih
- Zakon o visokom obrazovanju
- Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim potrebama
- Zakon o prosvjetnoj inspekciji
- Zakon o naučno – istraživačkoj djelatnosti

Takođe, u izradi je i Zakon o priznavanju i vrednovanju obrazovanja stečenog u inostranstvu²³ koji će posebno doprinijeti boljoj praksi i rješavanju problema sa kojima su se suočavali, posebno pripadnici manjina, koji su visokoškolske kvalifikacije stekli u nekoj od zemalja iz okruženja. Očekuje se da će ovaj zakon riješiti problematiku nostrifikacije stečenih inostranih diploma. Crnogorski državljani koji su diplomirali na univerzitetima u u okruženju (posebno Republika Albanija i Bosna i Hercegovina) nijesu zadovoljni postojećom dinamikom i kvalitetom procesa nostrifikacije diploma. Ističu da postupak ocjene kvalifikacije, odnosno pristupa crnogorskom sistemu visokog obrazovanja traje relativno dugo i ne može se započeti dok imalac diplome ne donese original stečene diplome, a što je dug proces. Osim toga, ne postoji mogućnost prijave stečene visokoškolske kvalifikacije na tržištu rada, prije nostrifikacije diplome, što odlaže uključenje ovih mladih ljudi u profesionalni život.

Opštim zakonom o obrazovanju i vaspitanju obezbeđuje se dostupnost i jednakost svih građana u sticanju obrazovanja i vaspitanja. Rasporedom ustanova na teritoriji Republike Crne Gore, obezbeđuje se građanima jednaka dostupnost u sticanju obrazovanja i vaspitanja (član 8). Građani Republike su jednaki u ostvarivanu prava na obrazovanje, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, socijalno porijeklo ili drugo lično svojstvo (član 9).

²³ Programom rada Vlade RCG za 2007.god. usvajanje Predloga ovog zakona planirano je za III kvartal.

Takođe, navedenim zakonom i posebnim zakonima iz oblasti obrazovanja i vaspitanja, predviđeni su, između ostalih, i sljedeći ciljevi obrazovanja i vaspitanja: razvijanje svijesti, potrebe i sposobnosti za očuvanje i unapređenje ljudskih prava, pravne države, prirodne i društvene sredine, multietičnosti i različitosti; razvijanje svijesti o nacionalnoj pripadnosti, kulturi, istoriji i tradiciji; obezbjeđivanje osnovnog obrazovanja svim građanima; vaspitavanje za poštovanje nacionalnih vrijednosti istorije i kulture, kao i za uvažavanje kulturnih i ostalih osobenosti drugih naroda; razvijanje demokratskih stavova, tolerancije i kooperacije (u školi i izvan nje) i poštovanja prava drugih; vaspitavanje za međusobnu toleranciju, poštovanje različitosti, saradnju sa drugima, poštovanje prava čovjeka i osnovnih sloboda, a time i razvijanje sposobnosti za život u demokratskom društvu.

Zakonom o visokom obrazovanju u članu 7, propisano je da u ostvarivanju prava na visoko obrazovanje nije dozvoljena diskriminacija po osnovu: pola, rase, bračnog stanja, boje, jezika, vjere, političkog ili drugog ubjeđenja, nacionalnog, etničkog ili drugog porijekla, pripadnosti nacionalnoj zajednici, imovinskom statusu, onesposobljenosti (invalidnosti) ili drugom sličnom, osnovu, položaju ili okolnosti. Takođe, Pravilnikom o sadržaju i obliku dipolome i dopune diplome (supplement), vođenju matične knjige studenata, evidenciji i sadržaju javnih isprava koje izdaje univerzitet i ustanove visokog obrazovanja je članom 6, stav 2 rečeno da "kada se nastava određenog studijskog programa izvodi na jeziku nacionalne manjine, odnosno na nekom od stranih jezika, diploma se štampa i na jeziku na kojem se nastava izvodi".

U članu 23 garantuje se akademskom osoblju sloboda misli, ideja, provjere stečenih znanja, odnosno obezbjeđuje slobodu organizovanja i udruživanja i zaštitu akademskog osoblja od diskriminacije po bilo kom osnovu.

Kada je u pitanju obrazovanje nacionalnih manjina u Crnoj Gori, može se sa sigurnošću reći da je Crna Gora zadnjih godina napravila značajan pozitivan iskorak u tom pravcu, kako po pitanju donošenja i usvajanja nove zakonske regulative koja definiše ovu oblast, tako i u pristupu rješavanju ovog pitanja.

Prosvjetna inspekcija Ministarstva prosvjete i nauke nadležna je za kontrolu sprovođenja odredbi Zakona iz oblasti obrazovanja, pa time i za eventualno kršenje odredbi zakona koje se odnose na prava nacionalnih manjina.

Kultura, tolerancija i međukulturni dijalog

Zakonom o lokalnoj samoupravi omogućeno je povezivanje zainteresovanih opština u asocijaciju kako bi se unaprijedila njihova saradnja i postigli različiti ekonomski, kulturni i drugi interesi.

Nastavni planovi i udžbenici istorije za osnovne i srednje škole u posljednje tri godine inovirani su i značajno unaprijeđeni. Otklonjen je najznačajniji dio primjedbi koji je ranije upućivan od različitih relevantnih struktura. U procesu izrade novih programa i

udžbenika nastavak unaprijeđenja pažnje prema manjinama ključni je doprinos jačanju građanskog i multikulturalnog koncepta države Crne Gore.

Takođe Vlada je u partnestvu sa domaćim i međunarodnim organizacijama (Save the children, FOSI Rom i Fondacija za stipendiranje Roma) bila uključena u nekoliko značajnih kampanja koje su promovisale duh tolerancije i uključivanja Roma (kampanja »Mogu li ja«, »Knjiga za druga«, »Svi u školu«) kako u obrazovni sistem, kulturni život tako i u društvo u cjelini sa posebnim akcentom na smanjivanje i potpunu eliminaciju stereotipa, predrasuda i distance prema ovaj etničkoj grupi.

Pošto je, prije dvije godine u osnovne škole, kao obavezan, uveden predmet »«Građansko vaspitanje» nadležno Ministarstvo je preduzelo značajne napore, uz saradnju i podršku sa OEBS-om, civilnim društvom i medijima, na njegovom afirmisanju, popularizaciji i jačanju kapaciteta predmetnih nastavnika. Zahvaljujući ovom predmetu kod djece se, pedagoškim metodama, promovišu demokratske vrijednosti i od ranih faza njihove socijalizacije doprinosi osposobljavanju djece, mladih ali i odraslih za ulogu aktivnog građanina u savremenom i demokratski organizovanom društvu. Sadržajno, nastavni plan i udžbenik značajnu pažnju posvećuje manjinama, toleranciji, solidarnosti i rodnoj ravnopravnosti.

U civilnom društvu razvijeno je više alternativnih i veoma uspješnih programa obrazovanja o toleranciji, dijalogu i ljudskih pravima. Posebno se ističu Škola za ljudska i manjinska prava, Škola demokratije, Škola društvene promjene, Škola evropskih integracija koje realizuju nevladine organizacije i u kojima aktivno učestvuju institucije sistema – Vlada, Skupština, Zaštitnik ljudskih prava i osnovnih sloboda te predstavnici međunarodnih organizacija.

Takođe na inicijativu mreže »Tolerancija« predvođene nevladinim organizacijama Bonum iz Pljevalja i Centrom za građansko obrazovanje iz Podgorice nekoliko lokalnih parlamenata u sredinama u kojima je miješana struktura stanovništva usvojili su Deklaraciju o razumijevanju i toleranciji koja poštovanje ljudskih prava, toleranciju, dijalog, saradnju i multikulturalizam promoviše u temeljne vrijednosti lokalnih zajednica.

Mediji

U Crnoj Gori je prepoznata i prihvaćena presudna uloga medija u razvijanju tolerancije i njegovanju razumijevanja među različitim etničkim zajednicama.

U medijskim zakonima (*Zakon o medijima, Zakon o radio-difuziji i Zakon o javnim radio-difuznim servisima "Radio Crne Gore" i "Televizija Crne Gore"*) posebne odredbe su posvećene informisanju pripadnika manjinskih i etničkih grupa na njihovim jezicima o čemu će više biti riječi u komentaru člana 9. Okvirne konvencije.

Zakonom o javnim radio-difuznim servisima "Radio Crne Gore" i "Televizija Crne Gore" (član 7 i 8), u skladu sa Zakonom o radio-difuziji, ustanovljava se obaveza republičkih javnih radio-difuznih servisa da proizvode i emituju različite programske

sadržaje (informativne, kulturne, umjetničke, obrazovne, naučne, dječje, zabavne, sportske i druge) i vode računa o njihovoj ravnomjernoj zastupljenosti, uz obavezu da u svojim programima zadovolji interese javnosti na nacionalnom i lokalnom nivou. Ovdje se garantuje uređivačka nezavisnost RTCG izričitim propisivanjem da ona samostalno odlučuje o sadržaju svojih programa, vremenu njihovog emitovanja i načinu prenosa. Radio Crne Gore i Televizija Crne Gore, kao dva javna radio-difuzna servisa u okviru RTCG, obavezni su da poštuju profesionalne standarde i programska pravila koja usvaja Savjet RTCG, a poput svih drugih elektronskih medija, dužni su i da istinito, cjelovito, nepristrano i blagovremeno informišu javnost o događajima i pojavama u zemlji i inostranstvu koji su od javnog interesa; doprinose poštovanju i promociji osnovnih ljudskih prava i sloboda, demokratskih vrijednosti i institucija, pluralizma ideja, unapređivanju kulture javnog dijaloga i poštovanju jezičkih standarda i privatnosti i dostojanstva građana.

Takođe, saglasno ovom zakonu ovlašćeni subjekti za imenovanje članova Savjeta RTCG su, između ostalog, i “nevladine organizacije koje se bave unapređivanjem prava pripadnika nacionalnih i etničkih grupa”(član 16). Aktuelni Savjet javnog servisa u svom sastavu ima nekoliko pripadnika manjina čime je obezbijeđen puni diverzitet i pluralizam crnogorskih prilika. Savjet RTCG u okviru svojih nadležnosti imenuje i razrješava Komisiju za programske sadržaje na albanskom i jezicima drugih nacionalnih i etničkih grupa, i u njoj su zastupljeni predstavnici svih manjina koje žive u Crnoj Gori.

Neophodno je nastaviti sa preduzimanjem odgovarajućih mjera, koje prije svega podrazumijevaju obrazovanje i dodatnu obuku svih zapošljenih u medijima kako bi bili posvećeni svojoj misiji razvijanja tolerancije i razumijevanja. Krovna nevladina organizacija – Institut za medije Crne Gore – tom pitanju posvećuje značajnu pažnju.

Očuvanju duha tolerancije doprinosi i djelovanje Novinarskog samoregulatornog tijela koji prati poštovanje Novinarskog kodeksa Crne Gore.

Primjena nekih odredbi medijskih zakona koje se odnose na prava manjina na lokalnom nivou nije obezbijeđena u punoj i očekivanoj mjeri.

Učešće Roma u strukturi novinara i medijskih djelatnika nije zadovoljavajuće. Fondacija za stipendiranje Roma podržala je program stručnog osposobljavanja grupe romskih i egipćanskih novinara ali isti do danas, i pored značajnih napora ove Fondacije i OEBS-a, nijesu stekli trajno zapošljenje.

Stav 2.

Osim što se manjinama i njihovim pripadnicima jamči pravo na očuvanje, razvoj i izražavanje njihove etničke, kulturne, jezičke, vjerske i druge posebnosti, crnogorski pravni sistem predviđa i mjere za suzbijanje diskriminacije, odnosno prijetnji, neprijateljstava ili nasilja koji bi bili usmjereni protiv nekog lica ili grupe lica zbog

njegove nacionalne ili druge posebnosti. Odgovarajuće mjere zaštite protiv diskriminacije sadržane su u nizu relevantnih zakona, kojima je utvrđena prekršajna, krivična ili disciplinska odgovornost organizacija ili lica koja vrše i podstiču diskriminaciju po bilo kom osnovu (detaljnije obrađeno u objašnjenjima za član 4. stav 1. Okvirne konvencije).

Generalna ocjena Zaštitnika ljudskih prava i sloboda koju je iznio u Izvještajima u radu za 2005. i 2006. godinu jeste da su se Zaštitniku «obraćali građani svih nacionalnih pripadnosti i vjera, radi zaštite svojih prava, ali se može konstatovati da nije značajan broj pritužbi u kojima su pripadnici manjinskih naroda ukazivali da se njihova prava krše zbog te pripadnosti».

Kršenje ljudskih prava ne predstavlja sistemski izraženu pojavu. Upoređujući sa ranijim periodom, posebno sa onim koji se poklapa sa podnošenjem Prvog državnog izvještaja o primjeni Okvirne konvenciji u državnoj zajednici Srbija i Crna Gora, smanjeno je kršenje ljudskih prava. To potvrđuju i nalazi nevladinih organizacija za zaštitu ljudskih prava koje su registrovale znatno manji broj kršenja prava i diskriminacije.

Istraživanja javnog mnjenja (Centar za demokratiju i ljudska prava) govore da je neznatno povećana, u odnosu na raniji period, etnička distanca prema svim manjinama, ali da je i dalje najveća prema Albancima i Romima.

Savjet za građansku kontrolu rada policije, kao državno tijelo ustanovljeno Zakonom o policiji, registrovao je nekoliko slučajeva torture i diskriminacije Roma od strane službenika policije. Ti slučajevi uspješno su procesuirani kod Uprave policije, učinjeni vidljivim u javnosti putem medija i sankcionisani vođenjem odgovarajućih disciplinskih postupaka. Takođe, angažovanjem ovog Savjeta, troje Roma, koji su imali završenu srednju školu, primljeno je na probni rad u crnogorskoj policiji.

Grupa Albanaca, lišenih slobode u policijskoj operaciji "Orlov let" i okrivljena za terorističko udruživanje ukazala je posredstvom svojih advokata, međunarodnih i domaćih organizacija za zaštitu ljudskih prava (Amnesty International) da je zbog svoje nacionalnosti bila podvrgnuta teškoj torturi. Državni Savjet za građansku kontrolu rada policije svoje nalaze i utvrđivanja prekoračenja ovlašćenja, uz ocjenu da postoje ozbiljni navodi o nečovječnom i nehumanom postupanju, dostavio je Vrhovnom državnom tužilaštvu koje je pokrenulo odgovarajuću istragu koja je u toku.

Član 7.

Ugovornice će obezbjediti poštovanje prava svakog pripadnika nacionalne manjine na slobodu mirnog okupljanja, slobodu udruživanja, slobodu izražavanja i slobodu misli, savjesti i vjeroispovesti.

Korpus prava obuhvaćenih ovim članom Okvirne konvencije spadaju u red elementarnih ljudskih prava i sloboda koja su zajamčena svim građanima Crne Gore, pa samim tim i pripadnicima manjina.

Građanima je Ustavom zajamčena sloboda zбора i drugog mirnog okupljanja, i to bez ikakvog odobrenja, s tim da se bilo kakav skup mora prethodno prijaviti nadležnom državnom organu. Kod slobode zбора i drugog mirnog okupljanja postoji restriktivna mjera privremenog ograničenja u slučajevima sprečavanja ugrožavanja zdravlja i morala ljudi ili radi njihove lične bezbjednosti i zaštite imovine.

Ustavom (član 40.) je zajamčena sloboda političkog, sindikalnog i drugog udruživanja i djelovanja, bez bilo kakvog odobrenja. Shodno pozitivnopravnoj regulativi, potrebno je izvršiti upis ovih udruženja kod ministarstva pravde, kao nadležnog državnog organa. U slučajevima kada se procjeni da postoji javni interes, država pomaže politička, sindikalna i druga udruženja. Finansiranje političkih partija je regulisano posebnim Zakonom o finansiranju političkih partija, a nevladine organizacije i sportska udruženja se finansiraju iz budžeta Republike Crne Gore, budžeta lokalnih samouprava, od stranih donacija i drugih izvora.

U Crnoj Gori, shodno Ustavu i zakonima, zajamčena je sloboda govora i javnog istupanja. Građanima je dato pravo da u sredstvima javnog obavještanja izražavaju i objavljuju svoja mišljenja. Takođe, zabranjena je cenzura štampe i drugih vidova javnog obavještanja. Sloboda izražavanja je ograničena i sankcionisana u slučajevima kada se, između ostalog, izaziva nacionalna, rasna ili vjerska mržnja i netrpeljivost.

Normativno je uređena i zajamčena sloboda ubjeđenja, savjesti i vjeroispovjesti. Članom 34. stav 2. Ustava se jamči sloboda misli i javnog izražavanja mišljenja, zatim sloboda vjerovanja, odnosno javnog ili privatnog ispovjedanja vjere

Jedno od prava koje manjine uživaju jeste pravo manjina na uspostavljanje i održavanje kontakata sa građanima van Crne Gore sa kojima imaju zajedničko nacionalno i etničko porijeklo, kulturno i istorijsko nasljeđe, kao i vjerska ubjeđenja, (odnosi sa matičnim državama i sunarodnicima) pod uslovom da ovi kontakti ne idu na štetu za Crnu Goru, odnosno u suprotnosti su sa njenim interesima (član 74. Ustava i član 31. Zakona o manjinskim pravima i slobodama). Takođe, pripadnici manjina imaju pravo da učestvuju u regionalnim i međunarodnim nevladinim organizacijama, kao i pravo obraćanja međunarodnim institucijama radi zaštite svojih prava i sloboda.

Zakon o manjinskim pravima i slobodama je propisao da manjine i njihovi pripadnici imaju pravo da osnivaju ustanove, društva, udruženja i nevladine organizacije u svim oblastima društvenog života, a sve u cilju očuvanja i razvoja nacionalnog ili etničkog identiteta. U skladu sa svojim materijalnim mogućnostima, država se obavezuje na finansiranje ovih organizacija.

Posebna mogućnost koju daje Zakon o manjinskim pravima i slobodama jeste mogućnost osnivanja manjinskih savjeta, kao svojevrsnosnog vida manjinske samouprave, a sve u cilju unapređenja sloboda i prava manjina. Jedna manjina može izabrati samo jedan savjet, a savjet čine članovi po funkciji, koji to žele, i članovi koji se biraju na elektorskoj skupštini. Članovi savjeta po funkciji mogu biti poslanici sa manjinske liste, članovi Vlade koje predlažu predstavnici te manjinske liste, predsjednici opština u kojima manjina čini većinu i drugi poslanici i članovi Vlade kao i predsjednici opština iz odnosne manjine, predsjednici manjinskih parlamentarnih stranaka, kao i predsjednici odborničkih klubova manjinskih stranaka. Osnovne ingerencije, date Zakonom, su te da savjet: predstavlja i zastupa manjinu; podnosi predlog državnim organima, organima lokalne uprave i javnim službama za unapređenje i razvoj prava manjina i njihovih pripadnika; podnosi inicijativu Predsjedniku Republike da zakon kojim se narušavaju prava manjina i njihovih pripadnika ne proglasi; učestvuje u planiranju i osnivanju vaspitno-obrazovnih institucija; daje mišljenje na predmetne programe koji izražavaju posebnost manjina; predlaže upis određenog broja studenata na Univerzitet Crne Gore; pokreće inicijativu za izmjenu propisa i drugih akata kojima se uređuju prava pripadnika manjina. Radi izgradnje međusobnog povjerenja, o pitanjima o kojima raspravljaju organi državne vlasti i javne službe, a tiču se prava manjina i njihovih pripadnika, neophodno je ostvariti saradnju sa savjetima manjina. Sredstva za rad savjeta idu na teret budžeta Crne Gore.

Skupština Republike Crne Gore je 12.06.2007.god. usvojila Zakon o izmjeni Zakona o manjinskim pravima i slobodama, koja se ticala broja članova savjeta, a što je bila smetnja u konstituisanju ove institucije. Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava, kao nadležni državni organ, je pripremila Pravila i uputstva za prve izbore savjeta, tako da su stvorene pravne pretpostavke da ova značajna institucija, kao svojevrsna veza na relaciji država-manjinske zajednice, zaživi u Crnoj Gori.

Pripadnici manjina u praksi koriste ustavne i zakonske mogućnosti slobodnog udruživanja na nacionalnom principu. Nijesu registrovani primjeri opstrukcija, prepreka ili onemogućavanja pripadnicima manjina prava na slobodu udruživanja.

a) Pripadnici *bošnjačke manjine* organizovani su preko nevladinih organizacija i političkih partija. Političko organizovanje Bošnjaka, kao uostalom svih manjina u Crnoj Gori, je različito. Pripadnici ove manjine okrenuti su kako nacionalnim (Bošnjačka stranka i Bošnjački blok), tako i građanskim partijama, uglavnom vladajućim strukturama.

b) Kod *Albanske manjine* u Crnoj Gori izuzetno je razvijen politički pluralizam. Organizovani su preko preko nekoliko nacionalnih političkih partija: Demokratski savez u Crnoj Gori, Demokratska unija Albanaca, Albanska alternativa, Forca, Partija demokratskog prosperiteta. Pored nacionalnih partija, albanski glasači podržavaju i građanske partije, uglavnom vladajuće DPS i SDP. U opštinama u kojima izrazito žive Albanci razvijeno je djelovanje preko institucija civilnog društva. Pojedine nevladine organizacije iz tih sredina, po ozbiljnosti i kvalitetu svog rada, prepoznate su na nacionalnom i širem nivou.

c) **Muslimani** u Crnoj Gori politički su organizovani preko građanskih partija, kao i preko nevladinih organizacija među kojima je najprepoznatljivija «Matica muslimanska Crne Gore».

d) Pripadnici **hrvatske manjine** organizovani su na političkom i na nivou nevladinih organizacija i to uglavnom na području Boke, u kojoj je skoncentrisana hrvatska manjina. Politički, Hrvati su organizovani preko građanskih partija i preko „Hrvaska građanska inicijative“, jedine nacionalne partije Hrvata.

e) **Romi** u Crnoj Gori nijesu organizovani, i pored određenih najava, preko nacionalnih političkih partija. Iako na izborima glasaju za građanske partije, nijesu dovoljno uključeni u partijski život bilo koje građanske partije. Romski NVO sektor je izuzetno razvijen i na nacionalnom nivou djeluje koalicija udruženja „Romski krug“.

Pravni okvir za osnivanje i djelovanje nevladinih organizacija izrazito je povoljan. Prema ocjenama međunarodne i domaće javnosti Zakon o nevladinim organizacijama jedan je od najliberalnijih u Evropi. Njime je omogućeno, po jednostavnoj i kratkoj proceduri, osnivanje dvije vrste nevladinih organizacija - udruženja i fondacija. Nije moguće osnivati subjekte koji podstiču rasnu, vjersku ili nacionalnu mržnju ili netrpeljivost. Ministarstvo pravde, kroz svoju praksu, odbilo je izvršiti registraciju onih udruženja čiji osnivački akti sadrže diskriminatorne odredbe prema manjinama.

U Crnoj Gori trenutno je registrovano oko 4.000 nevladinih organizacija od kojih je najveći broj lokalnog karaktera. Pripadnici svih manjina intenzivno su uključeni u rad civilnog društva.

Na državnom i lokalnom nivou razvijeni su javni konkursi za finasiranje rada nevladinih organizacija što donatorsku bazu u Crnoj Gori čini mnogo raznovrsnijom. Ipak, odlučivanje po ovim konkursima još uvijek nije oslobođeno političkih i stranačkih uticaja i kvalitet i aktuelnost nekog projekta nije jedini kriterijum za njegovo prihvatanje. Takođe, još uvijek u dovoljnoj mjeri nijesu razvijeni organizacioni kapaciteti nevladinih organizacija koje se pojavljuju na državne i opštinske konkurse.

U proteklom periodu značajna pažnja je posvećena razvoju kapaciteta subjekata koji rade sa Romima. I pored toga, rijetki su primjeri da romske inicijative dobijaju podršku na javnim konkursima.

Zvanični organi i nevladine organizacije nemaju podataka o kršenju prava na slobodu mirnog okupljanja, udruživanja, izražavanja i slobodu misli, savjesti i vjeroispovjesti.

Član 8.

Ugovornice se obavezuju da priznaju svakom pripadniku nacionalne manjine pravo da slobodno izražava svoja vjerska uvjerenja i da osniva vjerske institucije, organizacije i udruženja.

Svakom građaninu, pa samim tim i onom ko se osjeća i deklarira kao pripadnik određene manjine, ustavno i zakonski je garantovano pravo na slobodu vjerovanja, odnosno javnog i privatnog ispovjedanja vjere. Takođe, svakome se omogućava da se po pitanju vjerovanja i vjerske pripadnosti ne mora izjašnjavati. Ustav i zakoni pripadnicima manjina garantuju zaštitu, između ostalog, i njihovog vjerskog identiteta. Uz materijalnu pomoć države, pripadnicima manjina dato je pravo na osnivanje vjerskih udruženja. Državna pomoć vjerskim zajednicama se realizuje kroz participaciju u doprinosima za penzijsko, socijalno i zdravstveno osiguranje sveštenika (50% ovih troškova), a u najvećem obimu u ulaganja u sakralne objekte, naročito u zaštitu onih objekata koji imaju karakter spomenika kulture. Država finansijski pomaže i duhovne manifestacije i kulturne aktivnosti vjerskih zajednica.

Vjeroispovjesti su odvojene od države, čime se Crna Gora deklarirala kao sekularna država. Samim tim ne postoji »zvanična«, odnosno »državna« vjeroispovjest ili crkva. Ustav u članu 11. prepoznaje Pravoslavnu crkvu, Islamsku vjersku zajednicu, Rimokatoličku crkvu i druge vjeroispovjesti. Sve vjeroispovjesti su ravnopravne i slobodne u vršenju vjerskih obreda i vjerskih poslova. One uživaju jednaka prava i imaju isti pravni položaj. U unutrašnju organizaciju i organizaciju vjerskih poslova država se ne miješa, već je ove poslove ostavila u nadležnost i odgovornost samih vjerskih zajednica, tj. da one samostalno uređuju svoju organizaciju i poslove. Jedino ograničenje je da ta organizacija i ti poslovi vjerskih zajednica moraju biti u granicama pravnog poredka.

Slobodno izražavanje vjerskih uvjerenja omogućeno je i zakonskim rješenjima kojima se vjernicima omogućava da u vremenu svojih najvećih praznika odsustvuju sa posla. Zakon o svetkovanju vjerskih praznika predviđa pravo na plaćeno odsustvo radi svetkovanja vjerskih praznika. Pravoslavnim vjernicima plaćeno odsustvo pripada za Badnji dan, Božić (dva dana), Veliki petak, Vaskrs (drugi dan) i krsnu slavu; rimokatolicima za Badnji dan, Božić (dva dana), Veliki petak, Uskrs (drugi dan) i Sve svete; muslimanima za Ramazanski bajram (tri dana) i Kurbanški bajram (tri dana) i Jevrejima za Pashu (dva dana) i Jom Kipur (dva dana). Ovim zakonom je propisana i prekršajna odgovornost koja se novčano kažnjava za odgovorno lice u preduzeću, ustanovi, drugom pravnom licu, državnom organu i za preduzetnika koji zaposlenom ne obezbjedi plaćeno odsustvovanje za vrijeme svetkovanja vjerskih praznika.

Shodno Zakonu o pravnom položaju vjerskih zajednica, osnivanje vjerskih institucija i organizacija, odnosno vjerskih zajednica je slobodno, uz obavezu da njihovo osnivanje ili prestanak rada prijave organu uprave nadležnom za unutrašnje poslove na teritoriji lokalne samouprave na kojoj je sjedište novoosnovane ili ukinute vjerske zajednice. Zakon izričito zabranjuje zloupotrebu vjerskih zajednica i njihovih institucija kao i vjerskih aktivnosti, odnosno vjerskih osjećanja u političke svrhe. Takođe je zakonom zabranjeno sprečavanje ili ometanje vršenja vjerskih obreda i vjerskih poslova, odnosno ispoljavanja vjerskih osjećanja. Za nepoštovanje ovih, kao i drugih, odredaba zakona predviđene su kaznene mjere. S obzirom na garantovanu slobodu vjeroispovjesti, zabranjeno je i prisilno učlanjenje u neku vjersku zajednicu, kao i prisila u učestvovanju u vjerskim obredima.

Lica koja su smještena u zdravstvenu, socijalnu i sličnu instituciju imaju mogućnost da vrše ispovjedanje svoje vjere, u granicama kućnog reda te institucije. Na njihov lični zahtjev, ova lica može posjećivati i svešteno lice radi obavljanja vjerskog obreda.

Licima na izdržavanje zakonske kazne garantovano je pravo na vođenje religioznog života. Pripadnici vjerskih manjina rijetko se pozivaju na ova prava najčešće zbog nepostojanja atmosfere podrške i tolerancije. U ranijem periodu nevladine organizacije i istraživači kršenja ljudskih prava registrovali su primjere da zatvorske vlasti ne udovoljavaju pripadnicima vjerskih manjina zahtjeve za drugačijom ishranom pravdajući se njihovom malobrojnošću i »objektivnim, tehničkim razlozima«.

U okviru svoga rada, vjerske zajednice imaju pravo osnivanja vjerskih škola i domova za smještaj polaznika tih škola. Ove škole su van vaspitno-obrazovnog sistema Republike Crne Gore, jer njima direktno upravljaju vjerske zajednice, one određuju program i plan nastave, kao i nastavni kadar za njegovu realizaciju. Svaka vjerska zajednica koristi ovo pravo i mogućnost, i organizuje vjersku nastavu u svojim objektima. Takođe, vjeskim zajednicama je ostavljena mogućnost da u okviru svoje djelatnosti mogu izdavati i distribuirati vjersku štampu. Kod ove vrste djelatnosti važe opšti propisi o informisanju i izdavačkoj djelatnosti. Vjerske zajednice koriste ovo pravo, tako da postoje interna štampana glasila svih vjerskih zajednica u Crnoj Gori.

Građani islamske vjeroispovijesti, u određenim sredinama, u praksi se suočavaju sa problemom sahranjivanja. Lokalna komunalna preduzeća, koja upravljaju grobljima, ne uvažavaju vjersku različitost i običaje sahranjivanja pa su pripadnici islamske vjeroispovijesti prinuđeni sahranjivati svoje bližnje van sredina u kojima su stalno nastanjeni. U nekim sredinama ne postoje uslovi za razvoj vjerskog života. Lokalne vlasti ignorišu zahtjeve za izgradnju ili otvaranje islamskog vjerskog objekta ili prostorija u kojima bi se praktikovala vjera.

Evidentan je institucionalni nedostatak organizovane komunikacije i saradnje države sa vjerskim zajednicama. Raniji resor za vjere u Vladi Republike Crne Gore je ukinut, a rad postojeće vladine Komisije za odnose sa vjerskim zajednicama nije djelotvoran.

Član 9.

- 1. Ugovornice se obavezuju da priznaju da pravo svakog pripadnika nacionalne manjine na slobodu izražavanja obuhvata slobodu uvjerenja i primanja i davanja informacija i ideja, na manjinskom jeziku, bez ometanja od strane vlasti i bez obzira na granice.**

Ugovornice će obezbjediti, u okviru svojih pravnih sistema, da pripadnici nacionalnih manjina imaju pristup sredstvima javnog informisanja bez diskriminacije.

2. Stav 1. ne sprečava ugovornice da zatraže odobrenje, bez diskriminacije i na osnovu objektivnih kriterija za emitovanje radio i TV emisija ili otvaranje bioskopskih preduzeća.
3. Ugovornice neće ometati stvaranje i korišćenje štampanih sredstava javnog informisanja od strane pripadnika nacionalnih manjina. U zakonskim okvirima za zvučni radio i televizijske emisije, obezbediće koliko je god moguće, a uzimajući u obzir odredbe stava 1, da pripadnici nacionalnih manjina dobijaju mogućnost stvaranja i korišćenja sopstvenih sredstava javnog informisanja.
4. U okviru svojih pravnih sistema, ugovornice će usvojiti adekvatne mjere da se pripadnicima nacionalnih manjina olakša pristup sredstvima javnog informisanja i u cilju unapređenja tolerancije i omogućavanja kulturnog pluralizma.

Stav 1

Sloboda izražavanja i informisanja predstavljaju osnovne elemente zaštite principa istinske demokratije i poštovanja ljudskih prava, garantovanih međunarodnim dokumentima i sadržanih u Ustavu RCG. Članom 35 Ustava RCG jemči se sloboda štampe i drugih vidova javnog obavještanja. Građani imaju pravo da u sredstvima javnog informisanja izražavaju i objavljuju svoja mišljenja. Izdavanje novina i javno obavještanje drugim sredstvima dostupno je svima, bez odobrenja, uz upis kod nadležnog organa.

Ustav RCG u poglavlju 5 navodi posebna prava pripadnika nacionalnih i etničkih grupa i članom 68. propisuje da "pripadnici nacionalnih i etničkih grupa imaju pravo na slobodnu upotrebu svog jezika i pisma, pravo na školovanje i pravo na informisanje na svom jeziku". Član 37. Ustava propisuje zabranu cenzure štampe i drugih vidova javnog obavještanja. Sprečavanje rasturanja štampe i drugih vidova javnog obavještanja može se dogoditi jedino ako se odlukom suda utvrdi da se njima poziva na nasilno rušenje ustavnog poretka, kršenje zajamčenih sloboda i prava, ili izaziva nacionalna, rasna ili vjerska mržnja i netrpeljivost.

Set medijskih zakona (*Zakon o medijima, Zakon o radio-difuziji i Zakon o javnim radio-difuznim servisima "Radio Crne Gore" i "Televizija Crne Gore"*) oblast informisanja reguliše u skladu sa Ustavom i na nivou standarda sadržanih u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama (OUN, OSCE, Savjet Evrope, EU). Set ovih zakona, usaglašen sa međunarodnim standardima, u Crnoj Gori, u okviru temeljnog ljudskog prava na informisanje, apostrofira potrebe pripadnika manjinskih i etničkih grupa za informisanjem na maternjim jezicima.

Članom 3 Zakona o medijima propisano je da Republika obezbeđuje dio finansijskih sredstava za ostvarivanje Ustavom i zakonom zajamčenih prava građana na

informisanje, bez diskriminacije. Radi ostvarivanja ovih prava, Republika usmjerava finansijska sredstva za programske sadržaje na albanskom i jezicima drugih nacionalnih i etničkih grupa.

Zakonom o radio-difuziji je predviđeno da "emiteri javnih radio-difuznih servisa proizvode i emituju programe namijenjene svim segmentima društva, bez diskriminacije, posebno vodeći računa o specifičnim društvenim grupama kao što su djeca i omladina, manjinske etničke grupe.....proizvode i emituju programe koji izražavaju kulturni identitet nacionalnih i etničkih grupa; proizvode i emituju programe na maternjem jeziku nacionalnih i etničkih grupa na područjima na kojima žive..." (član 95, tačke 3,5 i 6).

Zakon o javnim radio-difuznim servisima Radio Crne Gore i Televizija Crne Gore reguliše položaj republičkih javnih radio-difuznih servisa čija je osnovna djelatnost proizvodnja i emitovanje radijskog i tv programa od značaja za građane Republike, uz poštovanje profesionalnih standarda i programskih pravila koja usvaja Savjet RTCG. Članom 4. ovog zakona predviđena je mogućnost osnivanja regionalnih radio i tv studija s posebnom obavezom proizvodnje i emitovanja regionalnih i programa na jezicima nacionalnih manjina na tom području .

U cilju ostvarivanja prava građana na informisanje na svom jeziku, saglasno zakonu, predviđena je obaveza Republike da obezbjeđuje dio finansijskih sredstava za informisanje na albanskom i jezicima drugih nacionalnih i etničkih grupa u oblastima značajnim za razvoj nauke i obrazovanja, razvoj kulture i za informisanje osoba oštećenog sluha i vida. Po tom osnovu, republički javni radio-difuzni servisi, "Radio Crne Gore" i "Televizija Crne Gore", imaju obavezu da proizvode i emituju programe na jezicima nacionalnih manjina, čiji dio finansira Republika (član10.). Član 11. stav 2. Zakona izričito propisuje da način i uslovi obezbjeđivanja sredstava iz Budžeta Republike ne smiju uticati na uređivačku nezavisnost i samostalnost RTCG.

Savjet RTCG u okviru svojih nadležnosti imenuje i razrješava ***Komisiju za programske sadržaje na albanskom i jezicima drugih nacionalnih i etničkih grupa.*** Komisija prati poštovanje programskih principa i ostvarivanje programskih sadržaja od interesa za pripadnike nacionalnih i etničkih grupa i Savjetu RTCG daje saglasnost na ugovor sa organom uprave nadležnim za poslove javnog informisanja za obezbjeđenje zakonom i budžetom Republike opredijeljenih sredstava za proizvodnju programskih sadržaja(član15. tačka 8,13).

Takođe, i jedinice lokalne samouprave imaju zakonsku obavezu u pogledu obezbjeđivanja dijela sredstava za ostvarivanje prava na informisanje na jezicima manjina u programima lokalnog javnog radio-difuznog servisa (član 100. Zakona o radio-difuziji). Programski sadržaji posvećani prema manjinama nijesu dovoljno razvijeni kod lokalnih emitera. Ocjene civilnog društva i određenih vladinih tijela su da je neophodno dopuniti kriterijume za raspodjelu sredstava iz radio i TV pretplate (iz koje se djelimično finansira kompletan, javni i privatni, medijski prostor u Crnoj Gori) i time motivisati emitere da proizvede program posebno posvećen pripadnicima manjina i promovisanju rodne ravnopravnosti.

Treba istaći da, donošenjem Zakona o manjinskim pravima i slobodama, mediji čiji je osnivač Republika imaju obavezu da obezbjeđuju odgovarajući broj časova za emitovanje informativnog, kulturnog, obrazovnog, naučnog i drugih programa na jezicima manjina, kao i programske sadržaje koji se odnose na život, tradiciju i kulturu manjina, što će dodatno poboljšati ne samo procentualnu zastupljenost ovog programa u ukupnoj radio i televizijskoj produkciji, nego i njegovu raznovrsnost u sadržajnom i žanrovskom smislu.

Pojedini djelovi Crne Gore imaju mogućnost prijema radio i televizijskih programa zemalja iz neposrednog okruženja. Takođe, u Crnoj Gori su dostupni i štampani mediji iz okruženja. Više od 65 dnevnih novina i časopisa iz Srbije, više od 15 dnevnih novina i časopisa iz Bosne i Hercegovine, 2 časopisa iz Hrvatske, je na slobodnom tržištu i upotrebi u Crnoj Gori. Provajderi satelitskih uređaja u svojoj ponudi imaju najmanje 2 programa iz Hrvatske, 2 iz Bosne i Hercegovine, 4 iz Srbije, i po 1 iz Slovenije i Makedonije.

Stav 2.

Zakonom o radio-difuziji oblast radio-difuzije se uređuje na načelima slobode, profesionalizma i nezavisnosti elektronskih medija i njihovog uravnoteženog razvoja; zabrane svakog oblika cenzure ili nezakonitog miješanja u rad elektronskih medija; uravnoteženog razvoja javnih i komercijalnih radio-difuznih servisa; racionalnog i efikasnog korišćenja radio-difuznog spektra frekvencija; slobodnog i ravnopravnog pristupa emitera telekomunikacionoj infrastrukturi za potrebe radio-difuzije; razvoja konkurencije i pluralizma u oblasti radio-difuzije; primjene međunarodnih standarda i principa koji se odnose na oblast radio-difuzije; objektivnosti, kao i nediskriminacije i javnosti postupka izdavanja dozvola za emitere.

Postupak izdavanja dozvole propisuje član 37. Zakona o radio-difuziji. Saglasno ovom članu Agencija za radio-difuziju izdaje dozvolu za prenos i emitovanje radio-difuznih signala na osnovu javnog konkursa koji, između ostalih, mora da sadrži i uslov - "nediskriminatorne, objektivne i mjerljive kriterijume odlučivanja (struktura programa, procenat stanovništva u željenoj zoni servisa za koji se mora obezbijediti kvalitetan prijem radio-difuznog programa, zastupljenost programskih sadržaja na jezicima manjina i dr.). U Republici Crnoj Gori ne postoji slučaj neopravdanog odbijanja podnešenog zahtjeva za dobijanje radio-difuzne frekvencije niti bilo koji drugi vid pristiska na rad radio-difuznih i drugih medija.

Stav 3

a)štampani mediji

U okviru informisanja pripadnika nacionalnih manjina putem štampanih medija u Crnoj Gori najveći broj se izdaje na albanskom jeziku, a zastupljeni su hrvatski(,Hrvatski

glasnik“), romski („Informativni centar“) i bošnjački jezik („Bošnjačke novine“, „Forum“). Izdavanje štampanih medija uslovljeno je često ekonomskim mogućnostima pa je njihova periodika izdavanja promjenljiva iako im i država pruža određenu podršku. „Koha javore“ je štampani medij na albanskom jeziku koji izdaje "Pobjeda" mjesečno u tiražu od 10.000 primjeraka, a redovno sufinansira Ministarstvo kulture, sporta i medija. List tretira pitanja iz oblasti kulture, obrazovanja i nauke. Ima internet izdanje i na taj način je dostupan Albancima u dijaspori. Ostale štampane medije na albanskom pretežno izdaju nevladina udruženja sa različitom periodikom (Kronika, Lemba, Dija, Malesija, Gjon Don Bjuzuku...).

b) radijski programi

Radio Crne Gore, saglasno zakonu, po ustaljenoj šemi emituje program na **albanskom jeziku**. Riječ je isključivo o informativnim emisijama, koje priprema i realizuje Redakcija na albanskom jeziku²⁴. Redovno se dnevno emituju dvije informativne emisije: jutarnje vijesti na albanskom jeziku (od ponedjeljka do petka) u trajanju od 10-15 minuta i polusatni Dnevnik na albanskom jeziku u popodnevnom terminu. Takođe, svake subote na programu je informativno-muzička emisija pod nazivom „Na kraju nedjelje“. Emisije tretiraju aktuelne dnevne informacije o događajima u zemlji i svijetu, kao i sa područja u Crnoj Gori gdje žive Albanci, a i iz okruženja.

Saglasno zakonu, lokalni javni servisi imaju obaveze u informisanju na albanskom i jezicima drugih nacionalnih i etničkih grupa. U Republici za sada jedino Radio Bar emituje takav program.

Radio Ulcinj još uvijek nije transformisan u javni servis, ali emituje program na albanskom- dvojezično.

Kao doprinos u informisanju na albanskom jeziku, u Crnoj Gori postoje i privatne komercijalne radio stanice koje emituju ovaj program, kao što su radio stanice: "Mir" u Tuzima, "Elita" u Ulcinju i "Glas Plava" u Plavu.

Ministarstvo kulture, sporta i medija svake godine raspisuje konkurs za sufinansiranje programa i projekata u medijima kako bi podstakla proizvodnju i objavljivanje sadržaja koji se, prije svega odnose na promociju i afirmaciju tolerancije i kulture dijaloga, kulturnog i umjetničkog stvaralaštva, ostvarivanje prava na informisanje i sl. Već dvije godine se putem konkursa sufinansira projekat Radio "Elite" iz Ulcinja.

Ministarstvo je takođe finansijski pomoglo Radio „Elitu“ u čijoj je organizaciji održan Radio festival na temu „Multikultura i različitost“.

Informisanje **romske populacije** u Crnoj Gori realizuje se kroz programe republičkog javnog radio-difuznog servisa. Radio Crne Gore emituje godišnje 24 priloga namijenjena Romima u trajanju od 30 minuta, dvojezično. Emisije su posvećene

²⁴ Radijski program na albanskom jeziku priprema Redakcija u kojoj je 8 zaposlenih: 7 novinara, od kojih su dva dopisnika, i spiker. Svi imaju visoku školsku spremu, osim jednog koji ima višu.

integraciji romskog stanonovništva u Crnoj Gori. Pripremaju ih novinari romske nacionalnosti koji su završili novinarsku školu Instituta za medije. Do sada je bilo zaposleno honorarno troje Roma, a od nedavno radi jedan novinar. Inače, veoma je teško naći novinare romske nacionalnosti sa visokim obrazovanjem, a interni propisi upravo te uslove predviđaju. Kao doprinos unapređenju informisanja na romskom jeziku na Anteni M se emituje redovna nedjeljna emisija pod nazivom "Romi govore - O Roma vakeren". Ovu emisiju priprema i realizuje nevladina organizacija Demokratski romski centar, uz podršku Ministarstva kulture, sporta i medija i međunarodnih organizacija.

c) televizijski programi

Televizija Crne Gore, prema ustaljenoj godišnjoj šemi, u okviru Redakcije na albanskom jeziku²⁵, radnim danima, svakodnevno, na Prvom kanalu priprema i emituje informativnu emisiju Lajmet (Vijesti) u trajanju od 15 minuta. Emisija donosi aktuelne dnevne informacije o događajima u zemlji i svijetu, kao i sa područja gdje žive Albanci, u Crnoj Gori i u okruženju.

Takođe, na istom kanalu, svake subote, na programu je jednočasovna informativno-muzička emisija "Mozaiku 60", koja se emituje i preko satelita. S obzirom da Televizija Crne Gore nema specijalnih programa na albanskom jeziku, "Mozaiku 60" je kolažna emisija u kojoj su prisutni prilozi iz različitih oblasti: obrazovanja, kulture, turizma, poljoprivrede, ekologije, a upotpunjeni su numerama muzičkog programa. Doprinos televizijskom informisanju na albanskom jeziku daju i privatne televizije u Crnoj Gori- TV Teuta iz Ulcinja i TV Boin iz Tuzi -čije projekte je i u ovoj godini sufinansiralo Ministarstvo putem konkursa.

Informisanje romske populacije na javnom servisu Televizija Crne Gore realizuje se kroz dokumentarnu tv emisiju pod nazivom „Glas Roma“, u trajanju od 45 minuta. U 2006.godini emitovano je 14 ovih emisija u trajanju po 30 minuta. Satelitski kanal preuzima ovu emisiju. U 2007.godini emisije posvećene Romima se emituju nedjeljno, u trajanju od 30 minuta. Uređuju ih dva novinara.

Imajući u vidu da je Vlada Crne Gore usvojila Akcioni plan za implementaciju "Dekade za uključenje Roma 2005-2015", a s obzirom na značaj blagovremenog upoznavanja javnosti i posebno romske populacije sa cjelokupnim projektom i konkretnim aktivnostima u vezi sa Dekadom, Ministarstvo kulture, sporta i medija je zaduženo za medijsku prezentaciju.

Generalna ocjena nevladinog sektora je da su novinari iz reda manjina isključeni iz priprema drugih vrsta programa (obrazovnog, dokumentarnog itd.), te da su njihove

²⁵ O realizaciji tv programa na albanskom jeziku brine Redakcija u kojoj je 8 stalno zaposlenih, od čega 6 novinara, spiker i realizator programa. Honorarno su angažovani po jedan novinar, spiker, organizator i daktilograf. Takođe su angažovani novinari saradnici iz Ostrosa, Plava, Rožaja, Prištine i Skoplja.

redakcije izolovane. Takođe, ukazan je nedostatak prevođenja-titlovanja emisija na albanskom jeziku.

Stav 4

Imajući u vidu da mediji mogu dati pozitivan doprinos borbi protiv netolerancije, posebno kada njeguju kulturu razumijavanja među različitim etničkim, kulturnim i vjerskim grupama u društvu a u cilju sprečavanja govora mržnje i unapređenja tolerancije i razumijavanja, u medijima je »zabranjeno objavljivanje informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv osoba ili grupe osoba zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, vjeri, naciji, etničkoj grupi, polu ili seksualnoj opredijeljenosti« (član 23. Zakona o medijima)²⁶. Mediji takođe imaju važnu ulogu u promovisanju pluralizma ideja i mišljenja što je apostrofirano u komentarima prethodnih stavova ovog člana.

Član 10.

- 1. Ugovornice se obavezuju da priznaju pravo svakog pripadnika nacionalne manjine na korišćenje, slobodno i bez ometanja, svog manjinskog jezika privatno i javno, usmeno ili pismeno.**
- 2. U oblastima koje su tradicionalno ili u znatnom broju naseljene pripadnicima nacionalnih manjina, ukoliko ti pripadnici to zatraže, i kada taj zahtjev odgovara stvarnoj potrebi, potpisnice će nastojati da obezbjede koliko je to moguće, uslove koji bi omogućili da se manjinski jezik koristi u odnosima između tih pripadnika i organa uprave.**
- 3. Ugovornice se obavezuju da zajamče pravo svakom pripadniku nacionalne manjine da bude odmah obavešten, na jeziku koji razumije, o razlozima hapšenja i o prirodi i razlozima optužbe protiv njega i da se brani na tom jeziku, ako je potrebno, uz besplatnu pomoć tumača.**

Stav 1.

Ratifikacijom Evropske povelje o regionalnim i/ili manjinskim jezicima, Crna Gora je, kao manjinske jezike, prihvatila albanski i romski. Zahtjevi od strane Ministarstva za zaštitu ljudskih i manjinskih prava kao i dijela nevladinih organizacija su bili da se, pored albanskog i romskog, kao manjinski jezici prihvate i hrvatski i bosanski/bošnjački. Uz obrazloženje da se radi o veoma srodnim jezicima (gotovo identičnim) sa istim porijeklom, ovaj zahtjev nije prihvaćen.

Ustav u članu 9. stav 3. kaže da su u opštinama u kojima većinu ili značajan dio stanovništva čine pripadnici manjina u službenoj upotrebi i njihovi jezici i pisma.

²⁶ U prošloj godini pokrenut je sudski postupak protiv novinara jednog dnevnog lista zbog članka u kojem se izaziva rasna i nacionalna mržnja i netrpeljivost.

Takođe, članom 68. Ustava omogućeno je pravo pripadnika manjina na slobodnu upotrebu svog jezika i pisma. I Zakonom o manjinskim pravima i slobodama manjinama je omogućena upotreba svog jezika i pisma (član 11.).

Stav 2.

U jedinicama lokalne samouprave u kojima pripadnici manjine čine većinu ili značajan dio stanovništva, prema rezultatima poslednjeg popisa, u službenoj upotrebi je i jezik te manjine. Službena upotreba jezika posebno podrazumijeva korišćenje jezika u upravnom i sudskom postupku i u vođenju upravnog i sudskog postupka, kod izdavanja javnih isprava i vođenja službenih evidencija, na glasačkom listiću i drugom izbornom materijalu i u radu predstavničkih tijela.

U Republici Crnoj Gori postoje jasni i vidljivi pokazatelji sprovođenja prava pripadnika albanske nacionalne manjine na službenu upotrebu jezika i pisma. U upravnom postupku koji se vodi na službenom jeziku, pripadnicima albanske manjine dozvoljeno je da tok upravnog postupka prate preko tumača i da, ukoliko žele, mogu dobiti prepis riješenja, odnosno zaključka na albanskom jeziku u opštinama u kojima čine većinu ili značajan dio. Ovo se odnosi na opštine: Ulcinj, Podgorica, Plav i Gradska opština Tuzi. Pored toga, pripadnicima albanske nacionalnosti u upravnom postupku je dozvoljeno da podneske u postupku mogu slati nadležnim organima lokalne uprave na svom jeziku, ali do sada to pravo nisu koristili. Izdavanje dokumenata kod nadležnih organa lokalne uprave se vrši i na albanskom jeziku u navedenim opštinama ukoliko stranke to zatraže .

U skupštinama lokalnih zajednica prilikom pretresa akata i drugih dokumentata, kao i u radnim tijelima Skupštine dozvoljena je upotreba albanskog jezika. Nacrt akata koje usvaja Skupština objavljuju i na albanskom jeziku, dok se objavljivanje opštih akata vrši u gradskoj opštini Tuzi i djelimično u Opštini Ulcinj.

Zakonom o opštem upravnom postupku članom 15. propisano je:

- (1) Organ vodi postupak na jeziku koji je Ustavom propisan kao službeni jezik u Republici Crnoj Gori, a ravnopravno je ćirilično i latinično pismo. U opštinama u kojima većinu ili značajni dio čine pripadnici nacionalnih i etničkih grupa, u službenoj upotrebi su i njihovi jezici i pisma, u skladu sa Ustavom i posebnim zakonom.
- (2) Ako se postupak ne vodi na jeziku stranke, odnosno drugih učesnika u postupku koji su državljani Republike Crne Gore ili Republike Srbije, obezbijediće im se preko tumača prevođenje toka postupka na njihov jezik, kao i dostavljanje poziva i drugih pismena na njihovom jeziku i pismu.
- (3) Stranke i drugi učesnici u postupku koji nijesu državljani Republike Crne Gore ili Republike Srbije, imaju pravo da tok postupka prate preko tumača i da u tom postupku upotrebljava svoj jezik.

Zakonom o lokalnoj samoupravi članom 10. propisano je, da opština obezbjeđuje uslove za zaštitu i unapređenje i manjinskih prava, u skladu sa Ustavom, međunarodnim

pravnim aktima i posebnim zakonom. Nadalje, članom 83. propisano je da, u postupku pred opštinskim organima i javnim službama koje vrše javna ovlašćenja, se primjenjuju propisi o upravnom postupku.

Statutom Glavnog grada članom 15. propisano je, da je u skupštini Glavnog grada i skupštini gradske opštine, pored upotrebe službenog jezika, odborniku pripadniku manjine, obezbijediće se i upotreba svog jezika, u skladu sa zakonom. Član 16. Statuta propisano je da su organi uprave Glavnog grada dužni da pripadniku manjine obezbijede korišćenje i svog jezika i pisma u upravnom postupku, kod izdavanja javnih isprava i vođenja službene evidencije, u skladu sa zakonom, a da je u Gradskoj opštini Tuzi u službenoj upotrebi i albanski jezik. Nadalje, članom 17. propisano je da se nacrti akata daju na javnu raspravu na službenom jeziku i na jeziku manjine, u skladu sa zakonom i da se rasprava o aktima iz prethodnog stava vodi i na jeziku manjine, u skladu sa zakonom. Nadalje, članom 18. Statuta propisano je, da se opšti akti koje donose organi lokalne samouprave u Glavnom gradu i u gradskoj opštini pišu i objavljuju na službenom jeziku i na jeziku manjine, u skladu sa zakonom.

Statutarnom odlukom Gradske opštine Tuzi članom 9. propisano je, da u organima lokalne uprave Gradske opštine Tuzi, u službenoj upotrebi je i albanski jezik; da su, organi Gradske opštine dužni da obezbijede korišćenje i albanskog jezika i pisma u upravnom postupku, kod izdavanja javnih isprava i vođenja službene evidencije, u skladu sa zakonom (član 10.); da je na sjednicama Skupštine Gradske opštine Tuzi u upotrebi i albanski jezik i da se nacrti akata daju na javnu raspravu na službenom jeziku i na albanskom jeziku, kao i da se rasprava o tim aktima vodi i na albanskom jeziku (član 11.). Nadalje, članom 12. propisano je, da se opšti akti koje donosi organi Gradske opštine pišu i objavljuju na službenom i albanskom jeziku.

Poslovníkom Gradske opštine Tuzi članom 3. je propisano: da je na sjednicama skupštine u upotrebi i albanski jezik; da se nacrti akata daju na javnu raspravu na službenom i albanskom jeziku; da je gradska uprava dužna da obezbijedi prevodioca na oba jezika i da svaki odbornik ima pravo da govori na svom jeziku i da koristi svoje pismo. Članom 4. propisano je da opšte akte koje donosi skupština pišu se i objavljuju i na službenom i albanskom jeziku.

Statutom opštine Ulcinj članom 9. stav 2. propisano je da pripadnici naroda, nacionalnih i etničkih grupa imaju pravo na slobodnu upotrebu svog jezika i pisma, pravo školovanja i informisanja na svom jeziku kao i isticanje simbola i nacionalne zastave, kao svojih simbola na svom jeziku kao i isticanja simbola i nacionalne zastave, kao svojih simbola kojima se izražavaju nacionalna, etnička i kulturna pripadnost. Nadalje, članom 10. Statuta propisano je da su ravnopravni svi jezici naroda, nacionalnih i etničkih grupa Republike Crne Gore kao i njihova pisma. U opštini Ulcinj u službenoj upotrebi su srpski jezik ijekavskog izgovora i albanski jezik, da je pri upotrebi srpskog jezika ravnopravna ćirilčno i latinično pismo i da se ravnopravnost srpskog i albanskog jezika i pisma u javnom životu obezbjeđuje u postupku pred državnim organima, javnim ustanovama,

školama, preduzećima i svim subjektima koja vrše javna ovlaštenja, u svim sadržajima javnog života kao što su: zborovi građana, skupovi, natpisi, firme, proglosti i sl.²⁷

Poslovníkom Skupštine opštine Ulcinj članom 155. propisano je da skupština, njeni organi i radna tijela upotrebljavaju jezik shodno Statutu; da svaki odbornik ima pravo da na sjednici skupštine i sjednicama radnih tijela Skupštine govori na jeziku naroda kome pripada; da svaki odbornik ima pravo da u Skupštini i njenim radnim tijelima podnosi pismene prijedloge, amandmane i druge podneske na jeziku i pismu naroda kome pripada; da se podnesci sastavljeni na drugim jezicima naroda, osim srpskog i albanskog, prevode na srpski i albanski jezik i da svaki odbornik ima pravo da saziv, zapisnik i određeni materijal dobije na albanskom jeziku.

Statutom Opštine Plav članom 7. propisano je da u opštini, pored službenog jezika i pisma, u službenoj upotrebi i bosanski (bošnjački) i albanski jezik i pismo i da u skupštini opštine odborniku pripadniku nacionalne manjine obezbeđuje se i upotreba svog jezika i pisma u skladu sa zakonom. U organima lokalne uprave u opštini, u službenoj upotrebi su i bosanski i albanski jezik i pismo i da su organi lokalne uprave i javnih ustanova i preduzeća obavezni su da obezbijede korištenje bosanskog i albanskog jezika i pisma u upravnom postupku, kod izdavanja javnih isprava i vođenja službene evidencije, svih akata vezanih za izbornu pravu, izražavanje, čuvanje, njegovanje i razvijanje i javno ispoljavanje nacionalne, etničke, kulturne i vjerske posebnosti u skladu sa zakonom. Naziv opštine, naziv naseljenih mjesta, trgova, ulica, javnih institucija i toponima mjesta ispisuju se i na bosanskom i albanskom jeziku i pismu. Nacrti akata daju se na javnu raspravu na službenom jeziku, na bosanskom i albanskom jeziku i pismu i da se rasprave navedenih akata vode na bosanskom i albanskom jeziku i pismu (član 9.); opšti akti koje donose organi opštine pišu se i objavljuju na službenom i albanskom jeziku.

Poslovníkom Skupštine opštine Plav propisano je da odbornik ima pravo da na sjednici Skupštine govori na jeziku naroda, odnosno narodnosti kojoj pripada i da se govor odbornika na sjednici održan na jeziku naroda i narodnosti prevodi na srpski jezik (član 139.); odbornik ima pravo da skupštini i njenim radnim tijelima podnosi pismene predloge, amandmane i druge podneske na jeziku i pismu naroda, odnosno narodnosti kojoj pripada (član 140.) i predlozi o kojima se odlučuje u skupštini, dokumentacioni i drugi materijali, kao i dokumenti koji se dostavljaju, odnosno izdaju odbornicima,

²⁷ *Nacrtom Statuta opštine Ulcinj*, članom 18 stav 2 propisano je da se u opštini pripadnicima naroda, nacionalnih i etničkih grupa garantuje pravo na slobodu upotrebe jezika i pisma, a članom 19 , da je u opštini u službenoj upotrebi crnogorski, odnosno srpski jezik ijekavskog izgovora latinično i čirilično pismo i albanski jezik i pismo, da su u upotrebi ravnopravno crnogorski, odnosno srpski i albanski jezik. Službena upotreba jezika manjina podrazumijeva naročito korištenje jezika u upravnom i sudskom postupku, kod izdavanja javnih i ličnih isprava i vođenja službenih evidencija, na glasačkom listiću i drugom izbornom materijalu i u radu predstavničkih tijela. Imena državnih i organa koji vrše javna ovlaštenja, naziv jedinice lokalne samouprave i organa uprave, naziv naseljenih mjesta, trgova i ulica, ustanova, poslovnih i drugih firmi i toponima ispisuju se na crnogorskom, srpskom, odnosno albanskom jeziku. Ravnopravnost srpskog, odnosno crnogorskog i albanskog jezika i pisma u javnom životu obezbeđuje se u postupku pred javnim ustanovama, školama, preduzećima i svim subjektima koja vrše javna ovlaštenja i u svim sadržajima javnog života.

izrađuju se na srpskom jeziku, a na zahtjev odbornika pripadnika albanske narodnosti i članovima klubova te narodnosti i na jeziku albanske narodnosti (član 141.).

Stav 3.

Ustav Republike Crne Gore sadrži odredbu prema kojoj lice lišeno slobode mora odmah biti obavješteno na svom jeziku ili jeziku koji razumije, orazlozima lišenja slobode.

Pravo pripadniku nacionalne manjine da bude obavješten o razlozima hapšenja i o prirodi i razlozima optužbe protiv njega, kao i da se brani u tom postupku, na jeziku koji razumije bliže je definisano kroz odredbe Zakonika o krivičnom postupku. Članom 7. Zakonika definiše se upotreba jezika i pisma u krivičnom postupku. Stavom 2. navedenog člana definiše se da u sudovima na čijim područjima većinu ili značajan dio stanovništva čine pripadnici nacionalnih manjina, u službenoj upotrebi su njihovi jezici i pisma, u skladu sa zakonom. Članom 8. Zakonika definiše se da stranke, svjedoci i druga lica, koja učestvuju u postupku, imaju pravo da u postupku koriste svoj jezik, ako se postupak ne vodi na jeziku tog lica, obezbjeđuje se usmeno prevođenje onoga što ono, odnosno drugi iznose, kao i isprava i drugog pisanog dokaznog materijala. Takođe, o pravu na prevođenje na svoj jezik upoznaje se svako lice koje učestvuje u postupku. U zapisniku je obavezno zabilježiti da je navedena pouka data. U okviru postupka u skladu sa članom 9. Zakonika, strani državljanin može upućivati sudu podneske na svom jeziku.

Kada su u pitanju troškovi prevođenja na jezik koji nije u službenoj upotrebi, a koji nastaju primjenom ovog Zakonika, ne naplaćuju se od lica koja su po odredbama ovog zakonika dužna da naknade troškove krivičnog postupka, već padaju na teret sredstava suda, u skladu sa članom 199. Zakonika.

Ako je okrivljenom braniocu ili oštećenom u krivičnom postupku protivno njegovom zahtjevu uskraćeno da u tom postupku koristi svoj jezik, donijeta sudska presuda se zasniva na apsolutno bitnoj povredi koja je razlog za ukidanje presude (član 136. stav 1. tačka 3. Zakona o krivičnom postupku).

Zakon o parničnom postupku članom 7. definiše da se postupak vodi na jeziku u službenoj upotrebi, što znači pod istim uslovima kao i u Zakoniku o krivičnom postupku, kada su u pitanju pripadnici nacionalnih manjina. S druge strane, stranke ili drugi učesnici u postupku koji ne razumiju ili ne govore jezik koji je u službenoj upotrebi u sudu imaju pravo da se služe svojim jezikom ili jezikom koji razumiju, bilo kada su neposredno u sudu, bilo kada se sudu obraćaju podnescima. Sud je u skladu sa članom 99. Zakona dužan, ako se postupak ne vodi na jeziku stranke, odnosno drugih učesnika u postupku, na njihov zahtjev, obezbijediti prevođenje na njihov jezik ili jezik koji razumiju svih podnesaka i pismenih dokaza, kao i onoga što se na ročištu iznosi. U stavu 2. istog člana navedena je obaveza o pouci o pravu da usmeni postupak pred sudom prate na svom jeziku posredstvom tumača. U zapisniku se vrši zabilježba date pouke.

Kada su u pitanju troškovi prevođenja na jezik nacionalnih manjina, primjenom odredaba Ustava i ovog Zakona, ti troškovi padaju na teret sredstava suda, u skladu sa članom 102. Zakona.

Treba istaći, kada su u pitanju troškovi postupka lica koja govore romskih jezikom da se najčešće radi o licima koja prema svom opštem imovnom stanju nijesu u mogućnosti da snose troškove postupka bez štete, po nužno izdržavanje sebe i svoje porodice, te da se na njih odnose i odredbe Zakona o parničnom postupku od člana 166. do člana 171. o osobađanju od plaćanja troškova postupka.

Zakonik o krivičnom postupku, Zakon o parničnom postupku i Zakon o upravnom sporu ne dovode u pitanje valjanost pravnih dokumenta samo zbog toga što su donijeti na regionalnom ili manjinskom jeziku, već se njihova valjanost cijeni u skladu i na način predviđen navedenim zakonima, kao i za druge dokumente. Dakle, ne postoji zakonska odredba koja dovodi u pitanje validnost nekog dokumenta samo zbog toga na kojem je jeziku isti sačinjen. Naprotiv, dokument će u sudskom ili upravnom postupku biti uzet kao dokaz nezvano za jezik koji je upotrijebljen pri njegovom sačinjavanju, a njegova vjerodostojnost može se dovoditi u pitanje samo iz drugih razloga, odnosno iz onih razloga koji se uzimaju u obzir prilikom ocjene valjanosti dokumenta sačinjenog na službenom jeziku.

Član 11.

- 1. Ugovornice se obavezuju da priznaju pravo svakog pripadnika nacionalne manjine da koristi svoje prezime i ime na manjinskom jeziku i pravo na njihovo zvanično priznavanje po modalitetima utvrđenim u njihovom pravnom sistemu.**
- 2. Ugovornice se obavezuju da priznaju pravo svakog pripadnika nacionalne manjine da na mjestima vidljivim za javnost izloži oznake, natpise i druge informacije privatnog karaktera pisane na njegovom maternjem jeziku.**
- 3. U oblastima tradicionalno naseljenim znatnim brojem ljudi koji pripadaju nacionalnoj manjini, ugovornice će nastojati, u okviru svojih pravnih sistema, uključujući, gdje je to pogodno, ugovore s drugim državama, a uzimajući u obzir svoje posebne uslove, da tradicionalni lokalni nazivi, imena ulica i drugih topografskih oznaka namijenjenih javnosti budu ispisani na lokalnom jeziku kada postoji dovoljna tražnja za takvim oznakama.**

Stav 1.

Pored Ustavnih normi kojima je manjinama omogućena slobodna upotreba jezika i pisma, Zakonom o ličnom imenu član 2. stav 3. propisano je da pripadnici nacionalnih i

etničkih grupa lično ime mogu upisati na svom pismu. Takođe, Zakonom o manjinskim pravima i slobodama (član 10.) pripadnicima manjina omogućeno je pravo na slobodan izbor i korišćenje ličnog i porodičnog imena i imena svoje djece, kao i pravo na upisivanje tih imena u matične knjige i lična dokumenta na svom jeziku i pismu. Pored ovog prava koje je dato individuama, zakon je omogućio pravo na naziv i upisivanje naziva na jeziku i pismu manjine i manjinskim organizacijama, udruženjima, ustanovama, društvima.

Uputstvima o vođenju matičnih knjiga nije bila data mogućnost dvojezičnih formulara (izvoda iz matične knjige rođenih, umrlih, vjenčanih, te uvjerenja o državljanstvu) što je bila smetnja manjinama da adekvatno upotrebe ovu zakonsku odredbu. Međutim, novim Predlogom zakona o ličnoj karti član 8. stav 2. (koji je u proceduri usvajanja) propisano je da u skladu sa posebnim zakonom ili međunarodnim ugovorom u obrazac lične karte za građane autohtono brojčano manjinskih naroda, nacionalnih manjina, etničkih manjina i njihovih pripadnika, se unose podaci na jeziku koji je u službenoj upotrebi, latiničnim pismom i jeziku pripadnika manjina. Predlogom o registru matičnih knjiga takođe se predviđa dvojezičnost formulara čime će se ispoštovati odredba Zakona o ličnom imenu.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda je u 2005. godini, po sopstvenoj inicijativi, započeo ispitivanje u vezi povrede prava pripadnika albanske nacionalnosti u Crnoj Gori na upis ličnog imena u matične knjige i druge javne isprave na svom jeziku i pismu. Nakon sprovedenog ispitnog postupka, Zaštitnik je došao do saznanja da pripadnicima albanske nacionalnosti nije na adekvatan način omogućeno da upišu lično ime u matične knjige i druge javne isprave na svom jeziku i pismu u skladu sa nacionalnom legislativom i međunarodnim pravom. Zaštitnik je zapazio da se u Crnoj Gori ne spori pravo pripadnika albanske nacionalnosti da sopstveno ime i prezime koriste na svom jeziku, niti im se zabranjuje da upišu svoje ime odnosno imena djece u matične knjige i druge javne isprave na svom jeziku i pismu. Uočeno je da prilikom upisa imena na albanskom jeziku dolazi do grešaka i netačnog upisa pojedinih imena u matične knjige, zbog specifičnosti albanskog jezika i pisma odnosno tih imena, tačnije za ispisivanje imena na jeziku i pismu albanske nacionalnosti, kod elektronske obrade podataka, odnosno unosa podataka iz matičnih knjiga u terminalu postoje određeni tehnički problemi interpunkcijske prirode, što je programsko-tehnički nedostatak, uz konstataciju da su uočene manjkavosti posljedica tehničkih problema, jer na računarima i drugoj opremi nedostaju određena slova karakteristična za albansko pismo. Zaštitnik je državnim organima i organima lokalne samouprave uputio određene preporuke kako bi se na adekvatan način omogućilo poštovanje zakonskih normi.

Ocjene su civilnog društva da Vlada treba kreirati određene povoljnije mogućnosti kako bi sva lica koja to žele po jednostavnoj i besplatnoj proceduri mogla povratiti svoje originalno porodično i lično ime u javnim knjigama i dokumentima. Ovo stanje posljedica je ranijih diskriminacija posebno prema pripadnicima albanske manjine.

Stav 2.

U pravnom sistemu Crne Gore ne postoje ograničenja kojim se zabranjuje pravo pripadnicima manjina da na mjestima vidljivim za javnost izloži oznake, natpise i druge informacije privatnog karaktera, a koje su pisane na njegovom maternjem jeziku. To pravo proističe iz ustavnih odredbi kojima se garantuje sloboda upotrebe sopstvenog jezika i pisma.

Ovo pravo je omogućeno svim građanima i na svim jezicima, uz opšte ograničenje da ti natpisi, poruke ili informacije nemaju protivustavnu sadržinu. U dosadašnjoj praksi nije bilo nikakvih smetnji u korišćenju ovog prava.

Stav 3.

Zakonom o manjinskim pravima i slobodama je u članu 11. stav 4. predviđeno da, na teritorijama lokalne samouprave gdje je u službenoj upotrebi i jezik te manjine, imena organa koji vrše javna ovlašćenja, naziv jedinice lokalne samouprave, naziv naseljenih mjesta, trgova i ulica, ustanova, poslovnih i drugih firmi i toponima, se ispisuju i na jeziku i pismu manjine.

Ovo zakonsko pravo se sprovodi u opštini Ulcinj, u dva naselja opštine Plav gdje je većinsko albansko stanovništvo (Vusanje i Martinići), kao i u Gradskoj opštini Tuzi.

Član 12.

- 1. Ugovornice će, gdje je pogodno, preduzeti mjere u oblasti obrazovanja i istraživanja za njegovanje kulture, istorije, jezika i vjere svojih nacionalnih manjina i većine.**
- 2. S tim u vezi ugovornice će, između ostalog, obezbjediti odgovarajuće mogućnosti za osposobljavanje nastavnika i pristup udžbenicima i olakšaće dodir između učenika i nastavnika raznih zajednica.**
- 3. Ugovornice se obavezuju da unapređuju jednake mogućnosti pristupa obrazovanju na svim stupnjevima za pripadnike nacionalnih manjina.**

Ove odrednice iz Okvirne konvencije u dobroj mjeri sadrži i Ustav republike Crne Gore kojim je decidno istaknuto da nastavni programi prosvjetnih ustanova (što znači na svim nivoima obrazovanja) obuhvataju i istoriju i kulturu nacionalnih manjina.

Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore, teži uspostavljanju novog reformisanog sistema obrazovanja koji će što većem broju djece omogućiti kvalitetnije vaspitanje i obrazovanje. U tom pravcu posebno je značajno obezbijediti izučavanje maternjeg jezika,

istorije i kulture, i garantovati jednak pristup i pravo na obrazovanje svakom pojedincu, bez obzira na pol, socijalno i kulturno porijeklo, vjeroispovijest i nacionalnu pripadnost.

Programi građanskog obrazovanja koji se realizuju, razvijaju bolju komunikaciju među djecom i odraslima, doprinose razumijevanju i poštovanju različitosti, promociji jednakih prava za sve.

Obrazovanje nacionalnih i etničkih grupa je dio ukupnog državnog integralnog obrazovnog sistema koji uvažava specifičnost nacionalnih manjina i garantuje im mogućnost obrazovanja na svom maternjem jeziku uz očuvanje njihovog nacionalnog i kulturnog identiteta.

U novim obrazovnim programima koji su urađeni u sklopu reforme obrazovanja, iz oblasti maternjeg jezika, poznavanja društva, istorije, muzičke i likovne kulture, u značajnoj mjeri su ugrađeni i integrisani sadržaji koji reprezentuju jezik, stvaralaštvo, istoriju i kulturu manjinskih naroda u Crnoj Gori.

U okviru Savjeta za opšte obrazovanje formirana je stručna Komisija za obrazovanje nacionalnih i etničkih grupa, koja ima zadatak da posebno prouči i da mišljenje Savjetu o novim obrazovnim programima koji su bitni za očuvanje identiteta manjinskih naroda u Crnoj Gori.

Za realizaciju obrazovnih programa na albanskom jeziku koji se implementiraju u osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju, za najveći broj predmetnih programa obezbijedeni su udžbenici na maternjem albanskom jeziku. Za predmete koji zbog malog tiraža nijesu urađeni udžbenici na albanskom jeziku, nadležni Savjet je na prepruku Komisije za obrazovanje nacionalnih i etničkih grupa odobrio korišćenje udžbenika iz regiona (Kosovo, Albanija).

Ostvarujući principe multikulturalnosti i etničke tolerancije u Crnoj Gori, novi reformisani obrazovni programi sadrže i jednu značajnu novinu, a to je njihova otvorenost. Ovim izmjenama, omogućeno je da škola i lokalna zajednica mogu predložiti i urediti 15 do 20% obrazovnog programa u skladu sa svojim potrebama i specifičnostima.

Obrazovanje ostalih manjina, prije svega Bošnjaka, Muslimana i Hrvata u Crnoj Gori, sastavni je dio jedinstvenog obrazovnog sistema i realizuje se kroz koncept zajedničkih predmetnih programa, jer jezik kojim iste govore je dio jedinstvenog jezičkog sistema. Pored integrisanih sadržaja u redovne predmetne programe, manjinske zajednice imaju i dodatnu mogućnost da u novim predmetnim programima od značaja za njihovo školovanje, predlože i uredi još oko 20% ukupnog sadržaja ovih programa, koje će posebno izučavati u skladu sa svojim bližim potrebama i interesovanjima.

Upoznavanjem sa maternjim jezikom i sa drugim jezicima, odnosno čitanjem književnih tekstova nacionalne književnosti i književnosti drugih naroda, razvijaju se osjećaji kulturnog identiteta učenika i osjećaj poštovanja i tolerancije prema drugim

narodima i njihovoj kulturi. Osnovna premisa učenja maternjeg jezika jeste: **INTEGRACIJA BEZ ASIMILACIJE!**

Značajnu novinu u reformi obrazovanja, predstavljaju i novi urađeni obrazovni programi iz istorije u osnovnom i srednjem obrazovanju. Ovi programi uvažavaju istorijske činjenice i iz istih su odstranjeni sadržaji koji imaju elemente nacionalnog zanosa i uvredljivi su za druge narode.

Sa aspekta različitosti maternjeg jezika nacionalnih manjina u Crnoj Gori prepoznatljive su dvije manjinske nacionalne zajednice odnosno dva manjinska naroda: Albanci i Romi.

Obrazovanje na albanskom maternjem jeziku:

Kada je u pitanju organizovanje nastave na albanskom maternjem jeziku u Crnoj Gori, može se konstatovati da je Crna Gora u najvećoj mjeri ispoštovala i ostvarila domaće i međunarodne standarde u pogledu organizovanja i izvođenja nastave na albanskom maternjem jeziku.

U Crnoj Gori, u skladu sa Ustavom i zakonom, škole koje izvode nastavu na albanskom jeziku čine dio jedinstvenog školskog sistema. Nastava na maternjem albanskom jeziku, u sredinama u kojima značajan dio stanovništva čine pripadnici albanske nacionalne zajednice organizovana je po nivoima:

- predškolskog vaspitanja i obrazovanja,
- osnovnog obrazovanja i
- srednjeg obrazovanja.

Takodje, na Univerzitetu Crne Gore organizovane su učiteljske studije na albanskom jeziku za potrebe školovanja nastavnog kadra. Studije su osnovane u skladu sa važećim normativima nacionalnog sistema kvaliteta u visokom obrazovanju.

- U predškolskim ustanovama vaspitno – obrazovni rad na albanskom maternjem jeziku je organizovan u opštinama Ulcinj i Podgorica;
- U osnovnom obrazovanju nastava na albanskom jeziku organizovana je i izvodi se u 5 opština: Ulcinj, Bar, Podgorica, Plav i Rožaje. U toku školske 2003/04. godine ovu nastavu je pohađalo 3.458 učenika ili 4,7% učenika ukupne populacije u osnovnom obrazovanju Crne Gore.
- U srednjem obrazovanju nastava na albanskom jeziku je organizovana u tri opštine: Ulcinj, Podgorica i Plav. Ovu nastavu je u toku 2003/04. godine pohađalo 1.062 učenika ili 3,34% učenika ukupne populacije srednjeg obrazovanja u Crnoj Gori.

Može se reći da je obrazovanje na albanskom maternjem jeziku u Crnoj Gori posvećena odgovarajuća pažnja i da predstavlja dio jedinstvenog školskog sistema.

Obrazovanje Roma

Ministarstvo prosvjete i nauke u sklopu reforme obrazovnog sistema, značajnu pažnju posvjećuje integraciji Roma u formalni obrazovni sistem, sa ciljem da se za ovu populaciju obezbijedi kvalitetno osnovno obrazovanje i time pomogne njihova ukupna integracija u crnogorsko društvo.

Kada je u pitanju školovanje romske nacionalne manjine i izučavanje romskog maternjeg jezika u Crnoj Gori, može se konstatovati da postoje značajni problemi u integraciji ove nacionalne manjine u formalni obrazovni sistem. Problemi školovanja Roma ogledaju se u sljedećem:

- nedostatak potrebnog nastavnog kadra;
- romski jezik nije standardizovan i Romi u Crnoj Gori govore različitim dijalektima koji su veoma različiti;
- ne postoje potrebni udžbenici za izvodjenje nastave na romskom jeziku.

Romi prema obavljenim istraživanjima u Crnoj Gori i šire, predstavljaju najsiromašniji sloj stanovništva, pri čemu je kao jedan od osnovnih uzroka njihovog ekstremnog siromaštva, u sprovednim istraživanjima, označena njihova visoka nepismenost (iznad 50%), što je značajno više od nepismenosti domicilnog stanovništva u Crnoj Gori (2,35% nepismenih, popis stanovništva iz 2003.god.).

Ministarstvo prosvjete i nauke je u okviru šire podrške obrazovanju Roma i smanjenju njihovog ukupnog siromaštva, preduzelo niz značajnih mjera kako bi se povećala obuhvatnost romske djece u formalni obrazovni sistem, i to:

- u zadnje dvije godine dodijelilo je besplatne udžbenike i pribor svim, romskim učenicima koji su se upisali u prvi razred osnovne škole;
- u cilju stvaranja šire podrške društva za integraciju romske djece, u osnovnim školama od strane Ministarstva prosvjete i nauke je organizovana široka medijska kampanja pod sloganom »SVI ZAJEDNO U ŠKOLU«;
- takođe, u cilju obezbjeđenja potrebne materijalne podrške romskoj djeci, u svim osnovnim školama u kojima ima romske djece, organizovano je prikupljanje udžbenika, odjeće i obuće za romske učenike. Akcija se odvijala pod sloganom »Knjiga i odjeća za druga«;
- na fakultetu u Nikšiću, radi obezbeđenja romskog nastavnog kadra, upisano je 6 romskih studenata na odsjeku za vaspitače;
- u osnovnim školama i vrtićima (opštine Podgorica, Nikšić i Berane obuhvaćenim projektom Romski obrazovna inicijativa-REI), uvedeni su Romski asistenti u nastavni proces;

- ministarstvo je uspostavilo i posebnu bazu podataka preko koje prati brojno stanje i postignuća romskih učenika;
- u jednom broju srednjih škola u Crnoj Gori, izvršen je upis romskih učenika po principu afirmativne akcije.

Ministarstvo prosvjete i nauke, u koordinaciji sa Zavodom za školstvo, je putem edukacije nastavnog i vaspitnog kadra u školskim ustanovama (vrtići i osnovne škole) stvorilo povoljan ambijent i uslove za integraciju i socijalizaciju romske djece. Integraciju ove djece sa posebnom pažnjom prate uprave školskih ustanova, pedagoško - psihološka služba, kao i stručne službe Ministarstva i Zavoda za školstvo.

Značajan broj nastavnog kadra, zapošljenog u ustanovama u kojima nastavu pohađaju romska djeca, prošao je seminare projekata »ZA MIR I TOLERANCIJU« i »Step Bay Step«, što je doprinijelo boljem razumijevanju potreba romske populacije.

Zadnjih godina, zahvaljujući sprovedenim mjerama Ministarstva, kao i pomoći međunarodnih donatora, došlo je do značajnog povećanja broja romskih učenika u osnovnom obrazovanju Crne Gore. U posljednje 3 godine broj romske djece u osnovnom obrazovanju, godišnje se povećavao po stopi od oko 20%.

Broj romskih učenika u osnovnom obrazovanju:

Šk. god.	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06
Br. uč. Roma	536	826	1006	1169	1236

U januaru 2004. godine, Ministarstvo je sa Fondom za otvoreno društvo i UNICEF-om, započelo projekat »ROMSKA OBRAZOVNA INICIJATIVA (REI)«, čiji je cilj izgradnja jednog dobrog i održivog modela školovanja romske djece u formalnom obrazovanju Crne Gore.

Poseban kvalitet projekta REI jeste uvođenje Romskih asistenata u škole, koji saradjuju sa roditeljima djece i nastavnim kadrom kako bi romska djeca kvalitetno izvršavala svoje obaveze.

U okviru projekta REI koji već daje dobre rezultate u sredinama u kojima se sprovodi (Podgorica, Nikšić i Berane), značajno je smanjeno odsustvo sa nastave romske djece, a postignuti uspjeh na kraju godine je bolji nego ranije. Broj romske djece u osnovnom obrazovanju, u opštinama Berane i Nikšić, u tekućoj školskoj godini povećao se za oko 40 %.

Cilj projekta REI jeste izgradnja dobrog i održivog modela školovanja romske djece u formalnom obrazovanju.

- Problemi u školovanju Roma:
 - Veliki broj Roma su izbjegla lica sa Kosova i ne poznaju službeni jezik
 - (oko 5000 Roma su raseljena lica);
 - nedostatak prikladne garderobe i adekvatnog smještaja u romskim porodicama;
 - slaba ekonomska moć porodice;
 - tradicionalni - nomadski način života;
 - nezainteresovanost porodice za školovanje djece, i drugo.
- Planirane aktivnosti u obrazovanju Roma:
 - Nastavak medijske kampanje »Svi zajedno u školu« sa ciljem daljeg povećanja broja romskih učenika u formalnom obrazovanju,
 - Dodjela besplatnih udžbenika, odjeće i obuće za romske učenike,
 - Nastavak projekta Romske obrazovne inicijative (REI),
 - Sistemsko praćenje uspjeha romskih učenika u školama,
 - Uključivanje u aktivnosti vezane za Akcioni plan »Dekada inkluzije Roma 2005-2015«
 - Realizacija projekata vezanih za »Romski obrazovni fond«.

Ministarstvo je aktivno uključeno u projekat »Dekada inkluzije Roma 2005 -2015. godina«. U cilju planirane implementacije Akcionog plana Dekade uključenja Roma 2005 - 2015. godina, ministarstvo je razradilo potrebne ciljeve i indikatore, koji će omogućiti kvalitetno praćenje rezultata i mjerenje uspješnosti integracije Roma u formalni obrazovni sistem.

Ministarstvo prosvjete je u toku 2004. godine, aktivno učestovalo u izradi Nacionalne strategije za rješavanje trajnog statusa izbjeglih i raseljenih lica u Crnoj Gori. Planirana je izrada posebnih projekata koji će konkurisati za sredstva koja će biti obezbijedjena za podršku Dekadi inkluzije Roma u okviru formiranog romskog »Obrazovnog fonda «. Ministarstvo prosvjete i nauke početkom 2007. godine podržalo je program stipendiranja Roma redovnih i vanrednih učenika srednjih škola, kao i studenata Univerziteta Fondacije za stipendiranje Roma, sa iznosom od 14.000 eura, ali ovaj izuzetno važan program i dalje je pretjerano zavistan od stranih donacija.

Određene afirmativne mjere prema pripadnicima manjina postoje i na državnom Univerzitetu. Senat Univerziteta usvojio je Preporuke fakultetskim jedinicima pozivajući ih da gdje je god to moguće pristupe afirmativnoj akciji manjina prilikom upisa. Ove mjere do sada su koristili pripadnici albanske manjine i romske etničke zajednice.

Član 13.

- 1. U okviru sistema obrazovanja, ugovornice će priznati pravo pripadnika nacionalnih manjina na osnivanje i vođenje sopstvenih privatnih institucija za obrazovanje i osposobljavanje.**

2. Vršenje tog prava ne povlači nikakvu finansijsku obavezu za ugovornice.

Stav 1.

Članom 17 stavom 1. Zakona o manjinskim pravima i slobodama, propisano je da manjine i njihovi pripadnici imaju pravo da osnivaju vaspitno - obrazovne ustanove.

Školske 2006/07 godine u Ulcinju, osnovana je i počela sa radom prva privatna gimnazija na albanskom jeziku „Drita“. Gimnazija „Drita“ je licencirana od strane Ministarstva prosvjete i nauke i izvodi javno važeći obrazovni program koji je usvojio nadležni Savjet za opšte obrazovanje.

Stav 2.

Stavom 2. člana 17. zakona o manjinskim pravima i slobodama definisano je da je finansiranje vaspitno-obrazovne ustanove obaveza njenog osnivača. Takođe, članom 32. Zakona o manjinskim pravima i slobodama manjinama i njihovim pripadnicima je omogućeno primanje materijalne i finansijske pomoći od domaćih i stranih organizacija, fondacija i privatnih lica. Ako se radi o pomoći iz inostranstva koja je upućena manjinskim udruženjima, ustanovama, društvima i nevladinim organizacijama, ostavljena je mogućnost da država može obezbjediti odgovarajuće poreske i druge olakšice ili oslobađanja od carine.

Član 14.

- 1. Ugovornice se obavezuju da priznaju pravo svakog pripadnika nacionalne manjine da uči svoj manjinski jezik.**
- 2. U oblastima koje su tradicionalno ili u znatnom broju naseljene pripadnicima nacionalnih manjina, ako ima dovoljno zahtjeva, ugovornice će nastojati da obezbjede, koliko god je moguće i u okviru svojih obrazovnih sistema, da pripadnici tih manjina imaju odgovarajuće mogućnosti za izvođenje nastave na maternjem jeziku ili da dobijaju časove iz tih jezika.**
- 3. Stav 2. ovog člana primjeniće se bez štete po izučavanje zvaničnog jezika ili nastave na tom jeziku.**

Opštim zakonom o obrazovanju i vaspitanju obezbeđuje se izvođenje nastave na maternjem jeziku za pripadnike nacionalnih i etničkih grupa: »U opštinama u kojima većinu ili značajan dio stanovništva čine pripadnici nacionalnih i etničkih grupa nastava se izvodi i na jeziku nacionalnih, odnosno etničkih grupa«. Kada se nastava izvodi na jeziku pripadnika nacionalnih odnosno, etničkih grupa, obavezno se uči jezik koji je u

službenoj upotrebi. Škola je dužna da učeniku koji prati nastavu na nematernjem jeziku, pruži odgovarajuću pomoć u učenju jezika na kojem se nastava izvodi« (član 11 Zakona).

Takođe, i članom 13 Zakona o manjinskim pravima i slobodama, predviđeno je da manjine i njihovi pripadnici imaju prava na školovanje na svom jeziku i na odgovarajuću zastupljenost svog jezika u opštem i stručnom obrazovanju, u zavisnosti od broja učenika i finansijskih mogućnosti Republike. Ova prava se ostvaruju kroz posebne škole ili posebna odjeljenja u redovnim školama, i to u svim stepenima vaspitanja i obrazovanja.

Članom 14 Zakona o manjinskim pravima i slobodama propisano je da, odjeljenje sa nastavom na jeziku i pismu manjine može se osnovati i za manji broj učenika od broja utvrđenog za rad te ustanove, a koji ne može biti manji od 50 % broja učenika predviđenih propisima iz oblasti obrazovanja.

U skladu sa članom 114 stav 2 Opšteg zakona o obrazovanju i vaspitanju, u školama u kojima se nastava izvodi na jeziku pripadnika nacionalnih i etničkih grupa, pedagoška evidencija štampa se i vodi na jeziku koji je u službenoj upotrebi i na jeziku pripadnika nacionalnih, odnosno etničkih grupa.

Odredbama člana 115 stav 3 Opšteg zakona o obrazovanju i vaspitanju, propisano je da se u školi u kojoj se nastava izvodi na jeziku pripadnika nacionalnih i etničkih grupa, javne isprave štampaju se i izdaju na jeziku koji je u službenoj upotrebi i na jeziku pripadnika nacionalnih i etničkih grupa.

Pripadnici nacionalnih manjina ostvaruju svoje pravo na učenje maternjeg jezika u skladu sa zakonom i Ustavom RCG. Ovo pravo ne uživaju pripadnici romske manjine u Crnoj Gori koja po popisu stanovništva iz 2003 godine broj ukupno 2601 pripadnika, a što je manje od 0,5% stanovništva RCG. Ovo pravo nije moguće obezbijediti pripadnicima romske nacionalne manjine i zbog toga što u Crnoj Gori ne postoji stručan nastavni kadar za izvodjenje nastave na romskom jeziku. Takođe, romski jezik nije standardizovan i ne postoje odgovarajući udžbenici na ovom jeziku.

Hrvatska manjina u Crnoj Gori koja je uglavnom naseljena u Boki Kotorskoj, dobila je saglasnost od Ministarstva prosvjete i nauke da organizuju časove dodatne nastave iz hrvatskog maternjeg jezika, što se realizuje. Uz finansijsku pomoć Matice Hrvatske obezbjeđen je profesor hrvatskog jezika, koji kroz kurs daje časove učenicima iz opština Tivat i Kotor. Osnovna škola u Tivtu je ustupila prostor za ovu namjenu. Ovaj kurs nije dio formalnog obrazovanja.

Član 15.

Ugovornice će stvoriti neophodne uslove za efikasno učešće pripadnika nacionalnih manjina u kulturnom, socijalnom i ekonomskom životu i javnim poslovima, naročito onim koji se njih tiču.

Efikasno učešće pripadnika manjina u kulturnom, socijalnom i ekonomskom životu i javnim poslovima u Crnoj Gori počiva na ustavnopravnim odredbama koje Crnu Goru određuju kao demokratsku, socijalnu i ekološku državu u kojoj suverenost pripada građanima, a koja je zasnovana na vladavini prava. Ustav Republike Crne Gore u članu 73. izričito jamči pripadnicima manjina **pravo srazmjerne zastupljenosti u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave**. Jednu sličnu formulaciju sadrži i Zakon o manjinskim pravima i slobodama, čijim odredbama je nadležnim organima zaduženim za kadrovska pitanja, u saradnji sa savjetima manjina, dato da se staraju o zastupljenosti manjina u pomenutim sferama. Odredbama mnogih zakona i praktičnim mjerama koje se preduzimaju pokušava se ova ustavna i zakonska odredba sprovesti u praksu. Veoma važna zakonska odredba sadržana je u Zakonu o državnoj upravi koja obavezuje predlagača kandidata da, prilikom predlaganja za radna mjesta državnih službenika i namještenika, vodi računa o srazmjernoj zastupljenosti manjina u organima državne uprave.

Manjinama i njihovim pripadnicima je dato pravo na učešće u procesu donošenja odluka i predlaganja odluka državnih organa koje su od interesa za ostvarivanje prava manjina. Ove učešće se sastoji u aktivnostima konsultacija, ispitivanja javnog mnjenja, dijaloga i posebnih postupaka onih kojih se ta odluka neposredno tiče. Na lokalnom nivou, u sredinama gdje manjine čini većinu ili značajan dio stanovništva, lokalna samouprava je u obavezi da, u okviru plana i programa za djelotvorno učešće lokalnog stanovništva u vršenju javnih poslova ili donošenjem posebnog plana i programa, preko savjeta odnosno manjine, obezbjedi uslove za učešće manjina u donošenju programa razvoja opštine, prostornih i urbanističkih planova, budžeta i opštih akata kojima se utvrđuju prava i obaveze građana i uredi način i postupak učešća manjina u vršenju javnih poslova i da odredi organ koji sprovodi javnu raspravu po tim i drugim aktima.

S obzirom da je obrazovni nivo jedan od opštih preduslova za učešće manjina u svim sferama javnog života, Crna Gora pospješuje međunarodnu obrazovnu, naučnu, kulturnu i tehničku saradnju, u cilju omogućivanja da pripadnici manjina studiraju u inostranstvu na maternjem jeziku i da tako stečene diplome budu priznate, u skladu sa zakonom. Takođe, u okviru visokog obrazovanja mogu se obezbjediti katedre, fakulteti ili instituti radi obrazovanja vaspitača, učitelja i nastavnika na jeziku manjine. Radi punog uživanja manjinskih prava, Univerzitet Crne Gore, na predlog Savjeta manjine, može svake školske godine upisati određeni broj studenata, pripadnika manjina, u skladu sa aktom Univerziteta. Vlada RCG je svojom Odlukom od 28.09.2001.god. omogućila jednom broju studenata, pripadnika manjina, koji ispunjavaju uslove za upis ali se ne nalaze u kvoti studenata za upis, da mogu upisati određene studije. Na ovaj način je u proteklom periodu upisn veliki broj studenata.

Kao jedna od najznačajnijih institucija u ukupnom sistemu, a koja, shodno Zakonu o manjinskim pravima i slobodama, ima veliki prostor uticaja na djelotvorno učešće manjina u javnom životu, jesu manjinski savjeti. U vremenu pisanja ovog Izvještaja stvorene su pravne pretpostavke za konstituisanje savjeta, tako da treba očekivati njihovo brzo formiranje.

Učešće pripadnika manjina u političkom životu i formiranju političke volje je zagarantovano ustavnim i zakonskim odredbama o biračkom pravu, slobodi udruživanja i izbornom procesu. Pripadnici manjina koji su navršili 18 godina života i koji imaju prebivalište na teritoriji Crne Gore najmanje 24 mjeseca prije dana održavanja izbora, kao i svi crnogorski građani, imaju aktivno i pasivno biračko pravo. Pripadnici manjina uživaju pravo da osnivaju političke partije. Ustavno je definisano samo jedno ograničenje za slobodu udruživanja koje se odnosi na sve građane, a to je zabrana političkih organizacija čije je djelovanje usmjereno na nasilno rušenje ustavnog poretka, narušavanje teritorijalne cjelokupnosti države, kršenja zajamčenih sloboda i prava čovjeka ili izazivanje nacionalne, rasne, vjerske ili druge mržnje i netrpeljivosti. U dosadašnjoj praksi djelovanje niti jedne političke partije nije zabranjeno, a treba napomenuti da je vođen sudski proces protiv čelnika Stranke demokratske akcije (tada nacionalne muslimanske partije), koji su abolirani od krivičnog gonjenja (1994.god.).

Zakon o manjinskim pravima i slobodama (član 23.) je definisao da će izborno zakonodavstvo, primjenjujući princip afirmativne akcije, obezbjediti dodatan broj poslaničkih mandata za pripadnike manjina. I to, manjinama koje u ukupnom stanovništvu čine od 1% do 5% jedan poslanički mandat preko predstavnika izabranog sa manjinske liste, i tri zagarantovana mandata za manjine preko 5% preko predstavnika izabranih sa manjinskih izbornih lista. Takođe, članom 24. definisano je da se u skupštini lokalne samouprave bira jedan predstavnik manjine koja u stanovništvu lokalne samouprave učestvuje do 1%. Na inicijativu Narodne stranke, Ustavni sud je ova dva člana zakona proglasio neustavnim, tako da su oni van snage. Usvajanjem novog Ustava, Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava će pokrenuti inicijativu za izmjenama Zakona o manjinskim pravima i slobodama, kako bi se ovi članovi vratili na snagu.

Obaveza Vlade RCG, koja proističe iz odredaba člana 7. Zakona o manjinskim pravima i slobodama, jeste da donese **Strategiju manjinske politike**. Strategija posebno mora da definiše mjere za unapređenje uslova života manjina, kakve jesu mjere efektivnog učešća u kulturnom, socijalnom i ekonomskom životu i javnim poslovima. U cilju obezbjeđivanja uslova za nesmetano uživanje i njegovanje nacionalnih ili etničkih posebnosti manjina, zakon obavezuje državne organe da, u skladu sa Strategijom manjinske politike, preduzimaju odgovarajuće i definisane mjere. Posao na ovom veoma važnom dokumentu je, u vremenu pisanja ovog Izvještaja, u toku, a radnu grupu za pripremanje dokumenta čine predstavnici Ministarstva za zaštitu ljudskih i manjinskih prava, predstavnici nevladinih organizacija i eminentni stručnjaci iz ove oblasti, univerzitetski profesori.

S obzirom na posebno lošu situaciju po pitanju uključenosti Roma u društveni život Crne Gore, izrađen je tekst **Strategije za poljšanje položaja Roma u Crnoj Gori**, koji je usaglašen sa romskim nevladinim sektorom i međunarodnim organizacijama koje djeluju u Crnoj Gori. U toku je proces pribavljanja neophodnih mišljenja pojedinih vladinih resora, tako da treba očekivati brzo usvajanje ove Strategije. U kontekstu romske isključenosti iz društva, Strategija predstavlja skup konkretnih mjera i aktivnosti u narednom četvorogodišnjem periodu, pravnog, političkog, ekonomskog, socijalnog,

urbanističko-komunalnog, obrazovnog, kulturno-informativnog, zdravstvenog i svakog drugog neophodnog karaktera, njihovih nosilaca, rokova i finansijskih troškova, prije svega organa Vlade RCG, u cilju opšteg poboljšanja položaja romske populacije i njene bolje integracije u društvene tokove Republike Crne Gore. Iako je odgovornost Vlade RCG u ovom kontekstu primarna i odlučujuća, implementacija Strategije zahtijeva koordinirane, udružene i sinhronizovane napore i aktivnosti, na finansijskom i svakom drugom planu, međunarodne zajednice, oličene prije svega u Savjetu Evrope, OEBS-u i EU, i organizovanog civilnog sektora u Crnoj Gori, posebno različitih nevladinih organizacija koje se bave zaštitom i unaprijeđenjem ljudskih i manjinskih prava. Usvajanje Strategije za poboljšanje položaja Roma znači prije svega otklanjanje istorijskih nepravdi i posljedica koje su one uzrokovale zbog neadekvatnog tretmana kojoj je ova grupacija dugo bila izložena, ne samo u Crnoj Gori, nego i na širim evropskim prostorima. U tom smislu usvajanje Strategije predstavlja prvi korak u prihvatanju i sprovođenju suštinski nove politike prema romskoj populaciji države Crne Gore i društva u cijelini, koja treba da rezultira kvalitativnim poboljšanjem položaja ove grupe ljudi i njihovom integracijom u savremene društvene tokove.

Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava je u dva navrata (1999. i 2003. godine) pokušalo da prikupi informacije o broju zaposlenih pripadnika manjina u organima državne uprave, lokalne samouprave i sudske vlasti, želeći da, dobijanjem validnih podataka, prikaže stvarnu sliku u sprovođenju pomenute odredbe Ustava. U oba pokušaja glavna prepreka u dobijanju relevantnih podataka je bila mogućnost da se ispitanici ne moraju opredjeliti u nacionalnom smislu. Takođe, niti jedan državni i lokalni organ ne vodi evidenciju zaposlenih po nacionalnoj strukturi.

I pored oskudnih i nepotpunih podataka, iz dobijenih odgovora se moglo vidjeti da struktura zaposlenih u organima državne uprave i lokalne samouprave, kao i u sudskoj vlasti, ne odgovara nacionalnoj strukturi stanovništva. Takođe, vidno je bilo da je zastupljenost pripadnika manjina u mnogim organima izražena kroz nižu obrazovnu strukturu (kuriri, redari, stražari, higijeničari, vozači), odnosno manje uticajna radna mjesta, dok je jako mali broj visoko obrazovanih kadrova koji se nalaze na rukovodećim pozicijama. U određenim državnim organima i organizacijama, kao i institucijama na lokalnom nivou, koji su bitni sa stanovišta očuvanja kulturnog, vjerskog i nacionalnog identiteta manjina, pripadnici manjina nijesu uopšte ili nijesu adekvatno niti u dovoljnom broju zastupljeni.

Primjetno je bilo, kako u vremenu izrade pomenute informacije tako i sada, da struktura najvažnijih organa u državi – Skupštine i Vlade, ima relativno zadovoljavajuću strukturu. U Skupštini Republike Crne Gore od 81 poslaničkog mjesta, 5 zauzimaju Albanci (6,17%), 8 Bošnjaci (9,88%), 2 Hrvati (2,47%) i 1 Musliman (1,23%). Od 5 poslanika Albanaca, 3 su predstavnici nacionalnih partija, a 2 su mandat osvojili na listi DPS-SDP. Od 8 poslanika iz reda Bošnjaka, 2 poslanika su sa liste nacionalne partije, a 6 sa izborne liste DPS-SDP. Oba poslanika iz reda hrvatske manjine su mandat osvojili sa izborne liste DPS-SDP, s tim što je, shodno predizbornom dogovoru, 1 poslanik predstavnik Hrvatske građanske inicijative-nacionalne partije Hrvata. Poslanik koji se izjašnjava kao Musliman je član građanske partije i sa ove (DPS-SDP) liste je osvojio

mandat. Treba napomenuti da je potpredsjednik Skupštine iz reda bošnjačkog naroda. U Vladi Republike Crne Gore, od 17 članova Vlade, 2 ministra pripadaju manjinskim narodima, a 1 se izjašnjava kao Crnogorac islamske vjeroispovjesti.

Član 16.

Ugovornice će se uzdržati od mjera koje mijenjaju odnos stanovništva u oblastima naseljenim pripadnicima nacionalnih manjina a imaju za cilj ograničavanje prava i sloboda koji proizilaze iz načela sadržanih u ovoj Okvirnoj konvenciji.

Članom 39. stav 1. Zakona o manjinskim pravima i slobodama izričito se **zabranjuje** preduzimanje mjera i aktivnosti kojim bi se promjenila struktura stanovništva na područjima na kojima žive pripadnici manjine, ako te mjere i aktivnosti imaju za cilj ograničavanje zakonskih prava i sloboda. Slobodnim tumačenjem ove odredbe Zakona može se reći da je Zakon otišao i korak dalje od odredaba Okvirne konvencije, jer dok Okvirna konvencija nalaže »uzdržavanje« od mjera koje mijenjaju odnos stanovništva, Zakon ih izričito »zabranjuje«.

Istina, i Okvirna konvencija i Zakon mijenjanje strukture – odnosa stanovništva na određenoj teritoriji sagledavaju sa aspekta uticaja te promjene na ograničavanje prava i sloboda. U pravnom sistemu Crne Gore postoje manjinska prava čije je uživanje i ostvarivanje uslovljeno brojnošću manjine na određenoj teritoriji (bilo na ukupnoj teritoriji Crne Gore, bilo na teritoriji opštine). Takva prava su vezana za službenu upotrebu jezika i pisma, obrazovanje-osnivanje odjeljenja sa nastavom na jeziku i pismu manjine, djetvorno učešće u javnom životu itd.

Značajne promjene u demografskoj strukturi Crne Gore su nastale u periodu između dva popisa stanovništva 1991-2003. Osnovni uzroci su političke i ekonomske prirode, odnosno ratna dešavanja u neposrednom okruženju i refleksije tih dešavanja na pripadnike manjina, veliki priliv izbjeglica, pad životnog standarda, te neuravnotežen razvoj regiona u Crnoj Gori.

Član 17.

- 1. Ugovornice se obavezuju da ne ometaju pravo pripadnika nacionalnih manjina da osnivaju i održavaju slobodne i miroljubive kontakte preko granice sa licima koja zakonito borave u drugim državama,**

posebno sa onim s kojima imaju zajednički etnički, kulturni, jezički ili vjerski identitet ili zajedničko kulturno naslijeđe.

- 2. Ugovornice se obavezuju da ne krše pravo pripadnika nacionalnih manjina da učestvuju u radu nevladinih organizacija, kako na nacionalnom tako i na međunarodnom planu.**

Stav 1

Slovo i duh ovog člana Okvirne konvencije sadržano je u članu 74. stav 1. Ustava Republike Crne Gore koji daje pravo manjinama da «uspostavljaju i održavaju kontakte sa građanima van Crne Gore sa kojima imaju zajedničko nacionalno i etničko porijeklo, kulturno i istorijsko naslijeđe, kao i vjerska ubjeđenja, bez štete za Crnu Goru». Sličnu odredbu sadrži i Zakon o manjinskim pravima i slobodama koji manjinama i njihovim pripadnicima daje pravo da zasnivaju i održavaju slobodne i miroljubive odnose preko granice sa matičnim državama i sa sunarodnicima koji borave u drugim državama, posebno s onim sa kojima imaju zajednički etnički, kulturni, jezički ili vjerski identitet. Zakon precizira ograničenje korišćenja ovog prava samo u slučaju ako se ovo pravo ostvaruje suprotno interesima Crne Gore. Zakon je u obimu prava otišao i korak dalje od Okvirne konvencije, jer dok Okvirna konvencija zahtjeva od država omogućenje slobodnih i miroljubivih kontakata sa *licima*, odnosno sunarodnicima, u drugim državama, Zakon daje mogućnost i kontakata sa samim *državama* (s obzirom da su za neke manjine susjedne države i matične države).

Saradnja pripadnika manjina sa državama u okruženju i sa svojim sunarodnicima u Crnoj Gori se ostvaruje intenzivno. Interes Crne Gore su dobrosusjedski odnosi sa svima, pogotovu sa državama u okruženju, tako da Crna Gora ima dinamične odnose sa svojim susjedima. Ova dinamika se ogleda u veoma dobroj komunikaciji na ekonomskom i privrednom, kao i na kulturnom, naučnom i sporstkom planu. Poslije proglašenja državne nezavisnosti Crne Gore i otvaranja diplomatsko-konzularnih predstavništava, saradnja je još intenzivirana. Pored državne saradnje, uspostavljene su dobre veze i odnosi između udruženja manjina i država, odnosno sunarodnika tih manjina sa okruženjem.

Stav 2.

Sloboda udruživanja i učešće u radu nevladinih organizacija je zajamčena pozitivno-pravnim propisima Crne Gore (vidjeti objašnjenja uz član 7.). Treba istaći da je, shodno ustavnim odredbama iz člana 44. svim građanima Crne Gore omogućeno pravo učešća u regionalnim i međunarodnim nevladinim organizacijama. Isto ovo pravo je posebno apostrofirano za pripadnike manjina (član 74. stav 2. Ustava). Ovu veoma važnu odrednicu za manjine, prepoznao je i Zakon o manjinskim pravima i slobodama koji pripadnicima manjina garantuje pravo da se slobodno udružuju, u skladu sa zakonom i načelima međunarodnog prava o slobodi udruživanja. U članu 22. stav 3. zakon daje mogućnost manjinama i njihovim pripadnicima da sarađuju sa *vladinim i nevladinim* organizacijama u *zemlji i inostranstvu*, radi ostvarivanja zajedničkih interesa.

Član 18.

- 1. Ugovornice će nastojati da zaključe, gdje je potrebno, dvostrane i višestrane sporazume s drugim državama, posebno susjednim, radi obezbjeđivanja zaštite pripadnika odnosnih nacionalnih manjina.**
- 2. Gdje je to potrebno ugovornice će preduzeti mjere za podsticaj prekogranične saradnje.**

Stav 1.

Republika Crna Gora će pristupiti pregovorima i zaključenju bilateralnih i multilateralnih sporazuma sa drugim državama, posebno susjednim radi osiguranja što potpunijeg sistema zaštite pripadnika odnosnih nacionalnih manjina. Nakon prestanka postojanja bivše Državne zajednice Srbija i Crna Gora, pravni nasljednik ranijih sporazuma postala je Republika Srbija, a Crna Gora će u najskorijem periodu – u skladu sa deklarisanim spoljnopolitičkim prioritetima – nastojati da, kako sa susjednim zemljama tako i na planu širih evropskih i evro-atlanskih integracija ostvari što potpuniju zaštitu pripadnika nacionalnih manjina.

Crna Gora je postala članica ili pokrenula proces učlanjenja u brojne interregionalne programe i inicijative među kojima su: Centralno-evropska inicijativa (CEI), Regionalna inicijativa za azil, migracije i izbjeglice (MARRI), Dunavske konvencije, Proces saradnje Jugoistočne Evrope (SEECF), Jadransko-jonska inicijativa (JJI), Crnomorska ekonomska saradnja (BSEC), Inicijativa za saradnju jugoistočne Evrope (SECI) i Međunarodne konvencije za zaštitu Dunava (ICPDR).

Stav 2.

I u dosadašnjoj praksi, i u budućim namjerama, na spoljnopolitičkom planu Crne Gore postoji interes i dobra volja prekogranične saradnje. U svim komunikacijama državnih organa i institucija Crne Gore sa zemljama u okruženju ističe se značaj i obostrani interes saradnje. Crna Gora je i u ranijem periodu, a pogotovu u periodu poslije obnove nezavisnosti, uspostavila saradnju sa zemljama u okruženju, koja se najviše ogleda na kulturnom, sportskom, naučnom, ekonomskom idr. planu.

Zahvaljujući aktivnostima Vlade, lokalnih samouprava i posebno civilnog društva, u kojem su pripadnici manjina intenzivno uključeni, razvijeni su intenzivni prekogranični kontakti u svim oblastima. Posebno je razvijena svijest o zajedničkim naporima na polju održivog razvoja, zaštite prirodne i kulturne baštine (granično područje sa Albanijom i basen Skadarskog jezera).

Kulturni preko granični kontakti su omogućeni i Vlada ih različitih mjerama podstiče (sajmovi knjiga, kulturni festivali itd.).

Značajnu podršku za razvijanje prekograničnih kontakata na tromeđi Crne Gore, Hrvatske i Bosne i Hercegovine pružio je East West Institute. U sklopu njihovih višegodišnjih programa povezane su lokalne vlasti, mladi, pripadnici manjina, preduzetnici, univerziteti i mediji a značajna pažnja je posvećena suočavanju s prošlošću i prevazilaženju negativnih nasljeđa iz prošlosti.

Član 19.

Ugovornice se obavezuju da poštuju i da spovode načela sadržana u ovoj Okvirnoj konvenciji i da, gdje je potrebno, unesu samo ona ograničenja, restrikcije ili ukidanja koji su određeni međunarodnim pravnim instrumentima posebno Konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, u mjeri u kojoj su od značaja za prava i slobode koji proizilaze iz pomenutih načela.

U pravnom sistemu Crne Gore postoje ograničenja ljudskih prava i sloboda i ta ograničenja i derogacija pojedinih prava su u skladu sa relevantnim međunarodno-pravnim dokumentima. Opšti osnov za ograničavanje ljudskih prava i sloboda je poštovanje sloboda i prava drugih (član 16. stav 2. Ustava) i zabrana zloupotrebe prava i sloboda (član 16. stav 3. Ustava). Nacionalno zakonodavstvo poznaje i druga ograničenja, kao što su: zabrana političkog organizovanja u državnim organima; zabrana profesionalnim pripadnicima policije, sudijama, sudijama Ustavnog suda i državnom tužiocu da budu članovi političkih partija; zabrana djelovanja političkih, sindikalnih i drugih organizacija ako je to djelovanje usmjereno na nasilno rušenje ustavnog poretka, narušavanje teritorijalne cjelokupnosti Crne Gore, kršenja zajamčenih prava i sloboda ili izazivanja nacionalne, rasne, vjerske i druge mržnje ili netrpeljivosti; zabrana zbora i drugog mirnog okupljanja radi sprečavanja ugrožavanja zdravlja i morala ljudi ili radi bezbjednosti ljudi i imovine; ograničenje privatne svojine i slobode privređivanja za vrijeme vanrednog stanja, neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja; zabrana štrajka zaposlenim u državnim organima i profesionalnim pripadnicima policije; idr. dok postoji i ograničenje pripadnicima manjina da uspostavljaju i održavaju kontakte sa sunarodnicima van Crne Gore ukoliko ti kontakti nijesu u interesu i idu na štetu Crne Gore.